

PYTANIA I ODPOWIEDZI **W ZAKRESIE INTERWENCJI I.13.1 WDRAŻANIE LSR**

L.p.	Pytanie SW/LGD	Odpowiedź ARiMR
1.	W przypadku gdy kopie dokumentów, o których mowa w ust. 6 pkt 2 lit. b, nie zostały dołączone do wniosku o przyznanie pomocy lub wniosku o płatność, dokumenty te można złożyć bezpośrednio w ARiMR lub SW lub nadać w placówce pocztowej operatora pocztowego w rozumieniu art. 3 pkt 12 ustawy Prawo pocztowe lub w placówce podmiotu zajmującego się doręczaniem korespondencji na terenie Unii Europejskiej, albo wysłać na adres do doręczeń elektronicznych, o którym mowa w art. 2 pkt 1 ustawy o doręczeniach elektronicznych.	– zapis w wytycznej w tym zakresie jest odzwierciedleniem zapisu ustawy, naszym zdaniem, nie dotyczy on LGD. Dlatego wszystkie dokumenty na etapie złożenia wniosku o przyznanie pomocy w ramach interwencji 13.1 powinny być złożone elektronicznie poprzez system informatyczny. Musi to być zaznaczone w regulaminie naboru.
2.	Jak przekazać fizycznie elektroniczne kopie - na płycie czy też innym nośniku? Czy może chodzi ogólnie o kopie dokumentów sporządzonych w postaci papierowej (...), czyli również tą nieelektroniczną jak na przykład ksero.	Uważamy, że załączniki muszą mieć postać elektroniczną – odwzorowaną postać papierową podpisaną przez osobę trzecią. Zatem na wnioskodawcy, beneficjencie ciąży obowiązek ich odwzorowania i przekazania w postaci elektronicznej na dowolnym nośniku do SW.
3.	Czy Decyzja o pozwoleniu na budowę w naborze dot. zakresu Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej jako załącznik do WoPP nie będzie wymagany a jego weryfikacja odbywać się będzie dopiero na etapie wniosku o płatność?	Zapisy formularza umowy o przyznaniu pomocy są zapisami uniwersalnymi, stosowanymi we wszystkich interwencjach PS WPR 2023-2027. Jednocześnie należy mieć na względzie fakt, iż w ramach interwencji I.13.1 LEADER – komponent Wdrażanie LSR wszystkie sprawy wymagają indywidualnego podejścia przez LGD i SW, gdyż katalog zakresów i możliwości zadań oraz pomysłowość wnioskodawców są nieograniczone. Dlatego też dokumenty, które wskazywane są jako wymagane, składane są na różnych etapach realizacji operacji. Odnosząc się z kolei do decyzji o pozwolenie na budowę: Należy pamiętać, iż budowę wolno rozpocząć dopiero po otrzymaniu ww. decyzji. Wykonywanie robót budowlanych przed otrzymaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, skutkuje tzw. samowolką budowlaną. Dlatego też dołączenie do wniosku, jeżeli na podstawie przepisów prawa budowlanego istnieje obowiązek uzyskania tego pozwolenia jest obowiązkowe. Jednak w sytuacji, gdy czas, który upłynął od momentu wydania decyzji złożonej w sprawie wskazuje, że już na etapie obsługi WoPP może być ona decyzją ostateczną. Jednak w sytuacji braku takiej decyzji na etapie składania WoPP, dopuszczalne jest wyjaśnienie tej kwestii z wnioskodawcą w ramach kierowanego do niego wezwania, z zastrzeżeniem, że brak wyjaśnień w tym zakresie lub nieprzedstawienie ostatecznej decyzji (prawomocnej) nie może stanowić przyczyny pozostawienia wniosku bez rozpatrzenia. Stąd w sytuacji, gdy podmiot nie dysponuje ostatecznym pozwoleniem na budowę w dniu składania wniosku, decyzję taką powinien dostarczyć najpóźniej na etapie składania pierwszego wniosku o płatność.
4.	Małe gospodarstwo rolne – co w sytuacji gdy rolnik posiada grunty rolne na terenie dwóch województw – jaką powierzchnię gospodarstwa	Małe gospodarstwo rolne, zgodnie z definicją z wytycznych szczegółowych (1), jest to gospodarstwo, którego powierzchnia gruntów rolnych jest mniejsza od średniej wielkości powierzchni gruntów rolnych w kraju w 2023 r. wyrażona w ha fizycznych, a w przypadku

	bierzemy wówczas pod uwagę? Pojęcia „małe gospodarstwo rolne” – skąd bierzemy powierzchnię?	województw gdzie średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym jest wyższa, za małe gospodarstwo przyjmuje się, gospodarstwo o powierzchni gruntów rolnych mniejszej niż średnia w tym województwie; określoną na podstawie informacji ogłaszanej przez Prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) na podstawie przepisów o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej (PS WPR) za rok 2023. Jednym z warunków przyznania pomocy w ramach interwencji LEADER/RLKS PS WPR w przypadku wnioskodawcy będącego osobą fizyczną, jest posiadanie miejsca zamieszkania na obszarze wiejskim objętym strategią rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej oznaczone adresem wpisanym do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) na obszarze wiejskim objętym LSR lub miejsce wykonywania działalności w ramach pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych na obszarze wiejskim objętym LSR. Powierzchnię wszystkich gruntów rolnych gospodarstwa posiadanych przez rolnika, także tych, które są objęte dzierżawą, porównuje się do konkretnej wartości powierzchni gruntów rolnych określonej w regulaminie naboru przez lokalną grupę działania (LGD), która jest taka sama dla wszystkich LGD w danym województwie.
5.	Czy do wielkości gospodarstwa zalicza się powierzchnię dzierżawionych gruntów rolnych? Rolnik bierze grunt w dzierżawę i zwiększa to jego powierzchnię gospodarstwa? Rolnik oddaje grunt w dzierżawę i zmniejsza to jego powierzchnię gospodarstwa?	Tak, do wielkości gospodarstwa zalicza się także powierzchnię dzierżawionych gruntów rolnych, pod warunkiem, że są one formalnie dzierżawione. Zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego, dzierżawa gruntu zwiększa powierzchnię gospodarstwa rolnika na czas trwania umowy dzierżawy, ponieważ dzierżawca korzysta z gruntów rolnych i ma prawo dysponowania nimi. Jeśli rolnik oddaje grunt w dzierżawę, to zmniejsza to powierzchnię jego gospodarstwa, ponieważ formalnie przestaje nim zarządzać. Każda zmiana związana z dzierżawą gruntów musi być odpowiednio udokumentowana. W celu udokumentowania posiadania gospodarstwa należy przedstawić decyzję o przyznaniu płatności bezpośrednich, a w przypadku nieotrzymywania płatności bezpośrednich decyzje o należnym podatku od gruntów rolnych (z każdej gminy, w której złożona została informacja IR-1 o gruntach) oraz wszystkie umowy dzierżaw gruntów rolnych (jeśli rolnik takie posiada).
6.	Czy w przypadku operacji realizowanej przez jednostki sektora finansów publicznych (JSFP) z budżetu LSR „schodzi” 75% czy 100%?	Wysokość środków finansowych na wdrażanie LSR, o których mowa w § 5 ust. 2 pkt 1 umowy o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (umowa ramowa), oznacza wysokość środków publicznych. Na środki finansowe przeznaczone na wdrażanie LSR składają się środki Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) – 55% oraz środki współfinansowania krajowego – 45%. W przypadku JSFP źródłem środków ww. współfinansowania krajowego jest zarówno budżet państwa (20%) jak i wkład własny JSFP (25%). Oznacza to, że wydatki na operacje realizowane przez JSFP obejmują sumę kwot pomocy w proporcji – 75% (55% EFRROW +

		20% budżet państwa) do 25% (wkład własny beneficjenta) kosztów kwalifikowalnych operacji, to oznacza, że z budżetu LSR schodzi 100% środków. W związku z tym, że wkład własny JSFP (25%) jest, z punktu widzenia całościowego zarządzania finansowego PS WPR 2023-2027, częścią krajowych środków publicznych, to powinien on być również uwzględniony przy określaniu limitu 40% na operacje realizowane przez JSFP.
7.	Czy fundacja prowadząca działalność gospodarczą będzie mogła się ubiegać o 100% finansowanie na inwestycje w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej (infrastruktura ogólnodostępna, służy zaspokajaniu lokalnych potrzeb, do 1 mln EUR wszystko będzie spełnione)?	W zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej pomoc przyznaje się JSFP lub organizacji pozarządowej. Wysokość pomocy określa LGD w regulaminie naboru. W przypadku beneficjentów innych niż JSFP realizujących operacje nieinwestycyjne lub obejmujące inwestycje nieprodukcyjne poziom dofinansowania wynosi do 100 % kosztów kwalifikowalnych. Zgodnie z definicją zawartą w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (2) organizacjami pozarządowymi są osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, nie działające w celu osiągnięcia zysku. Przepisy prawa pozwalają jednak organizacjom pozarządowym (m.in. stowarzyszeniom i fundacjom) na prowadzenie działalności gospodarczej, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych. Dodatkowo zakres poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej nie dotyczy działalności gospodarczej. Fundacja w tym zakresie może otrzymać pomoc o poziomie dofinansowania do 100% kosztów kwalifikowalnych, bez względu na to, że prowadzi działalność gospodarczą.
8.	Jakie dokumenty będą wymagane na potwierdzenie posiadania miejsca zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR? Na podstawie jakiego dokumentu będziemy badać miejsce zamieszkania?	Jednym z warunków przyznania pomocy w ramach interwencji LEADER/RLKS PS WPR w przypadku wnioskodawcy będącego osobą fizyczną, jest posiadanie miejsca zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej oznaczone adresem wpisanym do CEIDG na obszarze wiejskim objętym LSR lub miejsce wykonywania działalności w ramach pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych na obszarze wiejskim objętym LSR. Warunek ten będzie weryfikowany w taki sam sposób jak w przypadku poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020). W celu udokumentowania miejsca zamieszkania podmiotu na obszarze wiejskim LSR, wnioskodawca powinien przedstawić, wydane przez organ gminy, zaświadczenie z właściwej ewidencji ludności o miejscu zameldowania na pobyt stały lub czasowy wydane nie wcześniej niż 3 miesiące przed dniem złożenia wniosku. Natomiast w przypadku osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą potwierdzeniem będzie wydruk z CEIDG. W przypadku wnioskodawcy będącego osobą prawną lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną, jednym z

		warunków przyznania pomocy jest posiadanie siedziby lub oddziału, które znajdują się na obszarze wiejskim objętym LSR. Dokumentami potwierdzającymi ten warunek będą wydruk z CEIDG oraz wypis z Krajowego Rejestru Sądowego (KRS). Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1), wyżej wymienione warunki przyznania pomocy to warunki podmiotowe o charakterze ogólnym. Jednak zwracamy uwagę, że istnieje możliwość uszczegółowienia tego obszaru w ramach kryteriów wyboru operacji o charakterze dostępowym, których spełnienie warunkuje udzielenie wsparcia. Tego rodzaju działania pozostają w zakresie kompetencji LGD i wymagają uzgodnienia z samorządem województwa (SW).
9.	W jaki sposób będziemy weryfikować czy wnioskodawcy została przyznana pomoc w ramach poddziałania 6.2, 6.4, 4.2. lub w ramach 19.2 w innym LGD?	LGD będzie weryfikować, czy wnioskodawca otrzymał już pomoc w ramach PROW 2014-2020 na operację w ramach poddziałania 6.2, 6.4, 4.2 lub 19.2, na podstawie złożonego wniosku o przyznanie pomocy (WOPP). W sekcji oświadczeń wniosku znajdzie się odpowiednie pole (check box) do zaznaczenia przez wnioskodawcę, potwierdzające uzyskanie lub brak uzyskania takiej pomocy. Zaznaczenie tego pola będzie podlegało dalszej weryfikacji przez SW, który będzie mieć dostęp do takich danych.
10.	Wnioskodawca jest rolnikiem albo małżonkiem rolnika albo domownikiem z małego gospodarstwa rolnego – jak weryfikować domownika oraz małżonka – jakie wymagać dokumenty? Pomoc na start GA, ZE i GO przyznaje się rolnikowi, małżonkowi rolnika albo domownikowi z małego gospodarstwa rolnego – jakie konkretnie dokumenty mają potwierdzić spełnienie tego warunku? Na podstawie czego LGD ma zweryfikować status wnioskodawcy?	W przypadku zakresu rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw, pomoc przyznaje się jeżeli wnioskodawca jest rolnikiem albo małżonkiem rolnika albo domownikiem z małego gospodarstwa. W przypadku rolnika albo małżonka rolnika nie jest wymagane obowiązkowe ubezpieczenie w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). W przypadku małżonka rolnika należy przedstawić odpis skrócony lub pełny aktu małżeństwa wydany przez Urząd Stanu Cywilnego (USC) lub zaświadczenie z KRUS wydane na prośbę rolnika potwierdzające, że jest on płatnikiem składek za małżonka (w przypadku, gdy małżonek jest ubezpieczony w KRUS, a nie został przedstawiony odpis skrócony lub pełny aktu małżeństwa wydany przez USC) oraz decyzję o przyznaniu płatności bezpośrednich dla małego gospodarstwa rolnego, której stroną jest rolnik. Natomiast w przypadku domownika, należy zauważyć, że pojęcie to jest zdefiniowane w przepisach ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (3), w związku z tym potwierdzeniem statusu domownika będzie podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników. W związku z tym domownik zobowiązany jest przedstawić zaświadczenie z KRUS o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu wydane na prośbę domownika, które ważne jest na dzień składania wniosku o przyznanie pomocy, zaświadczenie z KRUS wydane na prośbę rolnika potwierdzające, że jest on płatnikiem składek za domownika oraz decyzję o przyznaniu płatności bezpośrednich dla małego gospodarstwa rolnego, której stroną jest rolnik będący płatnikiem składek ubezpieczenia domownika. Dokumenty powinny być aktualne na dzień składania wniosku o przyznanie pomocy, a warunki przyznania pomocy, które potwierdzają powinny być spełniane co najmniej do dnia przyznania pomocy.
11.	Zgłoszenie wnioskodawcy ubiegającego się o przyznanie pomocy do ubezpieczenia emerytalnego, rentowego i wypadkowego na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych z tytułu	Nie przewiduje się dodatkowych wymogów dotyczących obowiązkowego przejścia z ubezpieczenia w KRUS na ZUS. Obowiązek ten może wynikać jedynie z obowiązujących

	wykonywania tej działalności, jeżeli osoba ta nie jest objęta tym ubezpieczeniem lub społecznym ubezpieczeniem rolników – czy w sytuacji kiedy osoba jest objęta z mocy ustawy i w pełnym zakresie w KRUS to nie musi zgłosić się do ww. ubezpieczeń?	przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Szczegółowe informacje dostępne są na stronie internetowej KRUS pod linkiem: https://www.gov.pl/web/krus/zasady-podlegania-ubezpieczeniu-spolecznemurolnikow-w-przypadku-jednoczesnego-prowadzenia-dzialalnosci-rolniczej-ipozarolniczej-dzialalnosci-gospodarczej
12.	Czy osoba objęta ubezpieczeniem emerytalnym, rentownym lub wypadkowym z tytułu wykonywania umowy o pracę będzie miała obowiązek zgłoszenia do dobrowolnych ubezpieczeń społecznych czy tylko do obowiązkowej składki zdrowotnej?	Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (4), osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę podlegają obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym, w tym emerytalnemu, rentownemu, chorobowemu oraz wypadkowemu. Z kolei dobrowolne ubezpieczenia społeczne, zgodnie z art. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (4), dotyczą osób, które nie podlegają obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu i rentownemu. Wytyczne szczegółowe (1), nie wprowadzają żadnych dodatkowych warunków w zakresie ubezpieczeń w stosunku do powszechnie obowiązujących przepisów.
13.	Czy osoba ubezpieczona w KRUS po podjęciu pozarolniczej działalności dalej może opłacać wszystkie składki w KRUS?	Pozarolnicza działalność gospodarcza jest to – w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (3) – pozarolnicza działalność gospodarcza prowadzona na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez osoby fizyczne, na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (5), z wyłączeniem: 1. wspólników spółek prawa handlowego, 2. osób prowadzących działalność w zakresie wolnego zawodu: ☐ w rozumieniu przepisów o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, ☐ z której przychody są przychodami z działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych. Przez rozpoczęcie prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej rozumie się także: ☐ wznowienie prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej po jej okresowym zawieszeniu, ☐ zmianę rodzaju lub przedmiotu prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej. Osoba ubezpieczona w KRUS, która podejmie pozarolniczą działalność gospodarczą, może nadal opłacać składki w KRUS, ale pod pewnymi warunkami. Szczegółowe informacje dostępne są na stronie internetowej KRUS pod linkiem: https://www.gov.pl/web/krus/zasady-podlegania-ubezpieczeniu-spolecznemurolnikow-w-przypadku-jednoczesnego-prowadzenia-dzialalnosci-rolniczej-ipozarolniczej-dzialalnosci-gospodarczej
14.	Czy w przypadku wnioskodawcy wpisanego do CEIDG akceptowalne będzie również dodatkowe miejsce wykonywania działalności gospodarczej?	Dodatkowe miejsce wykonywania działalności gospodarczej wpisane do CEIDG będzie akceptowane pod warunkiem, że zostaną spełnione wszystkie warunki przyznania pomocy. Takie dodatkowe miejsce wykonywania działalności gospodarczej powinno być wpisane do CEIDG co najmniej od roku poprzedzającego dzień złożenia WOPP.

15.	Jak będą wypłacane środki w zakresach start DG, start GA, start ZE?	W zakresach start DG, start GA, start ZE, start GO, start KŁŻ oraz przygotowanie projektów partnerskich płatność następuje w formie ryczałtowej. Natomiast kwota pomocy w formie płatności ryczałtowej ustalana jest na podstawie projektu budżetu operacji. Projekt budżetu operacji to szczegółowy plan finansowy, który określa wszystkie planowane przychody i wydatki związane z realizacją konkretnej operacji. Projekt budżetu operacji ma na celu pokazanie, jakie środki finansowe będą potrzebne oraz jak zostaną rozdysponowane w trakcie realizacji operacji. Jego zadaniem jest pokazanie jak beneficjent zamierza efektywnie wykorzystać przyznane środki oraz zapewnić, że wszystkie koszty związane z realizacją operacji zostały dokładnie oszacowane i zaplanowane. W praktyce budżet operacji stanowi podstawę do oceny realności i wykonalności danego projektu oraz jego zgodności z kryteriami programu, w ramach którego składany jest wniosek. Ostateczna kwota pomocy zostaje ustalona na podstawie zatwierdzonego projektu budżetu operacji, z uwzględnieniem intensywności pomocy, która wynika z rozdziału IV.1 ust. 6 wytycznych szczegółowych (1). To oznacza, że kwota budżetu operacji (po jej weryfikacji pod kątem kwalifikowalności, zasadności i racjonalności kosztów) zostaje pomnożona przez wskaźnik intensywności pomocy, a wynik jest ostateczną kwotą pomocy, która zostanie przeniesiona do umowy o przyznaniu pomocy i wypłacona po zrealizowaniu operacji. Dodatkowo, warunkiem przedmiotowym przyznania pomocy na operację w zakresach start DG, start GA oraz start ZE jest realizacja operacji w jednym etapie. Oznacza to, że operacja jest realizowana w całości bez podziału na częściowe etapy. Wszystkie planowane działania i wydatki są przewidziane do wykonania w jednym ciągu czasowym, a zakończenie operacji nastąpi w określonym terminie zgodnym z harmonogramem. M.in. w zakresach start DG, start GA oraz start ZE może być wypłacona zaliczka, w wysokości nieprzekraczającej 50% kwoty przyznanej pomocy. Zaliczka jest wypłacana, jeżeli beneficjent wnioskował o jej wypłatę w WOPP.
16.	Czy grantobiorca może być wpisany do rejestru przedsiębiorców?	Przedsiębiorca wpisany CEIDG może być grantobiorcą. Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1) LGD składając WOPP na projekt grantowy wskazuje w nim rodzaj grantobiorców odpowiednich do zadań objętych projektem grantowym. W wytycznych nie ma określonego katalogu grantobiorców.
17.	Wskaźnik obowiązkowy dla LSR „R.37 wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR”. Aby policzyć jedno utworzone miejsce pracy w przeliczeniu na pełne etaty, czas trwania umowy powinien wynosić rok lub więcej (np. umowa na 6 miesięcy przy 100% to 0,5). Wątpliwość: jeśli miejsca pracy nie są wymagane, a jedynie preferowane, pytanie czy będziemy w stanie osiągnąć wskaźniki obowiązkowe w LSR? W przypadku rozwoju DG nie ma wprost wymogu tworzenia miejsc pracy, co zatem ze wskaźnikiem rezultatu R.37 ujętym w LSR, czy projekt może	W przypadku LSR współfinansowanych ze środków EFRROW należało określić nie więcej niż 3 konkretne cele, na których będzie koncentrowało się wsparcie z PS WPR. Do każdego z celów, LGD wybierała przynajmniej 1 wskaźnik rezultatu z katalogu obowiązkowych wskaźników, który był adekwatny i mierzalny do określonych celów LSR. Jeżeli, w LSR został ujęty wskaźnik rezultatu R.37, to musi zostać on osiągnięty, poprzez stworzenie miejsc pracy. Jednak wybór tego wskaźnika nie był obligatoryjny – możliwe było wybranie innego wskaźnika spośród katalogu obowiązkowych wskaźników, który również byłby adekwatny do określonych celów.

	zakładać spełnienie tylko wskaźnika produktu (u nas: liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju przedsiębiorstwa)? Jeśli nie, to na jakim minimalnym poziomie musi go założyć i jak długo utrzymać? Czy utworzone w ramach rozwoju działalności gospodarczej miejsca pracy mogą być utrzymane krócej niż trwałość projektu, np. rok lub dwa lata od dnia płatności ostatecznej?	Jednocześnie podkreślamy, że każda operacja musi przyczyniać się do osiągnięcia przynajmniej 1 wskaźnika rezultatu, spośród wskaźników ujętych w danej LSR. W związku z powyższym, nie ma możliwości, aby operacja przyczyniała się do osiągnięcia wyłącznie wskaźnika produktu. Aby osiągnąć zamierzony wskaźnik rezultatu R.37, LGD w naborze wniosków może zastosować kryteria wyboru operacji o charakterze rankingującym np. zapewniających tworzenie nowych miejsc pracy oraz zatrudnienie na nich pracowników (jeżeli w LSR został ujęty taki wskaźnik rezultatu). Jeżeli wnioskodawca, w celu uzyskania dodatkowych punktów za spełnienie kryteriów wyboru, złożył deklarację, że stworzy nowe miejsca pracy oraz zatrudni na nich pracowników, po otrzymaniu pomocy będzie zobowiązany do spełnienia deklaracji złożonej we wniosku. Beneficjent w ramach zakresu rozwój DG zobowiązuje się do utrzymania zrealizowanej inwestycji co najmniej w okresie 3 lat od dnia wypłaty pomocy. To oznacza, że nie ma możliwości, aby utworzone miejsca pracy mogły być utrzymane krócej niż 3 lata.
18.	Odnośnie projektów grantowych jest bardzo mało informacji w wytycznych: należy doprecyzować warunki udzielenia grantów (warunek obowiązku nadania numeru EP każdemu grantobiorcy kiedy ma być spełniony? Jak już LGD wybierze grantobiorcę czy na etapie składania wniosku o powierzenie grantu i w ogóle po co?) Nie doprecyzowano wymagań wobec grantobiorcy, kto może ubiegać się o grant? Czy będą jakieś wyłączenia? W jaki sposób mają być szacowane koszty realizacji projektów grantowych jeśli będą one przed naborem dla grantobiorców? Czy jest jakiś katalog kosztów na granty?	Informacje dotyczące projektów grantowych zawarte są w wytycznych szczegółowych (1) oraz w wytycznych szczegółowych w zakresie przygotowania i realizacji projektów grantowych w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent Wdrażanie LSR (6). WOPP na projekt grantowy zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1) zawiera wskazanie warunków udzielenia grantów, w tym obowiązku nadania numeru EP każdemu grantobiorcy. Każdy grantobiorca powinien wykazać numer EP podczas zawarcia umowy o powierzenie grantu. Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1) rozdział IV.3.3. ust. 11 pkt 3 ppkt d) to LGD wskazuje w WOPP na projekt grantowy rodzaje grantobiorców odpowiednich do zadań objętych projektem grantowym. LGD przed złożeniem WOPP na projekt grantowy, może przeprowadzić konsultacje lub badanie zainteresowania społeczności lokalnej tym projektem. Projekt grantowy składa się z zadań podobnych lub zadań komplementarnych składających się na jeden spójny projekt. Każde z tych zadań powinno mieć oszacowane koszty realizacji. Oszacowanie kosztów powinno polegać na badaniu rynku, tak jak to jest robione przy każdej operacji finansowanej na podstawie planu budżetu.
19.	Czy zgodnie z podaną definicją inwestycji, zakup instrumentów muzycznych lub strojów ludowych będzie operacją inwestycyjną, czy nieinwestycyjną? Czy będzie to inwestycja nieprodukcyjna, dla której stowarzyszenie będzie mogło uzyskać wsparcie na poziomie 100%? Czy w tym momencie wnioskodawcę obejmuje utrzymanie zrealizowanej inwestycji co najmniej w okresie 5 lat od dnia wypłaty pomocy (zgodnie z zapisami rozdz. IV, pkt. 2, ppkt.1)?	Zakup instrumentów muzycznych lub strojów ludowych będzie operacją inwestycyjną nieprodukcyjną. Na taką inwestycję beneficjent inny niż JSFP będzie mógł otrzymać 100% dofinansowania. W okresie związania celem beneficjent zobowiązany jest do utrzymania zrealizowanej inwestycji co najmniej w okresie 5 lat od dnia wypłaty pomocy.

20.	Co oznacza sformułowanie „odrębnie dla poszczególnych zakresów wsparcia”? Czy za zakresy wsparcia należy uznać 10 zakresów wskazanych w wytycznej? Czy LGD może zgłosić nabór wniosków ogólnie na rozwój przedsiębiorczości (bez rozróżniania na start i rozwój), czy musi ogłaszać nabory odrębnie na start DG i odrębnie na rozwój DG? Analogicznie: czy muszą być odrębne nabory na start GA, start ZE, rozwój GA i rozwój ZE czy możliwy jest jeden nabór w zakresie rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych?	Pomoc na podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej (start DG) oraz rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej (rozwój DG) przyznaje się w różnych formach i wysokościach. Zgodnie z rozdziałem IV ust. 2 wytycznej szczegółowej (1) nabory wniosków powinny być ogłaszane odrębnie dla poszczególnych zakresów i odrębnie dla każdego przedsięwzięcia. W związku z powyższym nie ma możliwości przeprowadzenia jednego naboru wniosków łączącego ww. zakresy wsparcia. Wówczas należy kwotę przewidzianą na przedsięwzięcie „Rozwój przedsiębiorczości” podzielić na dwa nabory (zakresy). Zakresy wsparcia zostały określone w rozdziale III ust. 5 wytycznych szczegółowych (1) i jest ich 17. Wynika to z faktu, że niektóre główne zakresy wsparcia zostały podzielone na dodatkowe podpunkty, co finalnie powoduje, że zakresów wsparcia jest więcej. Jeden zakres to start DG, a drugi to rozwój DG. Analogicznie będzie dla GA, ZE, GO oraz KŁŻ.
21.	Czy operacja realizowana w partnerstwie traktowana jest jako jedna operacja/wniosek o przyznanie pomocy (WOPP) z limitem nie wyższym niż 500 tys. zł bez względu na liczbę partnerów? Czy są to różne operacje/WOPP z limitem max. 500 tys. zł dla każdego z partnerów osobno? Czy pomoc przekazywana przez partnera wiodącego musi zostać przekazana w jednej transzy na wyodrębnione konto? Co w sytuacji wypłaty zaliczki/wyprzedzającego finansowania? Czy też musi zostać rozdzielone na wszystkich partnerów, czy dysponuje nim partner wiodący?	Zgodnie z definicją operacji realizowanej w partnerstwie znajdującej się w wytycznych szczegółowych (1), jest to rodzaj operacji, który realizowany jest przez co najmniej dwa podmioty z obszaru objętego daną LSR. Dokumentem potwierdzającym wolę współpracy co najmniej dwóch podmiotów w celu realizacji takiego rodzaju operacji jest umowa partnerstwa, w której m.in. zostaje wskazany partner wiodący. Jednym z zadań partnera wiodącego jest wykonywanie czynności w toku postępowania w sprawie przyznania oraz wypłaty pomocy, w tym złożenie WOPP oraz wniosku o płatność (WOP), udzielanie wyjaśnień oraz składanie uzupełnień do wniosków. To oznacza, że w ramach jednej operacji realizowanej w partnerstwie musi być co najmniej dwóch partnerów, w tym jeden wiodący, którego zadaniem jest złożenie jednego, wspólnego WOPP. Takie zakresy wsparcia, jak tworzenie krótkich łańcuchów żywnościowych (start KŁŻ) oraz rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych (rozwój KŁŻ) z zasady realizowane są w partnerstwie, natomiast w zakresach poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej, kształtowanie świadomości obywatelskiej, włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji oraz ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi partnerstwo stosuje się fakultatywnie. Wysokość pomocy określa LGD w regulaminie naboru, jednak zgodnie z rozdziałem IV.1 ust. 2 wytycznych szczegółowych (1), wysokość tej pomocy na operację realizowaną w partnerstwie nie może przekroczyć 350 tys. zł w zakresie start KŁŻ oraz 500 tys. zł w pozostałych ww. zakresach wsparcia, bez względu na liczbę partnerów. Jednocześnie, zgodnie z częścią IV.1 ust. 7 wytycznych szczegółowych (1), suma pomocy dla jednego beneficjenta oraz wypłaconych mu grantów nie może przekroczyć 500 tys. zł w okresie realizacji PS WPR, jednak tego limitu nie stosuje się do JSFP. Zgodnie z wytycznymi podstawowymi (7), wypłata pomocy następuje niezwłocznie po pozytywnym rozpatrzeniu WOP w jednej transzy, w przypadku operacji realizowanych w partnerstwie pomoc wypłacana jest partnerowi wiodącemu. Następnie partner wiodący

		zobowiązany jest przekazać otrzymaną pomoc pozostałym partnerom zgodnie ze sposobami podziału oraz przekazania zamieszczonymi w umowie partnerstwa. To oznacza, że w umowie partnerstwa powinny zostać zawarte informacje w ilu transzach partner wiodący przekazuje otrzymaną pomoc pozostałym partnerom. W przypadku wnioskowania przez beneficjenta o wypłatę zaliczki, zostaje ona wypłacona na konto partnera wiodącego, którego zadaniem jest m.in. przekazanie otrzymanej pomocy pozostałym partnerom w wysokości wynikającej z postanowień umowy partnerstwa.
22.	W zakresie poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności przyznaje się, jeżeli operacja nie obejmuje m.in. inwestycji infrastrukturalnych. W rozdziale IV.3.2. ust. 12 pkt. 2 wskazano zaś „ewentualne obiekty infrastruktury powstające w ramach tych operacji będą ogólnodostępne”. O jakich ewentualnych obiektach infrastruktury jest tutaj mowa?	Zakres „Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji produkcyjnych (zakresy 1-3)” zakłada, iż efekty operacji będą służyły zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej, a ewentualne obiekty infrastruktury powstające w ramach tych operacji będą ogólnodostępne. W ramach tego zakresu możliwe będą do realizacji np. inwestycje polegające na wyposażeniu istniejącego już obiektu infrastruktury (np. świetlice, przedszkola, boiska) lub inwestycje w obiekty infrastruktury ogólnodostępnej takie jak np. ławki, piaskownice, huśtawki, drabinki, śmietniki. Jednak informujemy, że rozważamy rozpoczęcie prac nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), aby doprecyzować zapis dotyczący inwestycji infrastrukturalnych w zakresie poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności. Zmiany będą miały na celu uszczegółowienie zapisów oraz zapewnienie większej przejrzystości. Wytyczne podczas procesu zmiany zostaną poddane szerokim konsultacjom z wieloma podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji LEADER
23.	Pomocy na operację realizowaną w partnerstwie nie przyznaje się m.in. w zakresie rozwój DG. Co w sytuacji, gdy LGD w swojej LSR zapisała, że właśnie zakres dot. Rozwoju DG będzie realizowany poprzez operacje w partnerstwie? Wytycznej na etapie tworzenia LSR nie było a LGD otrzymało w kryteriach oceny LSR punkty za dobrane metody wdrażania LSR i partnerstwo zewnętrzne.	Zgodnie z §3 ust.1 umowy ramowej, LGD zobowiązuje się do realizacji LSR zgodnie z m.in. wytycznymi szczegółowymi. Proponujemy rozważyć aktualizację LSR, żeby dostosować dokument do wymogów określonych w wytycznych szczegółowych (1).
24.	Zgodnie z ustawą o RLKS, WOPP na operacje własne składany jest w terminie naboru wniosków, czy zatem wybór operacji jest w tym wypadku niekonkurencyjny, skoro uprawnionym podmiotem jest wyłącznie LGD? Ze wskazanych w wytycznej warunków wynika, że LGD nie musi ogłaszać chęci realizacji własnej na swojej www i czekać czy inny podmiot nie zechce zrealizować tego zadania. Czy w związku z powyższym potrzebne są jakieś punktowe kryteria oceny operacji własnych, czy wystarczy, że operacja spełni warunki przyznania pomocy dla danego zakresu wsparcia?	Każda operacja własna LGD konkuruje z innymi operacjami złożonymi w danym naborze. Dla operacji własnych LGD obowiązują te same warunki przyznawania pomocy i kryteria wyboru operacji co dla innych operacji w danym naborze. Dodatkowo, aby LGD otrzymała pomoc w ramach operacji własnej musi wykazać, że operacja nie realizuje zadań LGD w ramach komponentu Zarządzanie LSR, w szczególności w zakresie zadań związanych z informowaniem o LSR i animacją.
25.	WOPP na projekty grantowe (PG) powinien zawierać m.in. wskazanie zadań wraz z określeniem kosztu, zakresów wsparcia, wymagań co do	Zgodnie z częścią IV.3.3. ust. 11 pkt 3 wytycznych szczegółowych (1), WOPP na projekt grantowy powinien wskazywać m.in. zadania wraz z określeniem szacowanego kosztu ich

	sposobu realizacji zadań i rozliczenia grantów – jak szczegółowe muszą być to opisy? LGD jeszcze przed ogłoszeniem naboru na projekty grantowe ma znać dokładnie nie tylko jakie zadania, ale także w jaki sposób mają przebiegać i być realizowane? Czy wystarczającym byłby zapis, że w ramach PG zorganizowane zostaną 3 jednodniowe wydarzenia związane z dziedzictwem kulturowym obszaru LSR, min. Liczba uczestników – 50 osób/wydarzenie, koszt wydarzenia: max. 10.	realizacji, adekwatnych względem nich zakresów wsparcia oraz minimalnych wymagań co do sposobu realizacji tych zadań oraz rozliczenia udzielonych grantów. Wskazane ww. zadania oraz ich opisy powinny zawierać informacje na temat sposobu ich przebiegu i realizacji oraz być na tyle szczegółowe, aby SW mógł ocenić zasadność i racjonalność kosztu przedstawionych zadań. Przedstawiony w pytaniu przykład opisu zadania zawiera zbyt mało informacji, aby możliwa była rzetelna ocena celowości oraz racjonalności planowanych kosztów.
26.	Czy co najmniej dwa rekomendowane kryteria wyboru operacji muszą znaleźć się w każdym zestawie kryteriów opracowanym przez LGD, czy wystarczy, że np. w zakresie start DG premiowane będą operacje innowacyjne (kryt. 4.7), a w zakresie poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej premiowane będą operacje ograniczające presję na środowisko (kryt. 4.2)?	Rekomendowane zastosowanie dwóch kryteriów wyboru operacji dotyczy każdego naboru oddzielnie. Nabory wniosków będą ogłaszane odrębnie dla poszczególnych zakresów wsparcia. Czyli dla każdego zakresu - dwa kryteria wyboru operacji.
27.	Sformułowania: "...pomoc wypłaca się, jeżeli beneficjent: 2) promuje świadczone przez siebie usługi/produkty oraz publikuje/aktualizuje ich zakres i asortyment" oraz „beneficjent w okresie związania z celem zobowiązuje się do „bieżącego informowania o świadczonych usługach i ich zakresie lub asortymencie poprzez ogólnodostępne środki przekazu” – co to konkretnie oznacza dla beneficjenta, jak ma udowodnić ten fakt? W jaki sposób będzie to weryfikowane? Co oznaczają ogólnodostępne środki przekazu, czy może to być Facebook? Bieżąco, to wystarczy raz w roku?	Dodatkowymi warunkami wypłaty pomocy w zakresach start DG, start GA, start GO, start ZE, start KŁŻ, rozwój DG, rozwój GA, rozwój GO, rozwój ZE oraz rozwój KŁŻ, które muszą być spełnione, jest realizacja uproszczonego biznesplanu oraz promowanie świadczonych usług/produktów oraz publikacja/aktualizacja ich w zakresie i asortymencie przez beneficjenta, a także w okresie związania celem zobowiązanie się przez beneficjenta m.in. do bieżącego informowania o świadczonych usługach i ich zakresie lub asortymencie poprzez ogólnodostępne środki przekazu. To oznacza, że beneficjent ma obowiązek przedstawić, że zaplanował działania promujące swoje usługi lub produkty oraz opisać w jaki sposób planuje to zrealizować. Jednocześnie beneficjent ma obowiązek wykazać, że realizuje plany, promując swoje usługi lub produkty, na bieżąco aktualizując ich zakres bądź asortyment, czyli informuje o wszelkich zmianach w asortymencie, nowych usługach, zmianach w dostępnych produktach lub usługach. Nie wystarczy taką informację przedstawić tylko raz w roku. Beneficjent może wykorzystać do tego takie narzędzia jak ogólnodostępne środki przekazu np. ulotki, strony internetowe czy media społecznościowe (np. Facebook).
28.	W definicji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego znajduje się zapis „uznanymi przez LGD za ważne dla społeczeństwa z danego obszaru oraz warte zachowania dla przyszłych pokoleń”. W jakim dokumencie LGD ma wskazać te uznane przez siebie elementy dziedzictwa? Czy LGD w ogóle musi je gdzieś opisywać?	Zgodnie z definicją dziedzictwa kulturowego znajdującą się w wytycznych szczegółowych (1), dziedzictwo kulturowe to obiekty zabytkowe lub kulturalne (związane z kulturą jako artystyczną i umysłową działalnością człowieka i jej wytworami) oraz dobra materialne i niematerialne kultury wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi lub obyczajowymi, uznanymi przez LGD za ważne dla społeczeństwa z danego obszaru oraz warte zachowania dla następnych pokoleń. LGD wskazuje oraz opisuje elementy składające się na dziedzictwo kulturowe, które uznała za ważne dla społeczeństwa w dokumencie jakim jest LSR.
29.	W zakresie start DG pomoc przyznaje się, jeżeli wnioskodawca w okresie roku poprzedzającego dzień złożenia WOPP nie wykonywał i nie	Na dzień dzisiejszy wytyczne szczegółowe (1) w zakresach start GA, start ZE oraz start GO nie zakładają weryfikacji faktu, czy wnioskodawca wykonywał lub wykonuje działalność w

	wykonuje działalności gospodarczej, do której stosuje się przepisy ustawy Prawo przedsiębiorców. W przypadku Start GA, ZE, GO nie określono żadnego warunku dotyczącego nieprowadzenia przez wnioskodawcę działalności w zakresie, na który składa wniosek. W związku z powyższym LGD nie weryfikuje faktu czy np. wnioskodawca figurował już jako GA w prowadzonej przez gminę ewidencji innych obiektów świadczących usługi hotelarskie lub czy świadczył już usługi jako GO?	zakresie, na który składa WOPP spośród ww. Jednak informujemy, że rozważamy rozpoczęcie prac nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy. Zmiany te będą dotyczyć m.in. wprowadzenia weryfikacji prowadzenia działalności przez wnioskodawcę w zakresach start GA, start ZE oraz start GO. Beneficjent, który będzie ubiegał się o przyznanie pomocy w tych zakresach zostanie zweryfikowany pod względem wpisu do CEIDG – jeśli będzie figurował w CEIDG, nie otrzyma pomocy w zakresach startu, może jedynie ubiegać się o przyznanie pomocy w zakresach rozwój GA, rozwój ZE oraz rozwój GO. Jednocześnie istotną kwestią są informacje, które zwarte zostały w LSR, m.in.: cele, przedsięwzięcia czy potrzeby zdiagnozowane na obszarze LSR, w które również operacja musi się wpisywać, aby otrzymać pomoc finansową. Wnioskowanie o przyznanie pomocy w zakresach start GA, start ZE oraz start GO jest niezgodne z celem w przypadku beneficjenta, który wykonywał lub wykonuje działalność we wspomnianych zakresach.
30.	Jak liczymy rok wstecz?	Zgodnie z art. 112 Kodeksu cywilnego (8), termin oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach kończy się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada początkowemu dniowi terminu, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było - w ostatnim dniu tego miesiąca. Jednakże przy obliczaniu wieku osoby fizycznej termin upływa z początkiem ostatniego dnia. Czyli rok wstecz od 15 grudnia 2024 r. to 15 grudnia 2023 r.
31.	Dotyczy start DG: czy środki finansowe tylko za zakupy inwestycyjne?	Pomoc na start DG przyznaje się w formie płatności ryczałtowej ustalonej na podstawie projektu budżetu operacji. W wytycznych szczegółowych (1) nie ma ograniczenia do możliwości ponoszenia tylko kosztów inwestycyjnych w tym zakresie. Dlatego pomoc na start DG może być wykorzystana zgodnie z projektem budżetu operacji wyłączając koszty niekwalifikowalne. W wytycznych podstawowych (7) w rozdziale VIII.2. ust. 1 znajduje się katalog kosztów niekwalifikowalnych.
32.	Wnioskodawca nie może w okresie roku poprzedzającym złożenia WOPP posiadać działalności gospodarczej. Czy nadal obowiązuje zasada, tak jak dotychczas, że również nie może mieć zawieszonej działalności?	Tak. Wnioskodawca w okresie roku poprzedzającego dzień złożenia WOPP nie wykonywał i nie wykonuje działalności gospodarczej, do której stosuje się przepisy ustawy Prawo przedsiębiorców (5). Zawieszenie działalności oznacza przerwę z prowadzeniu działalności, a nie jej zakończenie.
33.	Jak definiować gospodarstwo agroturystyczne?	Działalność agroturystyczna nie została zdefiniowana w polskim prawie, niemniej zyskała powszechną popularność jako rodzaj turystyki wiejskiej. Na potrzeby prac MRiRW wykorzystuje się pojęcie „kwatery agroturystycznej”, stosowane przez Główny Urząd Statystyczny, zgodnie z którym jest to rodzaj obiektu zakwaterowania turystycznego, który stanowią pokoje i domy mieszkalne oraz przystosowane budynki gospodarcze (po adaptacji) w gospodarstwach wiejskich (rolnych, hodowlanych, ogrodnich czy rybackich), będące własnością rolników, wynajmowane turystom na noclegi za opłatą.

		Z założenia agroturystyka stanowi uzupełnienie podstawowej działalności rolniczej i jako taka korzysta z szeregu ulg i ułatwień w stosunku do standardowej działalności gospodarczej. Mimo, iż jest działalnością usługową czyli niejako gospodarczą, to nie ma do niej zastosowania art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy – Prawo przedsiębiorców (5) – przepisów ustawy nie stosuje się do wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów. W konsekwencji działalność agroturystyczna, mieszcząca się w zakresie określonym w Prawie przedsiębiorców, jest wyłączona spod reżimu tej ustawy, a co za tym idzie nie wymaga zgłoszenia CEIDG (rejestracji jako działalność gospodarcza). Wymaga jednak zgłoszenia obiektów noclegowych do ewidencji prowadzonej przez gminę jak i spełnienia określonych wymagań technicznych, sanitarnych i przeciwpożarowych (10).
34.	Czy jak mamy w Zarządzie wójta, a zarząd jest naszym przełożonym, to nas wyklucza jako pracowników z weryfikacji?	Kwestia poruszona w pytaniu jest przedmiotem dyskusji prowadzonych na forum grupy roboczej ds. horyzontalnych powołanej w ramach Podkomitetu RLKS. Po uzyskaniu stanowiska w przedmiotowej sprawie, niezwłocznie prześlemy Państwu stosowną informację.
35.	Czy otrzymamy wzór regulaminu naboru?	W dniu 8 października 2024r. odbyło się I spotkanie Grupy Tematycznej Leader (GTL), na którym przewodniczący GTL ustalił, że w pierwszej kolejności propozycja regulaminu zostanie przygotowana przez LDG i przekazana do dalszej konsultacji do przedstawicieli grupy roboczej przy Konwencji Marszałków Województw RP. Finalna wersja regulaminu zostanie zatwierdzona na drodze uchwały na kolejnym posiedzeniu GTL.
36.	Czy jeżeli w LSR nie ma określonej kwoty maksymalnej i minimalnej na granty, to czy na etapie tworzenia regulaminu można go dookreślić?	Wytyczne szczegółowe w zakresie przygotowania i realizacji projektów grantowych (6) są skierowane do LGD jako podmiotu właściwego w zakresie m.in. opracowania procedur i kryteriów wyboru grantobiorców oraz ustalania minimalnej lub maksymalnej kwoty grantu. Jednocześnie, zgodnie z rozdziałem IV.1 wytycznych szczegółowych (1), pomoc na operację, w tym przypadku operacją jest projekt grantowy, przyznaje się w wysokości nie wyższej niż kwota maksymalna określona przez LGD w regulaminie naboru, przy czym nie wyższej niż 500 tys. zł oraz w wysokości nie niższej niż kwota minimalna określona przez LGD, przy czym nie niższej niż 50 tys. zł, a w zakresie przygotowania koncepcji Smart Village (koncepcje SV) nie niższej niż 20 tys. zł. Oznacza to, że kwoty pomocy na projekt grantowy kształtują się w przedziałach 50 tys. zł – 500 tys. zł lub 20 tys. zł – 500 tys. zł w zakresie koncepcji SV. W przypadku projektu grantowego w zakresie przygotowania koncepcji SV, pomoc przyznaje się w wysokości wynikającej z wielokrotności kosztu jednostkowego przygotowania jednej koncepcji SV równego 4 tys. zł, przy czym projekt grantowy w tym zakresie musi zakładać wykonanie co najmniej 5 koncepcji SV, co daje minimalną kwotę pomocy na operację 20 tys. zł. W związku z powyższym, kwota pojedynczego grantu jest określona tylko dla koncepcji SV i wynosi 4 tys. zł., natomiast w przypadku projektów grantowych w pozostałych zakresach wsparcia, kwoty grantów wynikają z kalkulacji kosztów zadań objętych projektem

		grantowym, których wykonanie LGD planuje powierzyć grantobiorcom wyłonionym w konkursie na wybór grantobiorców. Obowiązujące wytyczne (1) (6) nie wprowadzają ani minimalnej ani maksymalnej kwoty grantu w przypadku projektów grantowych realizowanych w zakresach innych niż przygotowanie koncepcji SV. Ewentualna minimalna kwota grantu w danym projekcie grantowym może wynikać z liczby zadań objętych tym projektem (zgodnie z rozdziałem IV.3.3. ust. 11 pkt 1 wytycznych szczegółowych (1) projekt grantowy musi zakładać wykonanie co najmniej 2 zadań, a przypadku projektu grantowego w zakresie przygotowania koncepcji SV – 5 zadań).
37.	Czy otrzymamy wzór wniosku grantowego, by móc opracować wniosek dla grantobiorców? Czy dokumenty związane z grantami, typu: wniosek, instrukcja będą zatwierdzane przez UM?	Zgodnie z art. 17 ustawy o PS WPR (11), WOPP, zmianę tego wniosku lub jego wycofanie składa się za pomocą systemu teleinformatycznego ARiMR, czyli Centralnego Systemu Obsługi Beneficjenta (CSOB), w którym WOPP będzie się znajdował. Wniosek ten nie jest niezbędny do opracowania wzoru formularza wniosku o powierzenie grantu, ponieważ w wytycznych szczegółowych w zakresie przygotowania i realizacji projektów grantowych (6), w rozdziale V.2 znajdują się informacje dotyczące tego co powinno być zawarte w formularzu wniosku o powierzeniu grantów. Dodatkowo, w § 3 ust. 3 pkt 2 lit. d umowy ramowej, znajduje się postanowienie, że LGD jest zobowiązana w terminie 60 dni od dnia zawarcia umowy ramowej m.in. do przekazania do zatwierdzenia do Zarządu Województwa procedur wyboru i oceny grantobiorców uwzględniających kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, niebudzący wątpliwości interpretacyjnych szczegółowy opis wyjaśniający ich znaczenie oraz sposób oceny wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów, jeżeli LGD przewiduje w LSR realizację projektów grantowych.
38.	Czy sprawdzamy teraz, że wnioskodawca jest obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej (UE) (podejmowanie działalności) oraz pełnoletności? Wytyczne nie wskazują.	Na dzień dzisiejszy wytyczne szczegółowe (1) nie wykluczają obywateli kraju niebędącego członkiem UE z otrzymania pomocy w ramach podejmowania działalności gospodarczej w ramach interwencji LEADER/RLKS PS WPR. Jednak informujemy, że rozważamy rozpoczęcie prac nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy. Zmiany te mogą dotyczyć m.in. zawężenia grupy osób uprawnionych do otrzymania wsparcia ze środków EFRROW, do obywateli krajów będących członkami UE. Wytyczne podczas procesu zmiany zostaną poddane szerokim konsultacjom z wieloma podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji LEADER/RLKS PS WPR. Zgodnie z art. 11, 12 oraz 17 kodeksu cywilnego osoby niepełnoletnie mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Oznacza to, że nie mogą samodzielnie podejmować niektórych decyzji prawnych takich jak podpisywanie umów czy wnioskowanie o dotacje, chyba że działają przez swoich przedstawicieli ustawowych (np. rodziców lub opiekunów prawnych). W polskim prawie cywilnym, osoba niepełnoletnia, która zawarła związek małżeński, uzyskuje pełną zdolność do czynności prawnych, co oznacza, że może samodzielnie dokonywać czynności prawnych, takich jak ubieganie się o pomoc finansową.

39.	W LSR Przedsięwzięcie 2.3. Wykorzystanie zasobów lokalnych, posiadamy wskaźnik „liczba operacji wykorzystujących lokalne zasoby”. Czy SV realizuje nam ten wskaźnik?	W PS WPR ustanowiono, zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2115 (9) zestaw wskaźników rezultatu, stosowanych do ustalenia i monitorowania realizacji celów. Katalog wszystkich wskaźników rezultatu został określony w załączniku I do rozporządzenia 2021/2115 (9). Dla potrzeb wdrażania interwencji LEADER/RLKS PS WPR zostało wybranych tylko 9. Przedstawiony w pytaniu wskaźnik „liczba operacji wykorzystujących lokalne zasoby” to wskaźnik produktu, a nie wskaźnik rezultatu. Przedstawiony w pytaniu przykład SV zawiera zbyt mało informacji, aby możliwa była ocena prawidłowości wykorzystania SV do realizacji wskaźnika. Pozostałe pytania zawarte w Państwa piśmie z dnia 3 września 2024 r. wymagają zasięgnięcia opinii innych podmiotów. Odpowiemy na nie niezwłocznie po uzyskaniu stosownych opinii.
40.	Start GA – w wytycznej szczegółowej jest zapis, że operacja ma polegać na „dostosowaniu małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług wynajmu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia innych usług związanych z pobytem turystów” – czy operacja w ramach której zostanie umożliwiony sam wynajem pokoi (bez sprzedaży posiłków) będzie mogła być uznana za zgodną zakresem tematycznym?	Zgodnie z zapisem wytycznych szczegółowych (1), który brzmi „W zakresie start GA pomoc przyznaje się, jeżeli: operacja jest inwestycją polegającą na dostosowaniu małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług polegających na wynajmowaniu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczeniu innych usług związanych z pobytem turystów, zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo przedsiębiorców”, należy podkreślić, iż wskazany przepis Prawa przedsiębiorców nie określa żadnych wymogów odnoszących się do świadczenia usług agroturystycznych. Przepis ten wyłącza jedynie stosowanie regulacji Prawa przedsiębiorców do wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów. Ustawa nie definiuje tego obszaru działalności gospodarczej. Z literalnego brzmienia przepisu wynika jedynie, że wyłączenie dotyczy wszelkich usług świadczonych przez rolników w gospodarstwach rolnych, które są związane z pobytem turystów. Operacja ograniczająca się do samego wynajmu turystom pokoi w gospodarstwie rolnym (bez sprzedaży posiłków) stanowi działalność, o której mowa w art. 6 ust. 1 pkt 2 Prawa przedsiębiorców (5). Przepis ten jednak nie określa żadnych wymagań „wynikających z przepisów odrębnych dotyczących agroturystyki”. W związku z powyższym, w zakresie start GA możliwy jest sam wynajem pokoi bez sprzedaży posiłków domowych.
41.	Czy w ramach startu GA możliwe jest dofinansowanie operacji polegającej na budowie domu całorocznego na wynajem (na terenie gospodarstwa rolnego)? Czy to musi być dostosowanie istniejących/posiadanych budynków? Co w przypadku SJM (samodzielnych jednostek mieszkalnych) na działce „nad jeziorem” poza terenem gospodarstwa rolnego?	Wytyczne szczegółowe (1) określają, że w zakresie GA pomoc przyznaje się jeżeli operacja jest inwestycją polegającą na dostosowaniu małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług polegających na wynajmowaniu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczeniu innych usług związanych z pobytem turystów...”. Istnieje możliwość przyznania pomocy wnioskodawcy, który dostosuje małe gospodarstwo rolne poprzez wybudowanie domu całorocznego na wynajem. W wytycznych szczegółowych (1) nie ma ograniczenia, które wskazywałoby tylko na dostosowanie istniejących już budynków. Natomiast przedsięwzięcia polegającego na budowie samodzielnych jednostek mieszkalnych (SJM) na działce poza terenem gospodarstwa rolnego nie można uznać za operację polegającą na dostosowaniu

		gospodarstwa rolnego do świadczenia usług zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 2 Prawa przedsiębiorców (5). Przepis ten dotyczy bowiem tylko usług świadczonych w gospodarstwie rolnym.
42.	„W zakresie start GA/ZE/GO pomoc przyznaje się jeżeli: (...) operacja jest inwestycją polegającą na (...)”. Czy sformułowanie „inwestycja” zawiera w sobie także „inwestycję infrastrukturalną”? Tzn. czy w ramach start GA/ZE/GO dozwolone są oprócz inwestycji (tj. „nabycia składników majątkowych, w tym praw majątkowych, nadających się do gospodarczego wykorzystania, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, przeznaczone na potrzeby jednostki”) także inwestycje infrastrukturalne (np. postawienie wiaty)?	Informujemy, że rozważamy rozpoczęcie prac nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), aby doprecyzować zapis brzmiący „(...) pomoc przyznaje się, jeżeli: operacja jest inwestycją polegającą (...)”, który odnosi się do zakresów wsparcia start GA, start ZE oraz start GO. Po wprowadzeniu zmian, zapis będzie uwzględniał również możliwość realizacji inwestycji o charakterze infrastrukturalnym. Obecne brzmienie tego przepisu może prowadzić do niejasności lub błędnej interpretacji, dlatego planowana zmiana ma na celu wyeliminowanie takich wątpliwości oraz zapewnienie większej przejrzystości. Wytyczne podczas procesu zmiany zostaną poddane szerokim konsultacjom z wieloma podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji LEADER.
43.	W zakresach start ZE/GO pomoc wypłaca się, jeżeli beneficjent dokonał zgłoszenia do CEIDG. Jak rozumiem, nie wyklucza to sytuacji, kiedy wnioskodawca (rolnik/domownik) prowadzi już działalność wpisaną do CEIDG w innym zakresie niż ZE/GO i ubiega się o dotację na start ZE/GO?	W zakresach start ZE oraz start GO, warunkiem dodatkowym wypłaty pomocy jest dokonanie zgłoszenia do CEIDG przez beneficjenta. Nie wyklucza to sytuacji, w której beneficjent prowadzi już inną działalność gospodarczą wpisaną do CEIDG, ale w zakresie odmiennym niż ten związany z ZE lub GO. W takim przypadku, beneficjent zobowiązany jest do zgłoszenia dodatkowego zakresu działalności w CEIDG poprzez aktualizację kodów PKD, w ramach których będzie prowadzona działalność gospodarcza w zakresie prowadzenia ZE lub GO.
44.	Start ZE – operacja uzyskała pozytywną rekomendację właściwego terytorialnie przedstawiciela ODR – wojewódzkiego koordynatora OSZE pod kątem spójności z standardami OSZE – jak ta rekomendacja powinna wyglądać, czy będzie jakaś standaryzacja w tym zakresie?	Wytyczne szczegółowe (1) nie nakładają żadnych szczególnych wymagań w tym zakresie. Instytucją odpowiedzialną za koordynowanie Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych jest Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR) w Brwinowie Oddział w Krakowie. W związku z tym wszelkie pytania dotyczące OSZE, jej zasad funkcjonowania lub współpracy należy kierować bezpośrednio do CDR w Brwinowie Oddział w Krakowie.
45.	Do kiedy możliwe jest przenoszenie naborów grantowych oraz wprowadzanie zmian w harmonogramach i Planie Zadań LSR, aby osiągnąć wymagane kamienie milowe?	Zmiany polegające na przenoszeniu terminów niektórych naborów, a co za tym idzie zmiany realizacji wskaźników rezultatu wskazanych w planie działania mogą być nieuniknione, jednakże powinny być to wyjątkowe sytuacje, szczegółowo przeanalizowane oraz poprzedzone konsultacjami społecznymi, lub wynikające z sytuacji niezależnych od LGD, które będą rozpatrywane indywidualnie. Planując ewentualne zmiany w LSR, należy zwrócić uwagę na fakt, że zmienione wartości wskaźników rezultatu, o ile będą to zmiany znaczące, mogą mieć przełożenie na wartości wskaźników uwzględniane w PS WPR 2023-2027. Każda ich zmiana wiąże się z przeprowadzeniem złożonej procedury zmiany Planu Strategicznego. Wymagać ona będzie między innymi: przedstawienia powodów uzasadniających zmianę oraz określenia wpływu zmiany na cele i wskaźniki, jednak ze względu na opóźnienia wdrożeniowe PS WPR 2023-2027, podejście do zmian w LSR będzie charakteryzować się większą elastycznością i łagodniejszym podejściem do procedur aktualizacji.

46.	Czy przyporządkowanie członków Rady do grup interesów według sektora (publiczny, społeczny, gospodarczy) jest wystarczające?	„Przyporządkowanie członków Rady do grup interesów według sektora (publiczny, społeczny, gospodarczy), choć istotne, nie jest wystarczające do zapewnienia pełnej zgodności z wymaganiami określonymi w przepisach UE oraz przepisach krajowych w zakresie: a) opracowywania procedur i kryteriów wyboru operacji lub grantobiorców w ramach LSR, b) składu i zasad funkcjonowania organu decyzyjnego LGD. Zgodnie z art. 31 ust. 2 lit. b oraz art. 33 ust. 3 lit. b rozporządzenia 2021/1060 (1), proces wyboru operacji lub grantobiorców w ramach LSR nie może być kontrolowany przez żadną z grup interesów, co oznacza konieczność badania i uwzględniania pełnego spektrum grup interesów, jakie zostały zdiagnozowane w danej LGD. Grupy interesu nie zawsze pokrywają się z podziałem na sektory. Niezbędna jest zatem indywidualna kwalifikacja oraz odpowiednie przypisanie każdego członka organu decyzyjnego LGD do poszczególnych grup interesów na podstawie rejestru interesów, aby uniknąć sytuacji, w której jedna grupa interesu mogłaby dominować nad procesem decyzyjnym. Wszystkie szczegółowe informacje dotyczące grup interesów oraz konfliktu interesu znajdują się w Wytycznych w zakresie niektórych zasad dokonywania wyboru operacji lub grantobiorców przez lokalne grupy działania (2). Wytyczne (2) w rozdziale IV.1 określają, że ze szczególną starannością należy badać skład i odsetek praw głosu w organie decyzyjnym grupy interesu sektora publicznego, aby zapewnić że w żadnym przypadku nie kontroluje ona procesu podejmowania decyzji o wyborze operacji lub grantobiorców. Ponadto, grupy interesu nie stanowią grupy posiadające wyłącznie ogólnospołeczne, wspólne interesy, np. stowarzyszenia, z samego faktu bycia organizacjami społecznymi, ogólnie przedsiębiorcy tylko dlatego, że wykonują działalność gospodarczą, czy mieszkańcy obszaru objętego LSR wchodzący w skład organu decyzyjnego z samego tylko faktu zamieszkiwania na terenie objętym LSR. Dlatego pozostałe grupy interesu, których skład i odsetek praw głosu należy badać w organie decyzyjnym wynikają z LSR poszczególnych LGD, których odzwierciedleniem jest rejestr interesów. LGD odpowiada za takie ukształtowanie składu organu decyzyjnego, by żadna pojedyncza grupa interesów nie kontrolowała procesu podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji lub grantobiorców w ramach LSR.”
47.	Na szkoleniu z systemu ARiMR wskazano, że generator wniosków wymusza wpisanie wartości wskaźnika rezultatu. Czy możemy uzyskać wytyczne dotyczące przypisywania wskaźników rezultatu do operacji w taki sposób, aby były zgodne z regulaminami konkursów oraz możliwościami wnioskodawców?	Katalog wszystkich obowiązkowych wskaźników wymaganych w ramach realizacji Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023- 2027) został określony w załączniku nr I do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2115. Dla potrzeb wdrażania interwencji I.13.1 LEADER/RLKS z katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu zostało wybranych 9, które zostały zawarte w części V załącznika nr 3 do Regulaminu konkursu na wybór Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR), odnoszącego się do struktury i wymagań LSR. Bardziej szczegółowe opisy

		9 wskaźników rezultatu odnoszących się do interwencji LEADER znajdują się w Informacji dodatkowej, która dostępna jest na stronie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) pod linkiem: https://www.gov.pl/attachment/bb511781-b0b5-4978-bd02-283a39cb97db. W przypadku LSR współfinansowanych ze środków EFRROW należało określić nie więcej niż 3 konkretne cele, na których będzie koncentrowało się wsparcie z PS WPR. Do każdego z celów LGD wybierała przynajmniej 1 wskaźnik rezultatu z katalogu obowiązkowych wskaźników, który był adekwatny i mierzalny do określonych celów LSR. Nie ma możliwości ogólnego przyporządkowania wskaźników rezultatu do operacji, ponieważ każda LGD tworząc LSR analizuje potrzeby lokalnej społeczności na swoim obszarze i indywidualnie określa przedsięwzięcia, którymi będzie realizowała cele i wskaźniki. Dodatkowo, każda operacja musi przyczyniać się do osiągnięcia przynajmniej 1 wskaźnika rezultatu, spośród wskaźników ujętych w danej LSR i to do zadań LGD należy określenie jaki to będzie wskaźnik. Jednocześnie, zadaniem LGD jest także skonstruowanie regulaminu naboru oraz kryteriów wyboru operacji, aby zapewnić osiągnięcie wybranego wskaźnika rezultatu zgodnie z zapisami LSR. Wnioskodawcy bazując na zapisach regulaminu naboru powinni wiedzieć jaki wskaźnik wybrać w ramach operacji, którą będą realizować.
48.	Jednym z kosztów niekwalifikowanych wskazanych w wytycznych podstawowych w zakresie pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 są koszty inwestycji mających na celu dostosowanie do norm lub wymogów unijnych, z wyjątkiem inwestycji wspieranych na zasadach określonych w art. 73 ust. 5 rozporządzenia 2021/2015. Czy jeżeli w ramach danego projektu, np. w ramach start/rozwój DG, GA, ZE lub rozwój ogólnodostępnej infrastruktury, występują koszty związane z zapewnieniem dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, to mogą one stanowić koszt kwalifikowalny? Jeśli tak, to w jakiej części operacja może pokrywać koszty dostępności?	Koszty inwestycji mających na celu dostosowanie do norm lub wymogów unijnych, z wyjątkiem inwestycji wspieranych na zasadach określonych w art. 73 ust. 5 rozporządzenia 2021/2015 (1) dotyczą rolnika i dostosowania przez niego gospodarstwa rolnego do norm lub wymogów unijnych związanych z produkcją rolną prowadzoną w tym gospodarstwie. Natomiast w interwencji LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany mogą wystąpić koszty związane z zapewnieniem dostępności osobom z niepełnosprawnościami. Osoby z niepełnosprawnościami zostały ujęte w katalogu osób w niekorzystnej sytuacji. W ramach kryteriów wyboru operacji premiowane mogą być operacje dedykowane dla mieszkańców obszarów wiejskich, wykluczonych społecznie ze względu na przynależność do zdiagnozowanych w LSR grup w niekorzystnej sytuacji. Dlatego koszty związane z zapewnieniem dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami mogą występować w operacjach w ramach wszystkich zakresów dla interwencji LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Operacja może pokrywać koszty dostępności, ale to w jakiej części, zależy m. in. od tego jaki jest cel operacji. Realizacja operacji powinna służyć zwiększeniu dostępności dla lokalnej społeczności w ramach zdiagnozowanych potrzeb w tym zakresie.
49.	Czy w ramach działania rozwój DG wystarczające jest posiadanie miejsca zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR?	W ramach zakresu rozwój działalności gospodarczej (DG) konieczne będzie wykazanie miejsca wykonywania działalności gospodarczej na obszarze wiejskim objętym daną strategią rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR). Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), które mają na celu uszczegółowienie zapisów oraz

		zapewnienie większej przejrzystości w tym zakresie. Zmiana będzie wzorowana na regulacjach zawartych w przepisach rozporządzenia dla poddziałania 19.2 Wsparcie wdrażania strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (PROW 2014-2020) dotyczących analogicznego zakresu wsparcia. Zostanie ona poddana szerokim konsultacjom z wieloma podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji LEADER.
50.	Jeżeli projekt dotyczy budowy obiektu noclegowego, to czy wystarczy, że w całym obiekcie tylko jeden pokój (wraz z łazienką) będzie dostępny dla osób z niepełnosprawnościami? Jeżeli projekt dotyczy budowy 5 domków noclegowych dla turystów, to czy wystarczy, że tylko jeden z tych domków będzie przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami? Czy jeżeli Wnioskodawca posiada pensjonat, w którym znajduje się jeden pokój przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, a w ramach dotacji chciałby wybudować na tej samej posesji kilka domków noclegowych, to czy któryś z tych domków musi być przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, czy wystarczy, że Wnioskodawca już na terenie swojego obiektu takie miejsce posiada?	Pytanie to wykracza poza kompetencje MRiRW. Wytyczne szczegółowe (1) nie zawierają wymogów dotyczących dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Wymogi te regulują odrębne przepisy prawa.
51.	Proszę o doprecyzowanie, w przypadku których zakresów wsparcia i dla jakich wnioskodawców (interwencja I.13.1 LEADER) będzie możliwość uzyskania dofinansowania wynoszącego 100% kosztów kwalifikowalnych dla wymienionych w Wytycznych szczegółowych rodzajów operacji.	W ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność możliwość uzyskania dofinansowania wynoszącego do 100 % kosztów kwalifikowalnych w przypadku operacji nieinwestycyjnych lub obejmujących inwestycje nieprodukcyjne, będą mogli uzyskać beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych (JSFP), czyli np. organizacje pozarządowe takie jak stowarzyszenia czy fundacje. Taka intensywność wsparcia będzie możliwa do uzyskania w zakresach: 1) poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności; 2) poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej; 3) kształtowanie świadomości obywatelskiej; 4) włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji; 5) ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi; 6) przygotowanie projektów partnerskich. Dofinansowanie wynoszące do 100 % kosztów kwalifikowalnych jest także możliwe do uzyskania przez LGD w ramach projektu grantowego, w tym w zakresie przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi (SV), gdzie z kolei grantobiorca otrzymuje grant w postaci stawki ryczałtowej w wysokości 4 tys. zł na przygotowanie jednej koncepcji SV.
52.	Proszę o doprecyzowanie typu wnioskodawców do poszczególnych zakresów (włączenie społeczne seniorów, poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, kształtowanie świadomości obywatelskiej, ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi).	W ramach wymienionych zakresów wsparcia: włączenie społeczne seniorów, poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, kształtowanie świadomości obywatelskiej, ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi katalog potencjalnych beneficjentów jest szeroki. W szczególności mogą to być osoby prawne, w tym organizacje

	Określenie typu wnioskodawcy dla poszczególnych zakresów umożliwi określenie limitu pomocy w ramach PS WPR.	pozarządowe, jednostki sektora finansów publicznych, mikro- i małe przedsiębiorstwa lub LGD (w ramach projektów grantowych lub operacji własnych) oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną.
53.	Czy w starcie KŁŻ w skład partnerstwa mogą wchodzić wyłącznie rolnicy posiadający miejsce zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR lub miejsca wykonywania działalności gospodarczej na obszarze wiejskim objętym LSR?	Tak, w skład partnerstwa przy starcie KŁŻ mogą wchodzić wyłącznie rolnicy posiadający miejsce zamieszkania lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej na obszarze wiejskim objętym LSR. Taki sposób dostaw, co do zasady, obejmuje lokalnych producentów działających wspólnie w celu promowania lokalnych rynków żywnościowych.
54.	Czy warunki podmiotowe obowiązujące w Starcie KŁŻ obowiązują również w Rozwoju KŁŻ?	Tak, warunki podmiotowe obowiązujące w zakresie start KŁŻ obowiązują również w zakresie rozwój KŁŻ. Wynika to z faktu, iż warunki określone w zakresie start KŁŻ są to warunki minimum, które muszą być spełnione żeby utworzyć KŁŻ, a skoro KŁŻ ma być rozwijany, to musi na wstępie spełniać przynajmniej warunki minimum. Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), które mają na celu uszczegółowienie zapisów oraz zapewnienie większej przejrzystości w tym zakresie.
55.	Proszę o wyjaśnienie zapisu wytycznych szczegółowych IV.3 ust. 12, pkt 1 „W zakresie poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności pomoc przyznaje się, jeżeli operacja: 1) nie obejmuje inwestycji infrastrukturalnych ani operacji w zakresach: start DG, rozwój DG, start GA, start ZE, start GO, start KŁŻ, rozwój GA, rozwój ZE, rozwój GO lub rozwój KŁŻ”.	Ideą tego zapisu było wyznaczenie linii demarkacyjnej, która oddziela inwestycje produkcyjne od nieprodukcyjnych. Dlatego też w zakresie poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności wyłączeniem objęte są inwestycje produkcyjne, które można realizować w zakresach start DG, rozwój DG, start GA, start ZE, start GO, start KŁŻ, rozwój GA, rozwój ZE, rozwój GO lub rozwój KŁŻ. Inwestycje, realizowane w zakresie poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, będą wyłącznie nieprodukcyjne. Oznacza to, że inwestycje te mają służyć lokalnej społeczności nie generując zysków. Objęte zakresami 1-3 usługi, które mogą być świadczone przez przedsiębiorców w wyniku prowadzenia przez nich działalności gospodarczych, czy przez rolników w ramach pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych, czy też w ramach krótkiego łańcucha dostaw żywności, są inwestycjami produkcyjnymi. W tych zakresach realizowane są inwestycje zorientowane na generowanie zysków, dlatego operacje polegające de facto na rozwoju przedsiębiorczości, pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych lub współpracy w ramach krótkiego łańcucha dostaw żywności nie mogą być realizowane w zakresie „Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności”. Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), które doprecyzują regulacje w powyższym zakresie.
56.	Proszę o wskazanie, na podstawie jakiego Rozporządzenia krajowego ma być udzielana pomoc publiczna, o której mowa w wytycznej?	Zgodnie z treścią Wytycznych szczegółowych (1) część IV.2 ust. 3 pkt 1 „w przypadku, gdy wnioskodawca wykonuje działalność gospodarczą, pomoc przyznaje się zgodnie z art.19 a albo art.19b rozporządzenia GBER”. Informuję, że ze względu na specyfikę wdrażania Planu Strategicznego, gdzie zamiast rozporządzeń stosuje się wytyczne, do programu pomocy publicznej dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność jako podstawę prawną zgłoszono

		ustawę o RLKS (2) oraz ustawę o PS WPR (3) - na podstawie której będzie udzielana pomoc publiczna. Szczegółowe informacje w tym zakresie zostały przekazane pismem z 28.11.2024 r. znak: WPR.wao.0892.1.2024.
57.	Zapytanie dotyczące możliwości traktowania wskaźnika rezultatu R.37 jako kryterium dostępowego w celu zabezpieczenia jego osiągnięcia.	Jeżeli w danej strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) został ujęty wskaźnik rezultatu R.37, lokalna grupa działania (LGD) zgodnie z paragrafem 6 umowy ramowej zobowiązana jest do osiągnięcia tego wskaźnika. A zatem, to również rolą LGD jest takie zarządzanie naborami, kryteriami dostępu bądź ewentualnie kryteriami wyboru aby zagwarantować, że cel ten zostanie zrealizowany. Przekładając powyższe na stronę praktyczną, by osiągnąć zamierzony wskaźnik rezultatu R.37, który został ujęty w danej LSR, LGD w naborze wniosków może zastosować kryteria wyboru, które mogą mieć charakter dostępowy, a ich spełnienie warunkuje udzielenie wsparcia (wówczas każda wybrana przez LGD operacja będzie przyczyniać się do osiągnięcia tego wskaźnika) lub charakter rankingujący, dzięki czemu możliwe będzie ustalenie kolejności przysługiwania pomocy zapewniającej np. tworzenie nowych miejsc pracy oraz zatrudnienie na nich pracowników. Przy wybraniu opcji kryterium rankingującego nie ma jednak gwarancji, że jakakolwiek operacja przyczyni się do osiągnięcia tego wskaźnika. Nie ma także formalnego obowiązku traktowania wskaźnika rezultatu jako kryterium dostępowego lub rankingującego. Decyzja o zastosowaniu wskaźnika R.37 jako kryterium dostępowego zależy od zapisów LSR. Kluczowe znaczenie będą tu miały: ☑ Szacowane wartości wskaźnika rezultatu – ile miejsc pracy przewidziano do utworzenia? ☑ Realistyczność i osiągalność założonych wartości – czy wskaźnik jest możliwy do osiągnięcia bez stosowania go jako kryterium dostępowego? Zadaniem LGD jest takie skonstruowanie regulaminu naboru oraz kryteriów wyboru operacji, aby zapewnić osiągnięcie wybranego wskaźnika rezultatu zgodnie z zapisami LSR. Chociaż wskaźnik rezultatu nie musi być traktowany jako kryterium dostępowe, jego realizacja jest kluczowa dla skutecznego wdrożenia strategii. W przypadku, gdy docelowe wartości wskaźnika są wysokie, rozważenie jego ujęcia jako kryterium dostępowego może być dobrym rozwiązaniem. Ostateczna decyzja w tej sprawie należy do LGD, która powinna dostosować regulamin naboru do specyfiki swojej LSR oraz realnych możliwości osiągnięcia założonych celów i wskaźników.
58.	Dotyczy: wskaźników dla LSR oraz kryteriów dostępu	Wskaźnik R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) służy ilościowemu określeniu wsparcia WPR dla małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP), organizacji non-profit, dywersyfikacji gospodarstw rolnych w celu rozwoju przedsiębiorstw gospodarki wiejskiej, w tym przedsiębiorstw biogospodarki. Aby operacja realizowana w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) mogła przyczyniać się do osiągnięcia wskaźnika R.39, powinna

		mieć wyraźny wpływ na realizację celów WPR, w szczególności promowanie zatrudnienia, wzrost gospodarczy, włączenie społeczne i rozwój lokalny na obszarach wiejskich, zapewnienie rolnikom godziwych dochodów i przywrócenie równowagi sił w łańcuchu wartości. W związku z powyższym w ramach tego wskaźnika powinny być zliczane wszystkie przedsiębiorstwa zlokalizowane na obszarach wiejskich, do których chcą Państwo kierować wsparcie w ramach wdrażania strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) (czyli nie tylko przedsiębiorstwa rolne lecz i np. przedsiębiorstwa usługowe). Wskaźnik ten nie ogranicza się do nowo utworzonych przedsiębiorstw i nie musi być powiązany ze wskaźnikiem R.37 dotyczącym nowych miejsc pracy. Jednocześnie przypominam, że w ramach LSR współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) należało określić nie więcej niż 3 konkretne cele, na których będzie koncentrowało się wsparcie z Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej (PS WPR). Do każdego z celów, lokalna grupa działania (LGD) wybierała przynajmniej 1 wskaźnik rezultatu z katalogu obowiązkowych wskaźników, który był adekwatny i mierzalny do określonych celów LSR. Podkreślamy również, że każda operacja musi przyczyniać się do osiągnięcia przynajmniej 1 wskaźnika rezultatu, spośród wskaźników ujętych w danej LSR, dlatego, jeśli planują Państwo realizację przedsięwzięcia w zakresie rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej (rozwój DG) mogą Państwo przypisać do niego wskaźnik R.39.
59.	Interpretacja wytycznej szczegółowej (1) w zakresie dodatkowych warunków wypłaty pomocy dla poszczególnych zakresów wsparcia.	w zakresach tworzenie zagród edukacyjnych (start ZE) oraz tworzenie gospodarstw opiekuńczych (start GO), warunkiem dodatkowym wypłaty pomocy jest dokonanie zgłoszenia do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) przez beneficjenta. Nie wyklucza to sytuacji, w której beneficjent prowadzi już inną działalność gospodarczą wpisaną do CEIDG, ale w zakresie odmiennym niż ten związany z ZE lub GO. W takim przypadku, beneficjent zobowiązany jest do zgłoszenia dodatkowego zakresu działalności w CEIDG poprzez aktualizację kodów PKD, w ramach których będzie prowadzona działalność gospodarcza w zakresie prowadzenia ZE lub GO.
60.	odpowiedzi na zapytanie dotyczące możliwości uznania podmiotu zagranicznego, będącego LGD, za partnera w projekcie partnerskim zagranicznym	Wytyczne szczegółowe (1) nie określają kto może być partnerem zagranicznym projektu partnerskiego. Wynika to z faktu, że partner zagraniczny nie może być beneficjentem środków finansowych z budżetu polskiego Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027), gdyż nie spełnia warunku dotyczącego miejsca zamieszkania/posiadania siedziby lub jej oddziału na terenie strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) w Polsce, o których mowa w wytycznych szczegółowych (1), a więc nie przysługuje mu pomoc w ramach tego programu. W konsekwencji dla partnerów zagranicznych nie zostały określone warunki kwalifikowalności. Zgodnie z definicją występującą w wytycznych szczegółowych (1), projekt partnerski to co najmniej dwie operacje niezbędne do osiągnięcia wspólnego celu realizowane przez co najmniej 2 podmioty, z co najmniej dwóch obszarów objętych odmiennymi LSR.

		Jednocześnie, wytyczne szczegółowe (1) określają, że pomocy na operacje realizowane w partnerstwie oraz operacje w ramach projektów partnerskich nie przyznaje się LGD. Odnosząc się jednak bezpośrednio do przypadku, który został przez Państwa opisany, podmiot niebędący LGD, z obszaru LSR znajdującego się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz podmiot zagraniczny, który z kolei jest LGD, a obszar jej LSR leży poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, mogą być partnerami i realizować projekt partnerski. Partner zagraniczny, w tym zagraniczna LGD, realizuje projekt zgodnie z warunkami obowiązującymi w swoim kraju, a nie według warunków określonych w polskich przepisach. Każdy z partnerów, zarówno polski, jak i zagraniczny, otrzymuje pomoc na realizację operacji wyłącznie ze środków programu właściwego dla swojej LSR. Oznacza to, że z perspektywy Polski partner zagraniczny nie jest przedmiotem szczegółowego zainteresowania w kontekście polskich warunków kwalifikowalności. Ważne jest, aby każdy partner, zarówno polski jak i zagraniczny, spełniał warunki obowiązujące w swoim kraju, o ile partner zagraniczny także ubiega się o wsparcie realizacji projektu ze środków publicznych swojego kraju. Podsumowując, jednym z partnerów w projekcie partnerskim w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) może być podmiot zagraniczny, w tym LGD, spełniający warunki kwalifikowalności w swoim państwie. Należy jednak pamiętać, aby operacja realizowana przez podmiot z Polski była zgodna z celami zapisanymi w LSR polskiego LGD, spełniała wszystkie warunki określone w wytycznych szczegółowych (1) dla projektów partnerskich oraz przyczyniała się do osiągnięcia przewidzianych wskaźników rezultatu.
61.	Jaki termin obowiązuje Samorząd Województwa w zakresie weryfikacji i zatwierdzania regulaminu naboru wniosków? Czy wezwanie do korekt wstrzymuje bieg terminu? Czy brak określonego terminu na uzgodnienie regulaminu przez SW jest zasadny w świetle zobowiązań LGD wynikających z umowy ramowej?	Zgodnie z art. 19a ust. 4 ustawy RLKS (1) regulamin naboru wniosków o wsparcie przyjmuje lokalna grupa działania (dalej: LGD) w uzgodnieniu z Zarządem Województwa (dalej: ZW). Natomiast zgodnie z wytycznymi (2) w przypadku naboru wniosków innych niż o powierzenie grantu, LGD obowiązana jest przekazać ZW projekt regulaminu naboru wniosków (dalej: regulamin), celem jego uzgodnienia, w terminie co najmniej 60 dni przed planowanym terminem rozpoczęcia naboru wniosków. Ww. termin 60 dni został wyznaczony w wytycznych (2) w celu zapewnienia ZW oraz LGD wystarczającej ilości czasu na uzgodnienie regulaminu, niezależnie od liczby korekt niezbędnych do weryfikacji i zatwierdzenia regulaminu przez Samorząd Województwa (SW) reprezentowany przez ZW. W opinii MRiRW należy uznać, że ww. termin jest de facto terminem, który obowiązuje zarówno ZW, jak i LGD na uzgodnienie regulaminu. Niemniej jednak zaznaczam, że uzgodnienie regulaminu w prawidłowy sposób jest niezmiernie istotną i kluczową kwestią. Zgodnie z podrozdziałem VII.2.3. ust. 11 wytycznych podstawowych (3) na podstawie regulaminu przeprowadzany jest nabór wniosków o przyznanie pomocy. Regulamin zawiera również kluczowe informacje dla potencjalnych wnioskodawców, m. in. warunki przyznania pomocy oraz opis procedury przyznawania pomocy. Ponadto poszczególne postanowienia regulaminu mogą stanowić podstawę do odmowy przyznania pomocy. Tak więc w naszej

		opinii uzgodnienie regulaminu jest na tyle ważnym zagadnieniem, że należy dokonać wszelkich niezbędnych poprawek przed jego zatwierdzeniem, nawet jeśli zajmie to więcej czasu, niż było oryginalnie zamierzone. Mamy nadzieję, że w momencie gdy pierwsze regulaminy wymagają dłuższych korespondencji oraz większej liczby poprawek, kolejne uzgodnienia projektów regulaminów będą odbywały się znacznie szybciej. W tym miejscu podkreślę również, że zgodnie z art. 18c ust. 1 ustawy RLKS (1) harmonogram naborów wniosków o wsparcie (dalej: harmonogram) na kolejny rok LGD uzgadnia z ZW przed jego podaniem do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej. W związku z powyższym przesunięcie terminu rozpoczęcia naboru wniosków o wsparcie na skutek niepowodzenia w uzgodnieniu regulaminu przed planowanym w harmonogramie terminem rozpoczęcia naboru wniosków o wsparcie jest sytuacją, za którą — w opinii MRiRW — odpowiedzialność ponosi nie tylko LGD, ale także ZW. Obie strony powinny zatem dołożyć szczególnej staranności i wysiłku aby regulamin został uzgodniony i nabór był możliwy do przeprowadzenia zgodnie z zatwierdzonym wcześniej harmonogramem.
62.	Czy 60-dniowy termin zatwierdzania, o którym mowa w ust. 11 § 3 umowy ramowej, odnosi się wyłącznie do pierwszego przedłożenia dokumentów, czy również do każdorazowych późniejszych zmian?	W opinii MRiRW 60-dniowy termin, o którym mowa w § 3 ust. 11 umowy ramowej, odnosi się również do każdorazowych późniejszych zmian dokumentów, o których mowa w § 3 ust. 3 tej umowy ramowej, zgodnie z jej § 3 ust. 14
63.	Czy w przypadku braku zmiany w harmonogramie LGD zobowiązane jest do informowania o tym fakcie SW? Czy brak zmiany należy uzgadniać z SW?	: Informuję, że temat dotyczący harmonogramu, o którym mowa w § 6 pkt 5 lit. a umowy ramowej oraz w art. 18c ustawy RLKS (1), został szczegółowo opisany w rozdziale V wytycznych podstawowych (3). Zgodnie z ust. 4 rozdziału V wytycznych podstawowych (3) aktualizacja harmonogramu ma odbywać się nie rzadziej niż na koniec każdego kwartału. Natomiast zgodnie z ust. 8 rozdziału V wytycznych podstawowych (3) LGD ma obowiązek uzgadniać z SW, z którym zawarła umowę ramową, harmonogram oraz jego aktualizację. Zgodnie z powyższym nawet w przypadku braku zmian w harmonogramie względem poprzedniego kwartału aktualizacja harmonogramu musi odbyć się nie rzadziej niż na koniec każdego kwartału oraz musi być uzgodniona przez LGD z SW. Aktualizacja harmonogramu może natomiast ograniczać się wyłącznie do potwierdzenia informacji, które są zawarte w harmonogramie. Każda aktualizacja harmonogramu powinna następnie być zamieszczona na stronie internetowej LGD, wraz z informacją o terminie aktualizacji.
64.	Małe gospodarstwo rolne – co w sytuacji gdy rolnik posiada grunty rolne na terenie dwóch województw – jaką powierzchnię gospodarstwa bierzemy wówczas pod uwagę? Pojęcia „małe gospodarstwo rolne” – skąd bierzemy powierzchnię?	Małe gospodarstwo rolne, zgodnie z definicją z wytycznych szczegółowych (1), jest to gospodarstwo, którego powierzchnia gruntów rolnych jest mniejsza od średniej wielkości powierzchni gruntów rolnych w kraju w 2023 r. wyrażona w ha fizycznych, a w przypadku województw gdzie średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym jest wyższa, za małe gospodarstwo przyjmuje się gospodarstwo o powierzchni gruntów rolnych mniejszej niż średnia w tym województwie; określoną na podstawie informacji ogłaszanej przez Prezesa ARiMR na podstawie przepisów o PS WPR za rok 2023. Powierzchnię wszystkich gruntów rolnych gospodarstwa posiadanych przez rolnika, także tych, które są objęte dzierżawą, porównuje się do konkretnej wartości powierzchni gruntów rolnych

		określonej w regulaminie naboru przez LGD, która jest taka sama dla wszystkich LGD w danym województwie.
65.	Czy do wielkości gospodarstwa zalicza się powierzchnię dzierżawionych gruntów rolnych? Rolnik bierze grunt w dzierżawę i zwiększa to jego powierzchnię gospodarstwa? Rolnik oddaje grunt w dzierżawę i zmniejsza to jego powierzchnię gospodarstwa?	Tak, do wielkości gospodarstwa zalicza się także powierzchnię dzierżawionych gruntów rolnych, pod warunkiem, że są one formalnie dzierżawione. Zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego, dzierżawa gruntu zwiększa powierzchnię gospodarstwa rolnika na czas trwania umowy dzierżawy, ponieważ dzierżawca korzysta z gruntów rolnych i ma prawo dysponowania nimi. Jeśli rolnik oddaje grunt w dzierżawę, to zmniejsza to powierzchnię jego gospodarstwa, ponieważ formalnie przestaje nim zarządzać. Każda zmiana związana z dzierżawą gruntów musi być odpowiednio udokumentowana. W celu udokumentowania posiadania gospodarstwa należy przedstawić decyzję o przyznaniu płatności bezpośrednich, a w przypadku nieotrzymywania płatności bezpośrednich decyzje o należnym podatku od gruntów rolnych (z każdej gminy, w której złożona została informacja IR-1 o gruntach) oraz wszystkie umowy dzierżaw gruntów rolnych (jeśli rolnik takie posiada).
66.	Jakie dokumenty będą wymagane na potwierdzenie posiadania miejsc zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR? Na podstawie jakiego dokumentu będziemy badać miejsce zamieszkania?	W celu udokumentowania miejsca zamieszkania podmiotu na obszarze wiejskim LSR, wnioskodawca powinien przedstawić, wydane przez organ gminy, zaświadczenie z właściwej ewidencji ludności o miejscu zameldowania na pobyt stały lub czasowy wydane nie wcześniej niż 3 miesiące przed dniem złożenia wniosku. Natomiast w przypadku osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą potwierdzeniem będzie wydruk z CEIDG. W przypadku wnioskodawcy będącego osobą prawną lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną, jednym z warunków przyznania pomocy jest posiadanie siedziby lub oddziału, które znajdują się na obszarze wiejskim objętym LSR. Dokumentami potwierdzającymi ten warunek będą wydruk z CEIDG oraz wypis z KRS. Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1), wyżej wymienione warunki przyznania pomocy to warunki podmiotowe o charakterze ogólnym. Jednak zwracamy uwagę, że istnieje możliwość uszczegółowienia tego obszaru w ramach kryteriów wyboru operacji o charakterze dostępowym, których spełnienie warunkuje udzielenie wsparcia. Tego rodzaju działania pozostają w zakresie kompetencji LGD i wymagają uzgodnienia z SW.
67.	Czy w ramach działania rozwój DG wystarczające jest posiadanie miejsca zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR?	W ramach zakresu rozwój działalności gospodarczej (DG) konieczne będzie wykazanie miejsca wykonywania działalności gospodarczej na obszarze wiejskim objętym daną strategią rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR). Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), które mają na celu uszczegółowienie zapisów oraz zapewnienie większej przejrzystości w tym zakresie. Zmiana będzie wzorowana na regulacjach zawartych w przepisach rozporządzenia dla poddziałania 19.2 Wsparcie wdrażania strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (PROW 2014-2020) dotyczących analogicznego zakresu wsparcia. Zostanie ona poddana szerokim konsultacjom z wieloma podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji LEADER

68.	Wnioskodawca jest rolnikiem albo małżonkiem rolnika albo domownikiem z małego gospodarstwa rolnego – jak weryfikować domownika oraz małżonka – jakie wymagać dokumenty? Pomoc na start GA, ZE i GO przyznaje się rolnikowi, małżonkowi rolnika albo domownikowi z małego gospodarstwa rolnego – jakie konkretnie dokumenty mają potwierdzić spełnienie tego warunku? Na podstawie czego LGD ma zweryfikować status wnioskodawcy?	W przypadku rolnika albo małżonka rolnika nie jest wymagane obowiązkowe ubezpieczenie w KRUS. W przypadku małżonka rolnika należy przedstawić odpis skrócony lub zupełny aktu małżeństwa wydany przez Urząd Stanu Cywilnego (USC) lub zaświadczenie z KRUS wydane na prośbę rolnika potwierdzające, że jest on płatnikiem składek za małżonka (w przypadku, gdy małżonek jest ubezpieczony w KRUS, a nie został przedstawiony odpis skrócony lub zupełny aktu małżeństwa wydany przez USC) oraz decyzję o przyznaniu płatności bezpośrednich dla małego gospodarstwa rolnego, której stroną jest rolnik. Natomiast w przypadku domownika, należy zauważyć, że pojęcie to jest zdefiniowane w przepisach ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (3), w związku z tym potwierdzeniem statusu domownika będzie podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników. W związku z tym domownik zobowiązany jest przedstawić zaświadczenie z KRUS o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu wydane na prośbę domownika, które ważne jest na dzień składania wniosku o przyznanie pomocy, zaświadczenie z KRUS wydane na prośbę rolnika potwierdzające, że jest on płatnikiem składek za domownika oraz decyzję o przyznaniu płatności bezpośrednich dla małego gospodarstwa rolnego, której stroną jest rolnik będący płatnikiem składek ubezpieczenia domownika. Dokumenty powinny być aktualne na dzień składania wniosku o przyznanie pomocy, a warunki przyznania pomocy, które potwierdzają powinny być spełniane co najmniej do dnia przyznania pomocy.
69.	Zgłoszenie wnioskodawcy ubiegającego się o przyznanie pomocy do ubezpieczenia emerytalnego, rentowego i wypadkowego na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych z tytułu wykonywania tej działalności, jeżeli osoba ta nie jest objęta tym ubezpieczeniem lub społecznym ubezpieczeniem rolników – czy w sytuacji kiedy osoba jest objęta z mocy ustawy i w pełnym zakresie w KRUS to nie musi zgłosić się do ww. ubezpieczeń?	Nie przewiduje się dodatkowych wymogów dotyczących obowiązkowego przejścia z ubezpieczenia w KRUS na ZUS. Obowiązek ten może wynikać jedynie z obowiązujących przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Szczegółowe informacje dostępne są na stronie internetowej KRUS pod linkiem: https://www.gov.pl/web/krus/zasady-podlegania-ubezpieczeniu-spoecznemu-rolnikow-w-przypadku-jednoczesnego-prowadzenia-dzialalnosci-rolniczej-i-pozarolniczej-dzialalnosci-gospodarczej
70.	Czy osoba objęta ubezpieczeniem emerytalnym, rentownym lub wypadkowym z tytułu wykonywania umowy o pracę będzie miała obowiązek zgłoszenia do dobrowolnych ubezpieczeń społecznych czy tylko do obowiązkowej składki zdrowotnej?	Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (4), osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę podlegają obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym, w tym emerytalnemu, rentownemu, chorobowemu oraz wypadkowemu. Z kolei dobrowolne ubezpieczenia społeczne, zgodnie z art. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (4), dotyczą osób, które nie podlegają obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu i rentownemu. Wytyczne szczegółowe (1), nie wprowadzają żadnych dodatkowych warunków w zakresie ubezpieczeń w stosunku do powszechnie obowiązujących przepisów.
71.	Czy osoba ubezpieczona w KRUS po podjęciu pozarolniczej działalności dalej może opłacać wszystkie składki w KRUS?	Pozarolnicza działalność gospodarcza jest to – w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (3) – pozarolnicza działalność gospodarcza prowadzona na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez osoby fizyczne, na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (5), z wyłączeniem: 1. wspólników spółek prawa handlowego, 2. osób prowadzących działalność w zakresie wolnego zawodu: • w rozumieniu

		przepisów o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, • z której przychody są przychodami z działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych. Przez rozpoczęcie prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej rozumie się także: • wznowienie prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej po jej okresowym zawieszeniu, • zmianę rodzaju lub przedmiotu prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej. Osoba ubezpieczona w KRUS, która podejmie pozarolniczą działalność gospodarczą, może nadal opłacać składki w KRUS, ale pod pewnymi warunkami. Szczegółowe informacje dostępne są na stronie internetowej KRUS pod linkiem: https://www.gov.pl/web/krus/zasady-podlegania-ubezpieczeniu-spoiecznemu-rolnikow-w-przypadku-jednoczesnego-prowadzenia-dzialalnosci-rolniczej-i-pozarolniczej-dzialalnosci-gospodarczej
72.	Czy w przypadku wnioskodawcy wpisanego do CEIDG akceptowalne będzie również dodatkowe miejsce wykonywania działalności gospodarczej?	Dodatkowe miejsce wykonywania działalności gospodarczej wpisane do CEIDG będzie akceptowane pod warunkiem, że zostaną spełnione wszystkie warunki przyznania pomocy. Takie dodatkowe miejsce wykonywania działalności gospodarczej powinno być wpisane do CEIDG co najmniej od roku poprzedzającego dzień złożenia WOPP.
73.	Co oznacza sformułowanie „odrębnie dla poszczególnych zakresów wsparcia”? Czy za zakresy wsparcia należy uznać 10 zakresów wskazanych w wytycznej? Czy LGD może zgłosić nabór wniosków ogólnie na rozwój przedsiębiorczości (bez rozróżniania na start i rozwój), czy musi ogłaszać nabory odrębnie na start DG i odrębnie na rozwój DG? Analogicznie: czy muszą być odrębne nabory na start GA, start ZE, rozwój GA i rozwój ZE czy możliwy jest jeden nabór w zakresie rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych?	Pomoc na start DG oraz rozwój DG przyznaje się w różnych formach i wysokościach. Zgodnie z rozdziałem IV ust. 2 wytycznej szczegółowej (1) nabory wniosków powinny być ogłaszane odrębnie dla poszczególnych zakresów i odrębnie dla każdego przedsięwzięcia. W związku z powyższym nie ma możliwości przeprowadzenia jednego naboru wniosków łączącego ww. zakresy wsparcia. Wówczas należy kwotę przewidzianą na przedsięwzięcie „Rozwój przedsiębiorczości” podzielić na dwa nabory (zakresy). Zakresy wsparcia zostały określone w rozdziale III ust. 5 wytycznych szczegółowych (1) i jest ich 17. Wynika to z faktu, że niektóre główne zakresy wsparcia zostały podzielone na dodatkowe podpunkty, co finalnie powoduje, że zakresów wsparcia jest więcej. Jeden zakres to start DG, a drugi to rozwój DG. Analogicznie będzie dla GA, ZE, GO oraz KtŻ.
74.	Czy fundacja prowadząca działalność gospodarczą będzie mogła się ubiegać o 100% finansowanie na inwestycje w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej (infrastruktura ogólnodostępna, służy zaspokajaniu lokalnych potrzeb, do 1 mln EUR wszystko będzie spełnione)?	W zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej pomoc przyznaje się JSFP lub organizacji pozarządowej. Wysokość pomocy określa LGD w regulaminie naboru. W przypadku beneficjentów innych niż JSFP realizujących operacje nieinwestycyjne lub obejmujące inwestycje nieprodukcyjne poziom dofinansowania wynosi do 100 % kosztów kwalifikowalnych. Zgodnie z definicją zawartą w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (2) organizacjami pozarządowymi są osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje

		zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, niedziałające w celu osiągnięcia zysku. Przepisy prawa pozwalają jednak organizacjom pozarządowym (m.in. stowarzyszeniom i fundacjom) na prowadzenie działalności gospodarczej, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych. Dodatkowo zakres poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej nie dotyczy działalności gospodarczej. Fundacja w tym zakresie może otrzymać pomoc o poziomie dofinansowania do 100% kosztów kwalifikowalnych, bez względu na to, że prowadzi działalność gospodarczą.
75.	W zakresie start DG pomoc przyznaje się, jeżeli wnioskodawca w okresie roku poprzedzającego dzień złożenia WOPP nie wykonywał i nie wykonuje działalności gospodarczej, do której stosuje się przepisy ustawy Prawo przedsiębiorców. W przypadku Start GA, ZE, GO nie określono żadnego warunku dotyczącego nieprowadzenia przez wnioskodawcę działalności w zakresie, na który składa wniosek. W związku z powyższym LGD nie weryfikuje faktu czy np. wnioskodawca figurował już jako GA w prowadzonej przez gminę ewidencji innych obiektów świadczących usługi hotelarskie lub czy świadczył już usługi jako GO?	Na dzień dzisiejszy wytyczne szczegółowe (1) w zakresach start GA, start ZE oraz start GO nie zakładają weryfikacji faktu, czy wnioskodawca wykonywał lub wykonuje działalność w zakresie, na który składa WOPP spośród ww. Jednak informujemy, że rozważamy rozpoczęcie prac nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy. Zmiany te będą dotyczyć m.in. wprowadzenia weryfikacji prowadzenia działalności przez wnioskodawcę w zakresach start GA, start ZE oraz start GO. Beneficjent, który będzie ubiegał się o przyznanie pomocy w tych zakresach zostanie zweryfikowany pod względem wpisu do CEIDG – jeśli będzie figurował w CEIDG, nie otrzyma pomocy w zakresach startu, może jedynie ubiegać się o przyznanie pomocy w zakresach rozwój GA, rozwój ZE oraz rozwój GO. Jednocześnie istotną kwestią są informacje, które zwarte zostały w LSR, m.in.: cele, przedsięwzięcia czy potrzeby zdiagnozowane na obszarze LSR, w które również operacja musi się wpisywać, aby otrzymać pomoc finansową. Wnioskowanie o przyznanie pomocy w zakresach start GA, start ZE oraz start GO jest niezgodne z celem w przypadku beneficjenta, który wykonywał lub wykonuje działalność we wspomnianych zakresach.
76.	Jak będą wypłacane środki w zakresach start DG, start GA, start ZE?	W zakresach start DG, start GA, start ZE, start GO, start KŁŻ oraz przygotowanie projektów partnerskich płatność następuje w formie ryczałtowej. Natomiast kwota pomocy w formie płatności ryczałtowej ustalana jest na podstawie projektu budżetu operacji. Projekt budżetu operacji to szczegółowy plan finansowy, który określa wszystkie planowane przychody i wydatki związane z realizacją konkretnej operacji. Projekt budżetu operacji ma na celu pokazanie, jakie środki finansowe będą potrzebne oraz jak zostaną rozdysponowane w trakcie realizacji operacji. Jego zadaniem jest pokazanie jak beneficjent zamierza efektywnie wykorzystać przyznane środki oraz zapewnić, że wszystkie koszty związane z realizacją operacji zostały dokładnie oszacowane i zaplanowane. W praktyce budżet operacji stanowi podstawę do oceny realności i wykonalności danego projektu oraz jego zgodności z kryteriami programu, w ramach którego składany jest wniosek. Ostateczna kwota pomocy zostaje ustalona na podstawie zatwierdzonego projektu budżetu operacji, z uwzględnieniem intensywności pomocy, która wynika z rozdziału IV.1 ust. 6 wytycznych szczegółowych (1). To oznacza, że kwota budżetu operacji (po jej weryfikacji pod kątem kwalifikowalności, zasadności i racjonalności kosztów) zostaje pomnożona przez wskaźnik intensywności

		pomocy, a wynik jest ostateczną kwotą pomocy, która zostanie przeniesiona do umowy o przyznaniu pomocy i wypłacona po zrealizowaniu operacji. Dodatkowo, warunkiem przedmiotowym przyznania pomocy na operację w zakresach start DG, start GA oraz start ZE jest realizacja operacji w jednym etapie. Oznacza to, że operacja jest realizowana w całości bez podziału na częściowe etapy. Wszystkie planowane działania i wydatki są przewidziane do wykonania w jednym ciągu czasowym, a zakończenie operacji nastąpi w określonym terminie zgodnym z harmonogramem. M.in. w zakresach start DG, start GA oraz start ZE może być wypłacona zaliczka, w wysokości nieprzekraczającej 50% kwoty przyznanej pomocy. Zaliczka jest wypłacana, jeżeli beneficjent wnioskował o jej wypłatę w WOPP.
77.	Dotyczy start DG: czy środki finansowe tylko za zakupy inwestycyjne?	Pomoc na start DG przyznaje się w formie płatności ryczałtowej ustalonej na podstawie projektu budżetu operacji. W wytycznych szczegółowych (1) nie ma ograniczenia do możliwości ponoszenia tylko kosztów inwestycyjnych w tym zakresie. Dlatego pomoc na start DG może być wykorzystana zgodnie z projektem budżetu operacji wyłączając koszty niekwalifikowalne. W wytycznych podstawowych (7) w rozdziale VIII.2. ust. 1 znajduje się katalog kosztów niekwalifikowalnych.
78.	Wnioskodawca nie może w okresie roku poprzedzającym złożenia WOPP posiadać działalności gospodarczej. Czy nadal obowiązuje zasada, tak jak dotychczas, że również nie może mieć zawieszonyj działalności?	Tak. Wnioskodawca w okresie roku poprzedzającego dzień złożenia WOPP nie wykonywał i nie wykonuje działalności gospodarczej, do której stosuje się przepisy ustawy Prawo przedsiębiorców (5). Zawieszenie działalności oznacza przerwę z prowadzeniu działalności, a nie jej zakończenie.
79.	Sformułowania: "...pomoc wypłaca się, jeżeli beneficjent: 2) promuje świadczone przez siebie usługi/produkty oraz publikuje/aktualizuje ich zakres i asortyment" oraz „beneficjent w okresie związania z celem zobowiązuje się do „bieżącego informowania o świadczonych usługach i ich zakresie lub asortymencie poprzez ogólnodostępne środki przekazu” – co to konkretnie oznacza dla beneficjenta, jak ma udowodnić ten fakt? W jaki sposób będzie to weryfikowane? Co oznaczają ogólnodostępne środki przekazu, czy może to być Facebook? Bieżąco, to wystarczy raz w roku?	Dodatkowymi warunkami wypłaty pomocy w zakresach start DG, start GA, start GO, start ZE, start KŁŻ, rozwój DG, rozwój GA, rozwój GO, rozwój ZE oraz rozwój KŁŻ, które muszą być spełnione, jest realizacja uproszczonego biznesplanu oraz promowanie świadczonych usług/produktów oraz publikacja/aktualizacja ich w zakresie i asortymencie przez beneficjenta, a także w okresie związania celem zobowiązanie się przez beneficjenta m.in. do bieżącego informowania o świadczonych usługach i ich zakresie lub asortymencie poprzez ogólnodostępne środki przekazu. To oznacza, że beneficjent ma obowiązek przedstawić, że zaplanował działania promujące swoje usługi lub produkty oraz opisać w jaki sposób planuje to zrealizować. Jednocześnie beneficjent ma obowiązek wykazać, że realizuje plany, promując swoje usługi lub produkty, na bieżąco aktualizując ich zakres bądź asortyment, czyli informuje o wszelkich zmianach w asortymencie, nowych usługach, zmianach w dostępnych produktach lub usługach. Nie wystarczy taką informację przedstawić tylko raz w roku. Beneficjent może wykorzystać do tego takie narzędzia jak ogólnodostępne środki przekazu np. ulotki, strony internetowe czy media społecznościowe (np. Facebook).
80.	Jak definiować gospodarstwo agroturystyczne?	Działalność agroturystyczna nie została zdefiniowana w polskim prawie, niemniej zyskała powszechną popularność jako rodzaj turystyki wiejskiej. Na potrzeby prac MRiRW wykorzystuje się pojęcie „kwatery agroturystycznej”, stosowane przez Główny Urząd

		Statystyczny, zgodnie z którym jest to rodzaj obiektu zakwaterowania turystycznego, który stanowią pokoje i domy mieszkalne oraz przystosowane budynki gospodarcze (po adaptacji) w gospodarstwach wiejskich (rolnych, hodowlanych, ogrodniczych czy rybackich), będące własnością rolników, wynajmowane turystom na noclegi za opłatą. Z założenia agroturystyka stanowi uzupełnienie podstawowej działalności rolniczej i jako taka korzysta z szeregu ulg i ułatwień w stosunku do standardowej działalności gospodarczej. Mimo, iż jest działalnością usługową czyli niejako gospodarczą, to nie ma do niej zastosowania art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy – Prawo przedsiębiorców (5) – przepisów ustawy nie stosuje się do wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów. W konsekwencji działalność agroturystyczna, mieszcząca się w zakresie określonym w Prawie przedsiębiorców, jest wyłączona spod reżimu tej ustawy, a co za tym idzie nie wymaga zgłoszenia CEIDG (rejestracji jako działalność gospodarcza). Wymaga jednak zgłoszenia obiektów noclegowych do ewidencji prowadzonej przez gminę jak i spełnienia określonych wymagań technicznych, sanitarnych i przeciwpożarowych (10).
81.	Start GA – w wytycznej szczegółowej jest zapis, że operacja ma polegać na „dostosowaniu małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług wynajmu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia innych usług związanych z pobytem turystów” – czy operacja w ramach której zostanie umożliwiony sam wynajem pokoi (bez sprzedaży posiłków) będzie mogła być uznana za zgodną zakresem tematycznym?	Zgodnie z zapisem wytycznych szczegółowych (1), który brzmi „W zakresie start GA pomoc przyznaje się, jeżeli: operacja jest inwestycją polegającą na dostosowaniu małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług polegających na wynajmowaniu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczeniu innych usług związanych z pobytem turystów, zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo przedsiębiorców”, należy podkreślić, iż wskazany przepis Prawa przedsiębiorców nie określa żadnych wymogów odnoszących się do świadczenia usług agroturystycznych. Przepis ten wyłącza jedynie stosowanie regulacji Prawa przedsiębiorców do wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów. Ustawa nie definiuje tego obszaru działalności gospodarczej. Z literalnego brzmienia przepisu wynika jedynie, że wyłączenie dotyczy wszelkich usług świadczonych przez rolników w gospodarstwach rolnych, które są związane z pobytem turystów. Operacja ograniczająca się do samego wynajmu turystom pokoi w gospodarstwie rolnym (bez sprzedaży posiłków) stanowi działalność, o której mowa w art. 6 ust. 1 pkt 2 Prawa przedsiębiorców (5). Przepis ten jednak nie określa żadnych wymagań „wynikających z przepisów odrębnych dotyczących agroturystyki”. W związku z powyższym, w zakresie start GA możliwy jest sam wynajem pokoi bez sprzedaży posiłków domowych.
82.	Czy w ramach startu GA możliwe jest dofinansowanie operacji polegającej na budowie domu całorocznego na wynajem (na terenie gospodarstwa rolnego)? Czy to musi być dostosowanie istniejących/posiadanych budynków? Co w przypadku SJM na działce „nad jeziorem” poza terenem gospodarstwa rolnego?	Wytyczne szczegółowe (1) określają, że w zakresie GA pomoc przyznaje się jeżeli operacja jest inwestycją polegającą na dostosowaniu małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług polegających na wynajmowaniu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczeniu innych usług związanych z pobytem turystów...”. Istnieje możliwość przyznania pomocy wnioskodawcy, który dostosuje małe gospodarstwo rolne poprzez wybudowanie domu całorocznego na wynajem. W wytycznych szczegółowych (1) nie ma ograniczenia, które

		wskazywałoby tylko na dostosowanie istniejących już budynków. Natomiast przedsięwzięcia polegającego na budowie SJM na działce poza terenem gospodarstwa rolnego nie można uznać za operację polegającą na dostosowaniu gospodarstwa rolnego do świadczenia usług zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 2 Prawa przedsiębiorców (5). Przepis ten dotyczy bowiem tylko usług świadczonych w gospodarstwie rolnym.
83.	„W zakresie start GA/ZE/GO pomoc przyznaje się jeżeli: (...) operacja jest inwestycją polegającą na (...)”. Czy sformułowanie „inwestycja” zawiera w sobie także „inwestycję infrastrukturalną”? Tzn. czy w ramach start GA/ZE/GO dozwolone są oprócz inwestycji (tj. „nabycia składników majątkowych, w tym praw majątkowych, nadających się do gospodarczego wykorzystania, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, przeznaczone na potrzeby jednostki”) także inwestycje infrastrukturalne (np. postawienie wiaty)?	Informujemy, że rozważamy rozpoczęcie prac nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), aby doprecyzować zapis brzmiący „(...) pomoc przyznaje się, jeżeli: operacja jest inwestycją polegającą (...)”, który odnosi się do zakresów wsparcia start GA, start ZE oraz start GO. Po wprowadzeniu zmian, zapis będzie uwzględniał również możliwość realizacji inwestycji o charakterze infrastrukturalnym. Obecne brzmienie tego przepisu może prowadzić do niejasności lub błędnej interpretacji, dlatego planowana zmiana ma na celu wyeliminowanie takich wątpliwości oraz zapewnienie większej przejrzystości. Wytyczne podczas procesu zmiany zostaną poddane szerokim konsultacjom z wieloma podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji LEADER.
84.	W zakresach start ZE/GO pomoc wypłaca się, jeżeli beneficjent dokonał zgłoszenia do CEiDG. Jak rozumiem, nie wyklucza to sytuacji, kiedy wnioskodawca (rolnik/domownik) prowadzi już działalność wpisaną do CEiDG w innym zakresie niż ZE/GO i ubiega się o dotację na start ZE/GO?	W zakresach start ZE oraz start GO, warunkiem dodatkowym wypłaty pomocy jest zgłoszenia do CEiDG przez beneficjenta. Nie wyklucza to sytuacji, w której beneficjent prowadzi już inną działalność gospodarczą wpisaną do CEiDG, ale w zakresie odmiennym niż ten związany z ZE lub GO. W takim przypadku, beneficjent zobowiązany jest do zgłoszenia dodatkowego zakresu działalności w CEiDG poprzez aktualizację kodów PKD, w ramach których będzie prowadzona działalność gospodarcza w zakresie prowadzenia ZE lub GO.
85.	Start ZE – operacja uzyskała pozytywną rekomendację właściwego terytorialnie przedstawiciela ODR – wojewódzkiego koordynatora OSZE pod kątem spójności z standardami OSZE – jak ta rekomendacja powinna wyglądać, czy będzie jakaś standaryzacja w tym zakresie?	Wytyczne szczegółowe (1) nie nakładają żadnych szczególnych wymagań w tym zakresie. Instytucją odpowiedzialną za koordynowanie Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych jest CDR w Brwinowie Oddział w Krakowie. W związku z tym wszelkie pytania dotyczące OSZE, jej zasad funkcjonowania lub współpracy należy kierować bezpośrednio do CDR w Brwinowie Oddział w Krakowie.
86.	Czy wnioskodawca, który ma status zagrody edukacyjnej od czerwca 2024 roku, a działalność pozarolniczą prowadzi od maja 2023 roku, co jest udokumentowane we wpisie w KRS, może skorzystać ze środków na ROZWÓJ ZE, jeśli nabór ogłoszony zostanie w lutym 2025 roku?	Zgodnie z częścią IV.2.1 ust. 6 wytycznych szczegółowych (1), w zakresach rozwój ZE albo rozwój GO pomoc przyznaje się, jeżeli wnioskodawca w okresie 3 lat poprzedzających dzień złożenia WOPP wykonywał tę działalność łącznie co najmniej przez 365 dni. Warunek ten dotyczy wykonywania działalności w zakresie której wnioskodawca ubiega się o przyznanie pomocy, czyli do prowadzenia zagrody edukacyjnej lub gospodarstwa opiekuńczego. Nie dotyczy natomiast samego faktu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej. W związku z tym, aby spełnić wyżej opisany warunek, wnioskodawca od momentu otrzymania statusu zagrody edukacyjnej powinien wykonywać działalność w zakresie prowadzenia zagrody edukacyjnej łącznie przez co najmniej 365 dni w wymaganym okresie.
87.	Czy warunki podmiotowe obowiązujące w Starcie KŁŻ obowiązują również w Rozwoju KŁŻ?	Tak, warunki podmiotowe obowiązujące w zakresie start KŁŻ obowiązują również w zakresie rozwój KŁŻ. Wynika to z faktu, iż warunki określone w zakresie start KŁŻ są to warunki minimum, które muszą być spełnione żeby utworzyć KŁŻ, a skoro KŁŻ ma być rozwijany, to musi na wstępie spełniać przynajmniej warunki minimum. Obecnie trwają prace nad zmianą

		wytycznych szczegółowych (1), które mają na celu uszczegółowienie zapisów oraz zapewnienie większej przejrzystości w tym zakresie.
88.	Zgodnie z ustawą o RLKS, WOPP na operacje własne składany jest w terminie naboru wniosków, czy zatem wybór operacji jest w tym wypadku niekonkurencyjny, skoro uprawnionym podmiotem jest wyłącznie LGD? Ze wskazanych w wytycznej warunków wynika, że LGD nie musi ogłaszać chęci realizacji własnej na swojej www i czekać czy inny podmiot nie zechce zrealizować tego zadania. Czy w związku z powyższym potrzebne są jakieś punktowe kryteria oceny operacji własnych, czy wystarczy, że operacja spełni warunki przyznania pomocy dla danego zakresu wsparcia?	Każda operacja własna LGD konkuruje z innymi operacjami złożonymi w danym naborze. Dla operacji własnych LGD obowiązują te same warunki przyznawania pomocy i kryteria wyboru operacji co dla innych operacji w danym naborze. Dodatkowo, aby LGD otrzymała pomoc w ramach operacji własnej musi wykazać, że operacja nie realizuje zadań LGD w ramach komponentu Zarządzanie LSR, w szczególności w zakresie zadań związanych z informowaniem o LSR i animacją.
89.	Czy operacja realizowana w partnerstwie traktowana jest jako jedna operacja/WOPP z limitem nie wyższym niż 500 tys. zł bez względu na liczbę partnerów? Czy są to różne operacje/WOPP z limitem max. 500 tys. zł dla każdego z partnerów osobno? Czy pomoc przekazywana przez partnera wiodącego musi zostać przekazana w jednej transzy na wyodrębnione konto? Co w sytuacji wypłaty zaliczki/wyprzedzającego finansowania? Czy też musi zostać rozdzielone na wszystkich partnerów, czy dysponuje nim partner wiodący?	Zgodnie z definicją operacji realizowanej w partnerstwie znajdującej się w wytycznych szczegółowych (1), jest to rodzaj operacji, który realizowany jest przez co najmniej dwa podmioty z obszaru objętego daną LSR. Dokumentem potwierdzającym wolę współpracy co najmniej dwóch podmiotów w celu realizacji takiego rodzaju operacji jest umowa partnerstwa, w której m.in. zostaje wskazany partner wiodący. Jednym z zadań partnera wiodącego jest wykonywanie czynności w toku postępowania w sprawie przyznania oraz wypłaty pomocy, w tym złożenie WOPP oraz wniosku o płatność (WOP), udzielanie wyjaśnień oraz składanie uzupełnień do wniosków. To oznacza, że w ramach jednej operacji realizowanej w partnerstwie musi być co najmniej dwóch partnerów, w tym jeden wiodący, którego zadaniem jest złożenie jednego, wspólnego WOPP. Takie zakresy wsparcia, jak start KŁŻ oraz rozwój KŁŻ z zasady realizowane są w partnerstwie, natomiast w zakresach poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej, kształtowanie świadomości obywatelskiej, włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji oraz ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi partnerstwo stosuje się fakultatywnie. Wysokość pomocy określa LGD w regulaminie naboru, jednak zgodnie z rozdziałem IV.1 ust. 2 wytycznych szczegółowych (1), wysokość tej pomocy na operację realizowaną w partnerstwie nie może przekroczyć 350 tys. zł w zakresie start KŁŻ oraz 500 tys. zł w pozostałych ww. zakresach wsparcia, bez względu na liczbę partnerów. Jednocześnie, zgodnie z częścią IV.1 ust. 7 wytycznych szczegółowych (1), suma pomocy dla jednego beneficjenta oraz wypłaconych mu grantów nie może przekroczyć 500 tys. zł w okresie realizacji PS WPR, jednak tego limitu nie stosuje się do JSFP. Zgodnie z wytycznymi podstawowymi (7), wypłata pomocy następuje niezwłocznie po pozytywnym rozpatrzeniu WOP w jednej transzy, w przypadku operacji realizowanych w partnerstwie pomoc wypłacana jest partnerowi wiodącemu. Następnie partner wiodący zobowiązany jest przekazać otrzymaną pomoc pozostałym partnerom zgodnie ze sposobami podziału oraz przekazania zamieszczonymi w umowie partnerstwa. To oznacza, że w umowie partnerstwa

		powinny zostać zawarte informacje w ilu transzach partner wiodący przekazuje otrzymaną pomoc pozostałym partnerom. W przypadku wnioskowania przez beneficjenta o wypłatę zaliczki, zostaje ona wypłacona na konto partnera wiodącego, którego zadaniem jest m.in. przekazanie otrzymanej pomocy pozostałym partnerom w wysokości wynikającej z postanowień umowy partnerstwa.
90.	Proszę o wyjaśnienie, czy partnerem dla podmiotu realizującego projekt partnerski zagraniczny (np. Stowarzyszenie z obszaru działania LGD, niebędące LGD) może być podmiot zagraniczny objęty odmiennym LSR, będący LGD?	Podmiot niebędący LGD, z obszaru LSR znajdującego się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz podmiot zagraniczny, który z kolei jest LGD, a obszar jej LSR leży poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, mogą być partnerami i realizować projekt partnerski. Partner zagraniczny, w tym zagraniczna LGD, realizuje projekt zgodnie z warunkami obowiązującymi w swoim kraju, a nie według warunków określonych w polskich przepisach. Każdy z partnerów, zarówno polski, jak i zagraniczny, otrzymuje pomoc na realizację operacji wyłącznie ze środków programu właściwego dla swojej LSR. Oznacza to, że z perspektywy Polski partner zagraniczny nie jest przedmiotem szczegółowego zainteresowania w kontekście polskich warunków kwalifikowalności. Ważne jest, aby każdy partner, zarówno polski jak i zagraniczny, spełniał warunki obowiązujące w swoim kraju, o ile partner zagraniczny także ubiega się o wsparcie realizacji projektu ze środków publicznych swojego kraju. Podsumowując, jednym z partnerów w projekcie partnerskim w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) może być podmiot zagraniczny, w tym LGD, spełniający warunki kwalifikowalności w swoim państwie. Należy jednak pamiętać, aby operacja realizowana przez podmiot z Polski była zgodna z celami zapisanymi w LSR polskiego LGD, spełniała wszystkie warunki określone w wytycznych szczegółowych (1) dla projektów partnerskich oraz przyczyniała się do osiągnięcia przewidzianych wskaźników rezultatu.
91.	Pomocy na operację realizowaną w partnerstwie nie przyznaje się m.in. w zakresie rozwój DG. Co w sytuacji, gdy LGD w swojej LSR zapisała, że właśnie zakres dot. Rozwoju DG będzie realizowany poprzez operacje w partnerstwie? Wytycznej na etapie tworzenia LSR nie było a LGD otrzymało w kryteriach oceny LSR punkty za dobre metody wdrażania LSR i partnerstwo zewnętrzne.	Zgodnie z §3 ust.1 umowy ramowej, LGD zobowiązuje się do realizacji LSR zgodnie z m.in. wytycznymi szczegółowymi. Proponujemy rozważyć aktualizację LSR, żeby dostosować dokument do wymogów określonych w wytycznych szczegółowych (1)
92.	Czy w starcie KŁŻ w skład partnerstwa mogą wchodzić wyłącznie rolnicy posiadający miejsce zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR lub miejsca wykonywania działalności gospodarczej na obszarze wiejskim objętym LSR?	Tak, w skład partnerstwa przy starcie KŁŻ mogą wchodzić wyłącznie rolnicy posiadający miejsce zamieszkania lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej na obszarze wiejskim objętym LSR. Taki sposób dostaw, co do zasady, obejmuje lokalnych producentów działających wspólnie w celu promowania lokalnych rynków żywnościowych.
93.	Czy grantobiorca może być wpisany do rejestru przedsiębiorców?	Przedsiębiorca wpisany CEIDG może być grantobiorcą. Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1) LGD składając WOPP na projekt grantowy wskazuje w nim rodzaj grantobiorców odpowiednich do zadań objętych projektem grantowym. W wytycznych nie ma określonego katalogu grantobiorców

94.	Odnosnie projektów grantowych jest bardzo mało informacji w wytycznych: należy doprecyzować warunki udzielenia grantów (warunek obowiązku nadania numeru EP każdemu grantobiorcy kiedy ma być spełniony? Jak już LGD wybierze grantobiorcę czy na etapie składania wniosku o powierzenie grantu i w ogóle po co?) Nie doprecyzowano wymagań wobec grantobiorcy, kto może ubiegać się o grant? Czy będą jakieś wyłączenia? W jaki sposób mają być szacowane koszty realizacji projektów grantowych jeśli będą one przed naborem dla grantobiorców? Czy jest jakiś katalog kosztów na granty?	Informacje dotyczące projektów grantowych zawarte są w wytycznych szczegółowych (1) oraz w wytycznych szczegółowych w zakresie przygotowania i realizacji projektów grantowych w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/ RLKS – komponent Wdrażanie LSR (6). WOPP na projekt grantowy zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1) zawiera wskazanie warunków udzielenia grantów, w tym obowiązku nadania numeru EP każdemu grantobiorcy. Każdy grantobiorca powinien wykazać numer EP podczas zawarcia umowy o powierzenie grantu. Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1) rozdział IV.3.3. ust. 11 pkt 3 ppkt d) to LGD wskazuje w WOPP na projekt grantowy rodzaje grantobiorców odpowiednich do zadań objętych projektem grantowym. LGD przed złożeniem WOPP na projekt grantowy, może przeprowadzić konsultacje lub badanie zainteresowania społeczności lokalnej tym projektem. Projekt grantowy składa się z zadań podobnych lub zadań komplementarnych składających się na jeden spójny projekt. Każde z tych zadań powinno mieć oszacowane koszty realizacji. Oszacowanie kosztów powinno polegać na badaniu rynku, tak jak to jest robione przy każdej operacji finansowanej na podstawie planu budżetu.
95.	WOPP na projekty grantowe (PG) powinien zawierać m.in. wskazanie zadań wraz z określeniem kosztu, zakresów wsparcia, wymagań co do sposobu realizacji zadań i rozliczenia grantów – jak szczegółowe muszą być to opisy? LGD jeszcze przed ogłoszeniem naboru na projekty grantowe ma znać dokładnie nie tylko jakie zadania, ale także w jaki sposób mają przebiegać i być realizowane? Czy wystarczającym byłby zapis, że w ramach PG zorganizowane zostaną 3 jednodniowe wydarzenia związane z dziedzictwem kulturowym obszaru LSR, min. Liczba uczestników – 50 osób/wydarzenie, koszt wydarzenia: max. 10.	Zgodnie z częścią IV.3.3. ust. 11 pkt 3 wytycznych szczegółowych (1), WOPP na projekt grantowy powinien wskazywać m.in. zadania wraz z określeniem szacowanego kosztu ich realizacji, adekwatnych względem nich zakresów wsparcia oraz minimalnych wymagań co do sposobu realizacji tych zadań oraz rozliczenia udzielonych grantów. Wskazane ww. zadania oraz ich opisy powinny zawierać informacje na temat sposobu ich przebiegu i realizacji oraz być na tyle szczegółowe, aby SW mógł ocenić zasadność i racjonalność kosztu przedstawionych zadań. Przedstawiony w pytaniu przykład opisu zadania zawiera zbyt mało informacji, aby możliwa była rzetelna ocena celowości oraz racjonalności planowanych kosztów.
96.	Czy jeżeli w LSR nie ma określonej kwoty maksymalnej i minimalnej na granty, to czy na etapie tworzenia regulaminu można go dookreślić?	Wytyczne szczegółowe w zakresie przygotowania i realizacji projektów grantowych (6) są skierowane do LGD jako podmiotu właściwego w zakresie m.in. opracowania procedur i kryteriów wyboru grantobiorców oraz ustalania minimalnej lub maksymalnej kwoty grantu. Jednocześnie, zgodnie z rozdziałem IV.1 wytycznych szczegółowych (1), pomoc na operację, w tym przypadku operacją jest projekt grantowy, przyznaje się w wysokości nie wyższej niż kwota maksymalna określona przez LGD w regulaminie naboru, przy czym nie wyższej niż 500 tys. zł oraz w wysokości nie niższej niż kwota minimalna określona przez LGD, przy czym nie niższej niż 50 tys. zł, a w zakresie przygotowania koncepcje SV nie niższej niż 20 tys. zł. Oznacza to, że kwoty pomocy na projekt grantowy kształtują się w przedziałach 50 tys. zł – 500 tys. zł lub 20 tys. zł – 500 tys. zł w zakresie koncepcji SV. W przypadku projektu grantowego w zakresie przygotowania koncepcji SV, pomoc przyznaje się w wysokości wynikającej z wielokrotności kosztu jednostkowego przygotowania jednej koncepcji SV równego 4 tys. zł, przy czym projekt grantowy w tym zakresie musi zakładać wykonanie co najmniej 5 koncepcji SV, co daje minimalną kwotę pomocy na operację 20 tys. zł. W związku

		z powyższym, kwota pojedynczego grantu jest określona tylko dla koncepcji SV i wynosi 4 tys. zł., natomiast w przypadku projektów grantowych w pozostałych zakresach wsparcia, kwoty grantów wynikają z kalkulacji kosztów zadań objętych projektem grantowym, których wykonanie LGD planuje powierzyć grantobiorcom wyłonionym w konkursie na wybór grantobiorców. Obowiązujące wytyczne (1) (6) nie wprowadzają ani minimalnej ani maksymalnej kwoty grantu w przypadku projektów grantowych realizowanych w zakresach innych niż przygotowanie koncepcji SV. Ewentualna minimalna kwota grantu w danym projekcie grantowym może wynikać z liczby zadań objętych tym projektem (zgodnie z rozdziałem IV.3.3. ust. 11 pkt 1 wytycznych szczegółowych (1) projekt grantowy musi zakładać wykonanie co najmniej 2 zadań, a przypadku projektu grantowego w zakresie przygotowania koncepcji SV – 5 zadań).
97.	Czy otrzymamy wzór wniosku grantowego, by móc opracować wniosek dla grantobiorców? Czy dokumenty związane z grantami, typu: wniosek, instrukcja będą zatwierdzane przez UM?	Zgodnie z art. 17 ustawy o PS WPR (11), WOPP, zmianę tego wniosku lub jego wycofanie składa się za pomocą systemu teleinformatycznego ARiMR, czyli CSOB, w którym WOPP będzie się znajdował. Wniosek ten nie jest niezbędny do opracowania wzoru formularza wniosku o powierzenie grantu, ponieważ w wytycznych szczegółowych w zakresie przygotowania i realizacji projektów grantowych (6), w rozdziale V.2 znajdują się informacje dotyczące tego co powinno być zawarte w formularzu wniosku o powierzeniu grantów. Dodatkowo, w § 3 ust. 3 pkt 2 lit. d umowy ramowej, znajduje się postanowienie, że LGD jest zobowiązana w terminie 60 dni od dnia zawarcia umowy ramowej m.in. do przekazania do zatwierdzenia do Zarządu Województwa procedur wyboru i oceny grantobiorców uwzględniających kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, niebudzący wątpliwości interpretacyjnych szczegółowy opis wyjaśniający ich znaczenie oraz sposób oceny wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów, jeżeli LGD przewiduje w LSR realizację projektów grantowych.
98.	Czy słuszne jest założenie, że w przypadku powierzenia grantów JSFP kwoty udzielanych grantów nie wliczają się w limit 40% środków LSR przeznaczonych dla JSFP?	Zgodnie z częścią IV.1 ust. 5 pkt 2 wytycznych szczegółowych (1), w przypadku projektu grantowego pomoc przyznaje się w wysokości wynikającej z kalkulacji kosztów zadań objętych projektem grantowym, których wykonanie LGD planuje powierzyć grantobiorcom wyłonionym w konkursie na wybór grantobiorców. Jednocześnie, zgodnie z definicją projektu grantowego znajdującą się w wytycznych szczegółowych (1), w przypadku projektu grantowego beneficjentem jest LGD. W związku z tym, że JSFP w projekcie grantowym są grantobiorcami, a nie beneficjentami pomocy, wspomniany w części IV.1 ust. 8 wytycznych szczegółowych (1) limit 40% środków strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, nie jest pomniejszany przez kwoty grantów udzielanych grantobiorcom będącym JSFP.
99.	W jaki sposób będziemy weryfikować czy wnioskodawcy została przyznana pomoc w ramach poddziałania 6.2, 6.4, 4.2. lub w ramach 19.2 w innym LGD?	LGD będzie weryfikować, czy wnioskodawca otrzymał już pomoc w ramach PROW 2014-2020 na operację w ramach poddziałania 6.2, 6.4, 4.2 lub 19.2, na podstawie złożonego wniosku o przyznanie pomocy (WOPP). W sekcji oświadczeń wniosku znajdzie się odpowiednie pole (check box) do zaznaczenia przez wnioskodawcę, potwierdzające

		uzyskanie lub brak uzyskania takiej pomocy. Zaznaczenie tego pola będzie podlegało dalszej weryfikacji przez SW, który będzie mieć dostęp do takich danych.
100.	Wskaźnik obowiązkowy dla LSR „R.37 wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR”. Wątpliwość: jeśli miejsca pracy nie są wymagane, a jedynie preferowane, pytanie czy będziemy w stanie osiągnąć wskaźniki obowiązkowe w LSR? Czy utworzone w ramach rozwoju działalności gospodarczej miejsca pracy mogą być utrzymane krócej niż trwałość projektu, np. rok lub dwa lata od dnia płatności ostatecznej?	W przypadku LSR współfinansowanych ze środków EFRROW należało określić nie więcej niż 3 konkretne cele, na których będzie koncentrowało się wsparcie z PS WPR. Do każdego z celów, LGD wybierała przynajmniej 1 wskaźnik rezultatu z katalogu obowiązkowych wskaźników, który był adekwatny i mierzalny do określonych celów LSR. Jeżeli, w LSR został ujęty wskaźnik rezultatu R.37, to musi zostać on osiągnięty, poprzez stworzenie miejsc pracy. Jednak wybór tego wskaźnika nie był obligatoryjny – możliwe było wybranie innego wskaźnika spośród katalogu obowiązkowych wskaźników, który również byłby adekwatny do określonych celów. Jednocześnie podkreślamy, że każda operacja musi przyczyniać się do osiągnięcia przynajmniej 1 wskaźnika rezultatu, spośród wskaźników ujętych w danej LSR. W związku z powyższym, nie ma możliwości, aby operacja przyczyniała się do osiągnięcia wyłącznie wskaźnika produktu. Aby osiągnąć zamierzony wskaźnik rezultatu R.37, LGD w naborze wniosków może zastosować kryteria wyboru operacji o charakterze rankingującym np. zapewniających tworzenie nowych miejsc pracy oraz zatrudnienie na nich pracowników (jeżeli w LSR został ujęty taki wskaźnik rezultatu). Jeżeli wnioskodawca, w celu uzyskania dodatkowych punktów za spełnienie kryteriów wyboru, złożył deklarację, że stworzy nowe miejsca pracy oraz zatrudni na nich pracowników, po otrzymaniu pomocy będzie zobowiązany do spełnienia deklaracji złożonej we wniosku. Beneficjent w ramach zakresu rozwój DG zobowiązuje się do utrzymania zrealizowanej inwestycji co najmniej w okresie 3 lat od dnia wypłaty pomocy. To oznacza, że nie ma możliwości, aby utworzone miejsca pracy mogły być utrzymane krócej niż 3 lata.
101.	Czy wskaźnik rezultatu R.39 „Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR” dotyczy wszystkich przedsiębiorstw zlokalizowanych na obszarach wiejskich, do których chce się kierować wsparcie w ramach wdrażania Strategii (nawet jeżeli nie są to przedsiębiorstwa rolne tylko przedsiębiorstwa usługowe zajmujące się np. usługami rehabilitacyjnymi dla seniorów itp.)? Czy wskaźnik R.39 można przyporządkować także dla projektów dotyczących rozwoju istniejących przedsiębiorstw wykonujących działalność w branży srebrnej gospodarki, edukacji lub usług czasu wolnego?	Aby operacja realizowana w ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) mogła przyczyniać się do osiągnięcia wskaźnika R.39, powinna mieć wyraźny wpływ na realizację celów WPR, w szczególności promowanie zatrudnienia, wzrost gospodarczy, włączenie społeczne i rozwój lokalny na obszarach wiejskich, zapewnienie rolnikom godziwych dochodów i przywrócenie równowagi sił w łańcuchu wartości. W związku z powyższym w ramach tego wskaźnika powinny być zliczane wszystkie przedsiębiorstwa zlokalizowane na obszarach wiejskich, do których planuje się kierować wsparcie w ramach wdrażania strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) (czyli nie tylko przedsiębiorstwa rolne lecz i np. przedsiębiorstwa usługowe). Wskaźnik ten nie ogranicza się do nowo utworzonych przedsiębiorstw i nie musi być powiązany ze wskaźnikiem R.37 dotyczącym nowych miejsc pracy. Do realizacji przedsięwzięcia w zakresie rozwój DG można przypisać do niego wskaźnik R.39.
102.	Jeżeli LSR nie przewiduje innego wskaźnika rezultatu pozwalającego realizować strategię w zakresie przedsiębiorczości jak właśnie R.37 - czy oznacza to, że w ramach zabezpieczenia realizacji liczby wskaźników z	Aby osiągnąć zamierzony wskaźnik rezultatu R.37, który został ujęty w danej LSR, LGD w naborze wniosków może zastosować kryteria wyboru, które mogą mieć charakter dostępowy, a ich spełnieniewarunkuje udzielenie wsparcia (wówczas każda wybrana przez LGD operacja będzie przyczyniać się do osiągnięcia tego wskaźnika) lub charakter

	LSR w zakresie Rozwoju DG, LGD powinna traktować go jako kryterium dostępne, a tym samym warunkujące udzielenie wsparcia?	rankingujący, dzięki czemu możliwe będzie ustalenie kolejności przysługiwania pomocy zapewniającej np. tworzenie nowych miejsc pracy oraz zatrudnienie na nich pracowników. Przy wybraniu opcji kryterium rankingującego nie ma jednak gwarancji, że jakakolwiek operacja przyczyni się do osiągnięcia tego wskaźnika. Nie ma także formalnego obowiązku traktowania wskaźnika rezultatu jako kryterium dostępowego lub rankingującego. Decyzja o zastosowaniu wskaźnika R.37 jako kryterium dostępowego zależy od zapisów LSR. Kluczowe znaczenie będą tu miały: • Szacowane wartości wskaźnika rezultatu – ile miejsc pracy przewidziano do utworzenia? • Realistyczność i osiągalność założonych wartości – czy wskaźnik jest możliwy do osiągnięcia bez stosowania go jako kryterium dostępowego? Zadaniem LGD jest takie skonstruowanie regulaminu naboru oraz kryteriów wyboru operacji, aby zapewnić osiągnięcie wybranego wskaźnika rezultatu zgodnie z zapisami LSR. Chociaż wskaźnik rezultatu nie musi być traktowany jako kryterium dostępowe, jego realizacja jest kluczowa dla skutecznego wdrożenia strategii. W przypadku, gdy docelowe wartości wskaźnika są wysokie, rozważenie jego ujęcia jako kryterium dostępowego może być dobrym rozwiązaniem. Ostateczna decyzja w tej sprawie należy do LGD, która powinna dostosować regulamin naboru do specyfiki swojej LSR oraz realnych możliwości osiągnięcia założonych celów i wskaźników
103.	Czy projekt złożony przez wnioskodawcę, który jest osobą fizyczną zatrudnioną na pełny etat zgłoszoną do ubezpieczenia emerytalnego, rentownego i wypadkowego z tytułu tego zatrudnienia, w którym przewiduje się samozatrudnienie i odprowadzenie do ZUS z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej wyłącznie składki zdrowotnej (bez składek społecznych) będzie realizował wskaźnik R.37? Przedsięwzięcie LSR dotyczy rozpoczynania DG, a w projekcie nie jest planowane zatrudnienie pracowników.	Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1), pomoc w zakresie start DG przyznaje się, jeżeli operacja zakłada zgłoszenie wnioskodawcy do ubezpieczenia emerytalnego, rentownego i wypadkowego na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych z tytułu wykonywania tej działalności, jeżeli osoba ta nie jest objęta tym ubezpieczeniem lub społecznym ubezpieczeniem rolników. W przypadku opisanym w pytaniu, wnioskodawca jest zatrudniony na pełny etat, co oznacza, że jest zgłoszony do ubezpieczenia emerytalnego, rentownego i wypadkowego. Realizacja wskaźnika rezultatu R.37 w ramach tej operacji zostanie spełniona, ponieważ samozatrudnienie uwzględniania się do realizacji wskaźnika R.37, nawet jeśli składki z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej będą ograniczone jedynie do składki zdrowotnej. W tym przypadku, wnioskodawca objęty jest ubezpieczeniem emerytalnym, rentownym i wypadkowym, z tytułu zatrudnienia na pełen etat i nie ma obowiązku zgłaszania się do dobrowolnych ubezpieczeń społecznych. Wytyczne szczegółowe (1) nie wprowadzają żadnych dodatkowych warunków w zakresie ubezpieczeń w stosunku do powszechnie obowiązujących przepisów.
104.	Czy zgodnie z podaną definicją inwestycji, zakup instrumentów muzycznych lub strojów ludowych będzie operacją inwestycyjną, czy nieinwestycyjną? Czy będzie to inwestycja nieprodukcyjna, dla której stowarzyszenie będzie mogło uzyskać wsparcie na poziomie 100%? Czy w tym momencie wnioskodawcę obejmuje utrzymanie zrealizowanej inwestycji co najmniej w okresie 5 lat od dnia wypłaty pomocy (zgodnie z zapisami rozdz. IV, pkt. 2, ppkt.1)?	Zakup instrumentów muzycznych lub strojów ludowych będzie operacją inwestycyjną nieprodukcyjną. Na taką inwestycję beneficjent inny niż JSFP będzie mógł otrzymać 100% dofinansowania. W okresie związania celem beneficjent zobowiązany jest do utrzymania zrealizowanej inwestycji co najmniej w okresie 5 lat od dnia wypłaty pomocy.

105.	W zakresie poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności przyznaje się, jeżeli operacja nie obejmuje m.in. inwestycji infrastrukturalnych. W rozdziale IV.3.2. ust. 12 pkt. 2 wskazano zaś „ewentualne obiekty infrastruktury powstające w ramach tych operacji będą ogólnodostępne”. O jakich ewentualnych obiektach infrastruktury jest tutaj mowa?	Zakres „Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji produkcyjnych (zakresy 1-3)” zakłada, iż efekty operacji będą służyły zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej, a ewentualne obiekty infrastruktury powstające w ramach tych operacji będą ogólnodostępne. W ramach tego zakresu możliwe będą do realizacji np. inwestycje polegające na wyposażeniu istniejącego już obiektu infrastruktury (np. świetlice, przedszkola, boiska) lub inwestycje w obiekty infrastruktury ogólnodostępnej takie jak np. ławki, piaskownice, huśtawki, drabinki, śmietniki. Jednak informujemy, że rozważamy rozpoczęcie prac nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), aby doprecyzować zapis dotyczący inwestycji infrastrukturalnych w zakresie poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności. Zmiany będą miały na celu uszczegółowienie zapisów oraz zapewnienie większej przejrzystości. Wytyczne podczas procesu zmiany zostaną poddane szerokim konsultacjom z wieloma podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji LEADER.
106.	Czy co najmniej dwa rekomendowane kryteria wyboru operacji muszą znaleźć się w każdym zestawie kryteriów opracowanym przez LGD, czy wystarczy, że np. w zakresie start DG premiowane będą operacje innowacyjne (kryt. 4.7), a w zakresie poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej premiowane będą operacje ograniczające presję na środowisko (kryt. 4.2)?	Rekomendowane zastosowanie dwóch kryteriów wyboru operacji dotyczy każdego naboru oddzielnie. Nabory wniosków będą ogłaszane odrębnie dla poszczególnych zakresów wsparcia. Czyli dla każdego zakresu - dwa kryteria wyboru operacji.
107.	Czy istnieją formalne ograniczenia/wykluczenia uniemożliwiające przyznanie pomocy wnioskodawcom, którzy zamierzają oddzielnie ubiegać się o pomoc w ramach poszczególnych zakresów wsparcia w obrębie jednej lokalizacji? Czy jest możliwość ubiegania się przez dwóch wnioskodawców o pomoc na realizację operacji zlokalizowanych w jednym gospodarstwie?	Istnieje możliwość ubiegania się przez dwóch wnioskodawców o pomoc na realizację operacji zlokalizowanych w jednym gospodarstwie. Na przykład operacje w zakresie rozwój GA oraz start ZE byłyby komplementarne w stosunku do siebie, dzięki czemu można byłoby uzyskać efekt synergii. Takie operacje mogą stanowić wartość dodaną dla obszaru objętego daną LSR.
108.	W definicji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego znajduje się zapis „uznanymi przez LGD za ważne dla społeczeństwa z danego obszaru oraz warte zachowania dla przyszłych pokoleń”. W jakim dokumencie LGD ma wskazać te uznane przez siebie elementy dziedzictwa? Czy LGD w ogóle musi je gdzieś opisywać?	Zgodnie z definicją dziedzictwa kulturowego znajdującą się w wytycznych szczegółowych (1), dziedzictwo kulturowe to obiekty zabytkowe lub kulturalne (związane z kulturą jako artystyczną i umysłową działalnością człowieka i jej wytworami) oraz dobra materialne i niematerialne kultury wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi lub obyczajowymi, uznanymi przez LGD za ważne dla społeczeństwa z danego obszaru oraz warte zachowania dla następnych pokoleń. LGD wskazuje oraz opisuje elementy składające się na dziedzictwo kulturowe, które uznała za ważne dla społeczeństwa w dokumencie jakim jest LSR.
109.	Jak liczymy rok wstecz?	Zgodnie z art. 112 Kodeksu cywilnego (8), termin oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach kończy się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada początkowemu dniowi terminu, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było - w ostatnim dniu tego miesiąca. Jednakże przy obliczaniu wieku osoby fizycznej termin upływa z początkiem ostatniego dnia. Czyli rok wstecz od 15 grudnia 2024 r. to 15 grudnia 2023 r.

110.	Czy otrzymamy wzór regulaminu naboru?	W dniu 8 października 2024r. odbyło się I spotkanie Grupy Tematycznej Leader (GTL), na którym przewodniczący GTL ustalił, że w pierwszej kolejności propozycja regulaminu zostanie przygotowana przez LDG i przekazana do dalszej konsultacji do przedstawicieli grupy roboczej przy Konwencie Marszałków Województw RP. Finalna wersja regulaminu zostanie zatwierdzona na drodze uchwały na kolejnym posiedzeniu GTL.
111.	Czy w przypadku beneficjenta JSFP obowiązuje limit dotyczący kwoty pomocy na operację?	Zgodnie z częścią IV.1 ust. 2 pkt. 4 wytycznych szczegółowych w zakresie przyznawania i wypłaty pomocy finansowej w ramach PS WPR dla interwencji I.13.1 LEADER/RLKS – komponent Wdrażanie LSR (1), pomoc na operację z zakresu poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej przyznaje się w wysokości nie wyższej niż kwota maksymalna określona przez LGD w regulaminie naboru, przy czym nie wyższej niż 500 tys. zł. Limit ten odnosi się do zakresu operacji i nie ma znaczenia kto jest beneficjentem. Jednocześnie informuję, że zgodnie z częścią IV.1 ust. 7 wytycznych szczegółowych (1), suma pomocy dla jednego beneficjenta oraz wypłaconych mu grantów nie może przekroczyć 500 tys. zł w okresie realizacji PS WPR, jednak tego limitu nie stosuje się do JSFP. To oznacza, że beneficjent JSFP, który złoży wniosek na kwotę 500 tys. zł. będzie mógł składać wnioski w kolejnych naborach, jeśli takie będą. Dodatkowo zwracam uwagę, że zgodnie z częścią IV.1 ust. 8 wytycznych szczegółowych (1), suma pomocy na operacje realizowane przez JSFP, inne niż operacje realizujące koncepcje SV, nie może przekroczyć 40% środków, z których finansowana jest strategia rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.
112.	Czy w przypadku operacji realizowanej przez JSFP z budżetu LSR „schodzi” 75% czy 100%?	Wysokość środków finansowych na wdrażanie LSR, o których mowa w § 5 ust. 2 pkt 1 umowy ramowej, oznacza wysokość środków publicznych. Na środki finansowe przeznaczone na wdrażanie LSR składają się środki EFRROW – 55% oraz środki współfinansowania krajowego – 45%. W przypadku JSFP źródłem środków ww. współfinansowania krajowego jest zarówno budżet państwa (20%) jak i wkład własny JSFP (25%). Oznacza to, że wydatki na operacje realizowane przez JSFP obejmują sumę kwot pomocy w proporcji – 75% (55% EFRROW + 20% budżet państwa) do 25% (wkład własny beneficjenta) kosztów kwalifikowalnych operacji, to oznacza, że z budżetu LSR schodzi 100% środków. W związku z tym, że wkład własny JSFP (25%) jest, z punktu widzenia całościowego zarządzania finansowego PS WPR 2023-2027, częścią krajowych środków publicznych, to powinien on być również uwzględniony przy określaniu limitu 40% na operacje realizowane przez JSFP.
113.	Czy sprawdzamy teraz, że wnioskodawca jest obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej (UE) (podejmowanie działalności) oraz pełnoletności? Wytyczne nie wskazują.	Na dzień dzisiejszy wytyczne szczegółowe (1) nie wykluczają obywateli kraju niebędącego członkiem UE z otrzymania pomocy w ramach podejmowania działalności gospodarczej w ramach interwencji LEADER/RLKS PS WPR. Jednak informujemy, że rozważamy rozpoczęcie prac nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy. Zmiany te mogą dotyczyć m.in. zawężenia grupy osób uprawnionych do otrzymania wsparcia ze środków EFRROW, do obywateli krajów będących członkami UE. Wytyczne podczas procesu zmiany zostaną poddane

		szerokim konsultacjom z wieloma podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji LEADER/RLKS PS WPR. Zgodnie z art. 11, 12 oraz 17 kodeksu cywilnego osoby niepełnoletnie mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Oznacza to, że nie mogą samodzielnie podejmować niektórych decyzji prawnych takich jak podpisywanie umów czy wnioskowanie o dotacje, chyba że działają przez swoich przedstawicieli ustawowych (np. rodziców lub opiekunów prawnych).
114.	Proszę o doprecyzowanie typu wnioskodawców do poszczególnych zakresów (włączenie społeczne seniorów, poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, kształtowanie świadomości obywatelskiej, ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi). Określenie typu wnioskodawcy dla poszczególnych zakresów umożliwi określenie limitu pomocy w ramach PS WPR.	W ramach wymienionych zakresów wsparcia: włączenie społeczne seniorów, poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, kształtowanie świadomości obywatelskiej, ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi katalog potencjalnych beneficjentów jest szeroki. W szczególności mogą to być osoby prawne, w tym organizacje pozarządowe, jednostki sektora finansów publicznych, mikro- i małe przedsiębiorstwa lub LGD (w ramach projektów grantowych lub operacji własnych) oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną
115.	Proszę o doprecyzowanie, w przypadku których zakresów wsparcia i dla jakich wnioskodawców (interwencja I.13.1 LEADER) będzie możliwość uzyskania dofinansowania wynoszącego 100% kosztów kwalifikowalnych dla wymienionych w Wytycznych szczegółowych rodzajów operacji.	W ramach interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność możliwość uzyskania dofinansowania wynoszącego do 100 % kosztów kwalifikowalnych w przypadku operacji nieinwestycyjnych lub obejmujących inwestycje nieprodukcyjne, będą mogli uzyskać beneficjenci inni niż JSFP, czyli np. organizacje pozarządowe takie jak stowarzyszenia czy fundacje. Taka intensywność wsparcia będzie możliwa do uzyskania w zakresach: 1) poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności; 2) poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej; 3) kształtowanie świadomości obywatelskiej; 4) włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji; 5) ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi; 6) przygotowanie projektów partnerskich. Dofinansowanie wynoszące do 100 % kosztów kwalifikowalnych jest także możliwe do uzyskania przez LGD w ramach projektu grantowego, w tym w zakresie przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi (SV), gdzie z kolei grantobiorca otrzymuje grant w postaci stawki ryczałtowej w wysokości 4 tys. zł na przygotowanie jednej koncepcji SV.
116.	„Wiele obiektów ogólnodostępnych typu świetlica, ośrodki kultury, obiekty sportowe nie spełnia standardów dostępności, w związku z tym, w LSR planowane są projekty w zakresie przebudowy elementów infrastruktury publicznej np. dobudowa windy, dobudowa podjazdu, rozbudowa parkingów z miejscami dla niepełnosprawnych. Czy są przepisy uniemożliwiające realizację takich inwestycji przez JSFP?”	W interwencji LEADER/RLKS mogą wystąpić koszty związane z zapewnieniem dostępności osobom z niepełnosprawnościami. Osoby z niepełnosprawnościami zostały ujęte w katalogu osób w niekorzystnej sytuacji. W ramach kryteriów wyboru operacji premiowane mogą być operacje dedykowane dla mieszkańców obszarów wiejskich, wykluczonych społecznie ze względu na przynależność do zdiagnozowanych w LSR grup w niekorzystnej sytuacji. Dlatego koszty związane z zapewnieniem dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami mogą występować w operacjach w ramach wszystkich zakresów dla interwencji LEADER/RLKS. Operacja może pokrywać koszty dostępności, ale to w jakiej części, zależy m.in. od tego jaki jest cel operacji. Realizacja operacji powinna służyć zwiększeniu dostępności dla lokalnej społeczności w ramach zdiagnozowanych potrzeb w tym zakresie.

117.	Kwalifikowalności VAT w przypadku zakresów start DG, rozwój DG, start GA, rozwój GA, start ZE, rozwój ZE, start GO i rozwój GO w ramach PS WPR 2023-2027	W związku z wątpliwościami zgłoszonymi przez Samorząd Województwa (SW) dotyczącymi kwalifikowalności VAT w przypadku beneficjentów interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) w ramach zakresów dotyczących działalności rolniczej, pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych oraz podejmowania działalności gospodarczej ze środków Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, poniżej przekazuję następujące informacje. Zgodnie z <i>Wytycznymi szczegółowymi w zakresie przyznawania i wypłaty pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/RLKS – komponent Wdrażanie LSR</i>, we wszystkich zakresach z rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych, tj.: tworzenie gospodarstw agroturystycznych (start GA), tworzenie zagród edukacyjnych (start ZE), tworzenie gospodarstw opiekuńczych (start GO), rozwijanie gospodarstw agroturystycznych (rozwój GA), rozwijanie zagród edukacyjnych (rozwój ZE) oraz rozwijanie gospodarstw opiekuńczych (rozwój GO), pomoc przyznaje się jeżeli wnioskodawca jest rolnikiem, małżonkiem rolnika lub domownikiem z małego gospodarstwa rolnego. W myśl rozdziału VIII.2 ust.1 pkt 7 lit. a <i>Wytycznych podstawowych w zakresie przyznawania i wypłaty pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027</i>, w przypadku wnioskodawcy będącego rolnikiem w rozumieniu art. 3 pkt 1 rozporządzenia 2021/2115 uznaje się, że podatek od wartości dodanej (VAT) jest kosztem niekwalifikowalnym. Jednocześnie zgodnie z rozdziałem VIII.2 ust.1 pkt 7 lit. b <i>Wytycznych podstawowych</i>, VAT w przypadku wnioskodawcy innego niż w lit. a – jest kosztem niekwalifikowalnym, z wyjątkiem przypadków, gdy nie podlega on odzyskaniu na podstawie krajowych przepisów o podatku VAT. Podsumowując w przypadku rolnika, małżonka rolnika oraz domownika z małego gospodarstwa rolnego (warunek otrzymania wsparcia), podatek VAT będzie zasadniczo niekwalifikowalny. Dla każdego kto nie jest rolnikiem, w przypadku prowadzenia/rozwijania gospodarstwa opiekuńczego wymagane jest zarejestrowanie działalności gospodarczej w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) VAT jest kosztem niekwalifikowalnym, z wyjątkiem przypadków, gdy nie podlega on odzyskaniu na podstawie krajowych przepisów o podatku VAT. Jednocześnie w przypadku zakresów tworzenie gospodarstw agroturystycznych (start GA) oraz rozwijanie gospodarstw agroturystycznych (rozwój GA) należy pamiętać, iż jak wynika z interpretacji przepisów art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo przedsiębiorców, zwolnienie z obowiązku rejestracji działalności agroturystycznej dotyczy wyłącznie rolników, dlatego też pozostałe osoby (małżonek rolnika albo domownik) powinny zarejestrować działalność gospodarczą w CEIDG. W takiej sytuacji VAT pozostaje niekwalifikowalny, ponieważ
------	--	--

		beneficjent niebędący rolnikiem będzie miał możliwość odzyskania naliczonego podatku VAT po zarejestrowaniu działalności gospodarczej w CEIDG. Z kolei w przypadku zakresu związanego z podejmowaniem działalności gospodarczej (start DG) pomoc przyznaje się, jeżeli wnioskodawcą jest osoba fizyczna, bez względu na wskazany lub nie przez tę osobę system ubezpieczeń społecznych (ZUS/KRUS). Z chwilą zarejestrowania działalności gospodarczej w CEIDG, beneficjent staje się przedsiębiorcą, do którego działalności stosuje się przepisy ustawy Prawo przedsiębiorców. A zatem w jego przypadku VAT będzie kosztem niekwalifikowalnym, z wyjątkiem przypadków, gdy nie podlega on odzyskaniu na podstawie krajowych przepisów o podatku VAT.
118.	Ściągalność środków z LSR.	Odpowiedź udzielona na przykładzie: tj. „750 000 zł (wnioskowana kwota pomocy przez JSFP) : 0,75 = 1 000 000 zł (kwota ściągana z LSR)” jest poprawny. 1 000 000 zł w powyższym przykładzie to środki, które schodzą z budżetu LSR oraz stanowią 100% całkowitych kwalifikowalnych środków publicznych. 750 000 zł w ramach przedstawionego przykładu dzieli się na kwotę 550 000 zł (55% całkowitych kwalifikowalnych środków publicznych) wkładu z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz na kwotę 200 000 zł (20% całkowitych kwalifikowalnych środków publicznych) wkładu z budżetu państwa, natomiast pozostałe 250 000 (25% całkowitych kwalifikowalnych środków publicznych) to wkład własny beneficjenta, będącego jednostką sektora finansów publicznych (JSFP). Nadmieniam natomiast, że — zgodnie z informacją zawartą w załączonym do maila pliku PNG — w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027) ta część wkładu własnego beneficjenta, która powoduje zaburzenie proporcji pomiędzy wkładem z EFRROW 55%, a wymaganym krajowym wkładem środków publicznych 45% (w tym do 20 p.p. z budżetu państwa oraz co najmniej 25 p.p. z wkładu własnego JSFP) - nie stanowi kwalifikowalnych wydatków publicznych. Przedstawiam ww. zależność na zmodyfikowanej wersji przykładu z Pani maila. Jeżeli wnioskowana kwota pomocy wynosi 750 000 zł (tj. 75% całkowitych kwalifikowalnych środków publicznych, w tym 55 p.p. z EFRROW oraz 20 p.p. z budżetu państwa), natomiast wkład własny w ramach operacji wyniesie więcej niż 250 000 zł (tj. więcej niż 25% całkowitych kwalifikowalnych środków publicznych), np. 275 000 zł, to różnica między tym wkładem własnym a 25% całkowitych kwalifikowalnych środków publicznych (w tym przypadku 275 000 zł – 250 000 zł = 25 000 zł) nie stanowi kwalifikowalnych wydatków publicznych.
119.	kwalifikowalność podatku VAT	Zgodnie z wytycznymi podstawowymi w zakresie przyznawania i wypłaty pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, podatek VAT może zostać uznany za kwalifikowalny w odniesieniu do wnioskodawców/beneficjentów niebędących rolnikami, gdy brak jest potencjalnej prawnej możliwości odzyskania podatku VAT zgodnie z przepisami prawa krajowego.

		W opinii MRiRW brak prawnej możliwości odzyskania podatku VAT będzie mógł dotyczyć: 1) beneficjentów figurujących w bazie podatników VAT, którzy dostarczą stosowną interpretację indywidualną informującą, czy podmiot ma możliwość odliczenia podatku VAT; 2) beneficjentów niefigurujących w bazie podatników VAT z uwagi na korzystanie przez nich ze zwolnień podmiotowych lub przedmiotowych.
120.	Dotyczy: zakresu operacji i kosztów kwalifikowanych w naborze wniosków dotyczących poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej w ramach Planu Strategicznego WPR na lata 2023-2027, działanie I.13.1 LEADER / Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność - Wdrażanie LSR.	Spośród wskazanych w kosztorysie elementów, w zakresie poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej, kosztem kwalifikowanym mogłaby być scena i/lub nagłośnienie jako mała infrastruktura, będąca efektem tej inwestycji, a elementy te można by uznać za wpisujące się w zakres wsparcia. Część pozostałych elementów wykazu kosztorysowego, możliwa jest do realizacji w ramach zakresu poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, jako operacja nieobejmująca inwestycji infrastrukturalnych zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1), polegająca na wyposażaniu obiektów i/lub zakupie sprzętu służącego zapewnieniu lub poprawie jakości funkcjonowania obiektów użyteczności publicznej. Zatem doposażenie ośrodka kultury w elementy takie jak krzesła, stoły czy nawet część podstawowych elementów wyposażenia kuchni i zaplecze socjalne pracowników, można by uznać za zgodne z celem operacji i wpisujące się w zakres wsparcia, a koszty poniesione na ich zakup za kwalifikowalne. Natomiast koszty związane z wyposażeniem dwóch profesjonalnych kuchni oraz zaplecza gastronomicznego nie wydają się być ogólnodostępne, niekomercyjne i służące lokalnej społeczności w ramach wspomnianych zakresów, a co za tym idzie nie wpisują się w cel operacji i zakres wsparcia przewidziany w tych zakresach i nie powinny być uznane za kwalifikowalne. Podstawowym celem działania obiektu będącego ośrodkiem kultury/światlicą wiejską nie jest świadczenie usług gastronomicznych ani udostępnianie obiektu w celu świadczenia takich usług przez podmioty zewnętrzne.
121.	Dotyczy kwalifikowalności zakupu przyczepy kempingowej w ramach interwencji I.13.1 LEADER/RLKS	Przyczepa kempingowa traktowana jest jako pojazd specjalny. Zgodnie z definicją zawartą w ustawie Prawo o ruchu drogowym (1) pojazd specjalny to pojazd samochodowy lub przyczepa przeznaczone do wykonywania specjalnej funkcji, która powoduje konieczność dostosowania nadwozia lub posiadania specjalnego wyposażenia, w pojeździe tym mogą być przewożone osoby i rzeczy związane z wykonywaniem tej funkcji. Przyczepa definiowana jest jako pojazd bez silnika, przystosowany do łączenia go z innym pojazdem. Natomiast zgodnie z częścią VIII. 2. ust. 1 pkt 10 Wytycznych podstawowych (2) w zakresie inwestycji realizowanych w ramach art. 73 i art. 77 rozporządzenia 2021/2115, z wyłączeniem I.13.2, finansowanych w formie dotacji, za inwestycje niekwalifikujące się do przyznania pomocy uznaje się w szczególności: (...) koszty

		zakupu samochodów osobowych. W ustawie Prawo o ruchu drogowym (1) samochód osobowy zdefiniowany jest jako pojazd samochodowy przeznaczony konstrukcyjnie do przewozu nie więcej niż 9 osób łącznie z kierowcą oraz ich bagażu. Dodatkowo pojazd samochodowy definiowany jest jako pojazd silnikowy, którego konstrukcja umożliwia jazdę z prędkością przekraczającą 25 km/h. Dlatego też zakup przyczepy kempingowej może być kosztem kwalifikowalnym, ponieważ przyczepy nie można uznać za samochód osobowy.
122.	Dotyczy: stosowania zapisów rozdziału VII.4.1 wytycznych podstawowych	LGD w procesie oceny wniosku o przyznanie pomocy, prowadzącego do wyboru operacji i ustalenia kwoty wsparcia, o których mowa w art. 21 ustawy RLKS (3), zobowiązane są do stosowania kolejności oceny wniosku o przyznanie pomocy wskazanej w wytycznych podstawowych (1), a nie dowolnej, co powinno mieć odzwierciedlenie w procedurach wyboru operacji opracowanych i stosowanych przez LGD.
123.	Jaką definicję gospodarstwa agroturystycznego należy zastosować w interwencji I.13.1?	Zagadnienie definicji gospodarstwa agroturystycznego było już przedmiotem wcześniejszej analizy i zostało szczegółowo omówione w piśmie, znak sprawy: WPR.wao.510.85.2024, które zostało Państwu przekazane.
124.	Z wytycznych szczegółowych w zakresie start GA nie wynika konieczność weryfikacji prowadzenia działalności gospodarczej zarejestrowanej w CEIDG przez rolnika. Jak należy postąpić w przypadku, gdy wnioskodawca będący rolnikiem prowadzi działalność gospodarczą w zakresie wynajmu pokoi zarejestrowaną w CEIDG, zaś w ramach interwencji I.13.1 złoży wniosek w zakresie start GA. W zakresie start DG w wytycznych szczegółowych został określony warunek nieprowadzenia działalności gospodarczej zarejestrowanej w CEIDG, natomiast wytyczne szczegółowe w zakresach start GA, start ZE oraz start GO nie zakładają weryfikacji faktu, czy wnioskodawca wykonywał lub wykonuje działalność w zakresie, na który składa WOPP spośród wyżej wymienionych. Czy planowana jest zmiana wytycznych w ww. zakresie poprzez wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy w celu uniknięcia sytuacji, w której rolnik posiadający już gospodarstwo agroturystyczne, będący członkiem organizacji zrzeszającej kwaterodawców wiejskich lub posiadający wdrożony system kategoryzacji WBN, czy też posiadający zagrodę edukacyjną wpisaną do OSZE, składa wnioski na start GA lub start ZE?	Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy. MRiRW w dniu 30 czerwca 2025 r. przekazało projekt zmiany wytycznych szczegółowych (1) do wszystkich SW, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) oraz Polskiej Sieci LGD (PS LGD), gdzie została doprecyzowana kwestia weryfikacji prowadzenia działalności przez wnioskodawcę w zakresie start GA. Warunek ten został dodany do rozdziału IV.2.1 ust. 3 pkt 2.
125.	Czy w ramach zakresu start GA możliwe jest dostosowanie małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług polegających na wybudowaniu i wynajmowaniu domu pod wynajem?	Zagadnienie wybudowania i wynajmu domu w ramach zakresu start GA było już przedmiotem wcześniejszej analizy i zostało szczegółowo omówione w odpowiedzi

		udzielonej pod pytaniem nr 38 w piśmie, znak sprawy: WPR.wao.510.85.2024, które zostało Państwu przekazane.
126.	Czy w ramach zakresu start GA możliwe jest dostosowanie małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług polegających na wydzieleniu i wynajmowaniu samodzielnych jednostek mieszkalnych (SJM) w domu rolnika?	Informuję, że analogicznie do stanowiska zajętego odpowiedzi na pytanie nr 38 w piśmie WPR.wao.510.85.2024, wytyczne szczegółowe (1) nie zabraniają wydzielenia i wynajmowania SJM, pod warunkiem, że wspomniane SJM znajdują się na terenie małego gospodarstwa rolnego.
127.	Zgodnie z zasadami prowadzenia gospodarstw agroturystycznych oraz m.in. ustawą o podatku dochodowym od osób fizycznych wynajem pokoi przez rolników ma miejsce w budynkach mieszkalnych. W związku z powyższym proszę o wyjaśnienie czy w ramach zakresów start i rozwój gospodarstw agroturystycznych, rolników obowiązują ogólne przepisy dotyczące zmiany sposobu użytkowania obiektu, zgodnie z art. 71 ustawy prawo budowlane? Proszę o rozważenie następujących przypadków, możliwych do realizacji w ramach zakresów start GA lub rozwój GA, pod kątem zmiany sposobu użytkowania: a. wynajem pokoi w budynku mieszkalnym rolnika, powierzchnia budynku zajęta przez usługi agroturystyczne nie przekracza 30% powierzchni całkowitej budynku, zmieniają się warunki sanitarne i ppoż z uwagi na wynajem pokoi, b. wynajem pokoi w budynku mieszkalnym rolnika, powierzchnia budynku zajęta przez usługi agroturystyczne przekracza 30% powierzchni całkowitej budynku, zmieniają się warunki sanitarne i ppoż z uwagi na wynajem pokoi, c. przystosowanie budynku gospodarczego będącego częścią zabudowy zagrodowej do świadczenia usług noclegowych, d. budowa nowego budynku z przeznaczeniem na wynajem na terenie gospodarstwa rolnego.	Realizacja operacji w zakresach start GA oraz rozwój GA przez rolników nie zwalnia ich z obowiązku stosowania prawa powszechnie obowiązującego, w tym m.in. przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (2). W przypadku, gdy operacja wiąże się ze zmianą sposobu użytkowania obiektu budowlanego lub jego części, konieczne jest dokonanie stosowanego zgłoszenia zgodnie z art. 71 ustawy Prawo budowlane (2). Na wnioskodawcy spoczywa obowiązek prawidłowego ustalenia, czy planowane roboty budowlane lub zmiany użytkowania wymagają zgłoszenia bądź pozwolenia. Jednocześnie informuję, że wybudowanie budynku z przeznaczeniem na wynajem w małym gospodarstwie rolnym było już przedmiotem wcześniejszej analizy i zostało szczegółowo omówione w odpowiedzi na pytanie nr 38 w piśmie znak sprawy: WPR.wao.510.85.2024, które zostało Państwu przekazane.
128.	Czy w ramach zakresu start GA i rozwój GA przyznanie pomocy możliwe jest wyłącznie w przypadku uzyskiwania dochodów z tytułu wynajmu pokoi gościnnych, w budynkach mieszkalnych położonych na terenach wiejskich w gospodarstwie rolnym, osobom przebywającym na wypoczynku oraz dochodów uzyskiwanych z tytułu żywienia tych osób, jeżeli liczba wynajmowanych pokoi nie przekracza 5?	Zgodnie z dodatkowymi warunkami przedmiotowymi dla zakresu start GA pomoc przyznaje się, jeżeli operacja jest inwestycją polegającą na dostosowaniu małego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług polegających na wynajmowaniu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczeniu innych usług związanych z pobytem turystów, zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo przedsiębiorców oraz art. 35 ust. 3 ustawy o usługach hotelarskich, natomiast w zakresie rozwój GA pomoc przyznaje się, jeżeli operacja jest inwestycją polegającą na dostosowaniu małego gospodarstwa rolnego do rozszerzonej oferty innych usług związanych z pobytem turystów, świadczonych przez rolnika w małym gospodarstwie rolnym, zgodnie z art. 6 ust. 1

		pkt 2 ustawy Prawo przedsiębiorców oraz art. 35 ust. 3 ustawy o usługach hotelarskich, lub modernizacji tego gospodarstwa agroturystycznego w celu podniesienia standardu lub poszerzenia świadczonych w nim usług związanych z pobytem turystów. Informuję również, że wskazanie limitu 5 pokoi odnosi się do regulacji podatkowych, które określają warunki zwolnienia przychodu z podatku dochodowego, ale nie stanowią warunku przyznania pomocy w ramach interwencji I.13.1 LEADER/RLKS, zatem działalność obejmująca większą liczbę pokoi niż 5 również kwalifikuje się do przyznania pomocy, o ile spełnia pozostałe wymagania określone w dokumentacji konkursowej oraz wytycznych szczegółowych (1) i wytycznych podstawowych (4).
129.	Jakie postępowanie należy przyjąć w kontekście rejestracji działalności w CEIDG przypadku, gdy rolnik wynajmuje mniej niż 5 pokoi, jednak miesięczny przychód z wynajmu przekracza kwotę 75% minimalnego wynagrodzenia za pracę? Jakiego postępowania należy przyjąć w kontekście rejestracji działalności w CEIDG w przypadku gdy rolnik wynajmuje więcej niż 5 pokoi, a miesięczny przychód z wynajmu nie przekracza kwoty 75% minimalnego wynagrodzenia za pracę?	Zgodnie z art. 21 ust. 1 pkt 43 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych (3), wolne od podatku dochodowego są przychody uzyskiwane przez rolników z tytułu wynajmu pokoi gościnnych w budynkach mieszkalnych położonych na terenie gospodarstwa rolnego, pod warunkiem, że liczba wynajmowanych pokoi nie przekracza 5. W związku z powyższym, jeśli rolnik wynajmuje więcej niż 5 pokoi, działalność ta nie mieści się w zakresie zwolnienia podatkowego określonego w ustawie o PIT (3), tym samym traktowana jest jako działalność, która co do zasady wymaga rejestracji w CEIDG jako działalność gospodarcza, niezależnie od poziomu osiąganych przychodów. Zgodnie z art. 5 ustawy Prawo przedsiębiorców (5), działalność nierejestrowana może być prowadzona przez osobę fizyczną wyłącznie wówczas, gdy przychód z tytułu tej działalności nie przekracza 75% minimalnego wynagrodzenia za pracę w żadnym miesiącu prowadzenia działalności oraz gdy osoba ta nie wykonywała działalności gospodarczej w okresie ostatnich 60 miesięcy. W przypadku przekroczenia wskazanego limitu przychodu, osoba fizyczna zobowiązana jest do zarejestrowania działalności w CEIDG. Jednocześnie jak wynika z przepisów art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo przedsiębiorców (5), rolnicy zwolnieni są z obowiązku rejestracji działalności agroturystycznej w CEIDG niezależnie od wysokości uzyskiwanego przychodu.
130.	W wytycznych szczegółowych nie ma rozróżnienia warunków przyznania i wypłaty pomocy w zależności od wnioskodawcy będącego rolnikiem, małżonkiem rolnika czy domownikiem, z kolei z interpretacji ARiMR z dnia 28.02.2025 r. (DDD.WL.65721.4.2025.KS) dotyczącej podatku VAT wynika, że małżonek rolnika oraz domownik jako wnioskodawcy zakresu start GA będą zobowiązani do rejestracji działalności gospodarczej w CEIDG. Proszę o wyjaśnienie z jakich	Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi dla I.13.1 (1) w zakresie rozwoju działalności agroturystycznej pomoc przyznaje się, jeżeli wnioskodawca jest rolnikiem albo małżonkiem rolnika albo domownikiem małego gospodarstwa rolnego. Dla beneficjentów, którzy są rolnikami zastosowanie ma regulacja z wytycznych podstawowych (4), zgodnie z którą VAT jest niekwalifikowalny (podrozdział VIII.2 ust. 1 pkt 7 lit. a). W przypadku rolników VAT jest zawsze kosztem niekwalifikowalnym w Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR), niezależnie od formy w jakiej rolnik rozlicza się z Urzędem

	przepisów to wynika oraz na podstawie jakich przepisów należy weryfikować ten warunek.	Skarbowym. Podrozdział VIII.2 ust. 2 wytycznych podstawowych wskazuje kiedy podatek VAT może być kosztem kwalifikowalnym, natomiast dotyczy to wnioskodawców innych niż rolnicy.
131.	Czy w zakresie rozwój ZE zapis wytycznych szczegółowych część IV.2.1 ust. 4, pkt 2 „pomoc przynajmniej się, jeżeli wnioskodawca w okresie 3 lat poprzedzających dzień złożenia WOPP wykonywał tę działalność łącznie co najmniej przez 365 dni” należy weryfikować na podstawie wpisu zagrody edukacyjnej do OSZE czy też do CEIDG? Pytanie 11. W wytycznych szczegółowych, w warunkach wypłaty pomocy dla zakresu rozwój ZE nie została uwzględniona konieczność wpisu do CEIDG, czy należy rozumieć, że warunek wpisu do CEIDG obowiązuje tylko w zakresie start ZE?	Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy. MRIRW w dniu 30 czerwca 2025 r. przekazało projekt zmiany wytycznych szczegółowych (1) do wszystkich SW, ARiMR oraz PS LGD, gdzie została doprecyzowana kwestia weryfikacji prowadzenia działalności przez wnioskodawcę w zakresie rozwój ZE. Warunek ten został dodany do rozdziału IV.2.1 ust. 6 pkt 1.
132.	Czy w zakresie start GA lub rozwój GA kosztami kwalifikowalnymi mogą być np. koszty: budowy basenu, budowy sauny, adaptacji budynku pod SPA, budowy placu zabaw, budowy miejsca na ognisko, budowy altany ogrodowej/grillowej itp., przy czym korzystanie z dodatkowych usług oferowanych w wyniku powstania ww. infrastruktury będzie wliczone w cenę wynajmu pokoi?	Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest m.in. doprecyzowanie możliwości realizacji określonych operacji w danych zakresach w taki sposób, aby nie wykluczać inwestycji zawartych w powyższym pytaniu.
133.	W jaki sposób należy weryfikować warunki przyznania pomocy, szczególnie wielkość gospodarstwa w zakresach dotyczących GA, ZE, GO w przypadku, gdy wnioskodawcą będzie rolnik - osoba prawna bądź grupa osób fizycznych lub prawnych?	Zagadnienie weryfikacji wielkości gospodarstwa rolnego było już przedmiotem analizy i zostało szczegółowo omówione w odpowiedzi udzielonej pod pytaniem nr 2 w piśmie, znak sprawy: WPR.wao.510.19.2025, które zostało Państwu przekazane.
134.	Czy miejsce zamieszkania rolnika musi znajdować się w miejscu prowadzenia agroturystyki?	Informujemy, że wytyczne szczegółowe w zakresie rozpoczynania i prowadzenia działalności agroturystycznej nie nakładają obowiązku, aby miejsce zamieszkania wnioskodawcy pokrywało się z miejscem prowadzenia działalności agroturystycznej. Zagadnienie miejsca wykonywania działalności agroturystycznej oraz miejsca zamieszkania było już przedmiotem wcześniejszej analizy i zostało szczegółowo omówione w odpowiedzi udzielonej pod pytaniem nr 1 w piśmie, znak sprawy: WPR.wao.510.19.2025, które zostało Państwu przekazane. Dodatkowo informujemy, że obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy. Zmiany te porządkują m.in. również kwestie związane z miejscem prowadzenia działalności agroturystycznej.
135.	Czy zapis wytycznych podstawowych dotyczący niekwalifikowalności kosztów zakupu samochodów osobowych wyklucza również koszt zakupu samochodów z homologacją ciężarową?	Zagadnienie kwalifikowalności kosztów zakupu samochodów ciężarowych było już przedmiotem wcześniejszej analizy i zostało szczegółowo omówione w odpowiedzi udzielonej w piśmie, znak sprawy: WPR.wao.510.42.2025, które zostało Państwu przekazane.
136.	Proszę o wskazanie ścieżki postępowania i ewentualnego sposobu	Uprzejmie informujemy, że powyższe pytanie zostało sformułowane zbyt ogólnie,

	wyliczenia kosztów kwalifikowalnych z kosztów całkowitych operacji obejmujących również koszty dotyczące części wspólnych (np. części wspólne budynku nie przeznaczone pod daną działalność).	aby możliwa była jednoznaczna odpowiedź na obecnym etapie. Prosimy o dokonanie analizy rozwiązań stosowanych w analogicznych zagadnieniach w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014- 2020) oraz o przedstawienie stanowiska w tym zakresie przez ARiMR.
137.	W wytycznych podstawowych, w katalogu kosztów niekwalifikowalnych nie zostały ujęte koszty bieżące działalności, czy należy rozumieć, że mogą one stanowić koszt kwalifikowalny?	Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1) oraz wytycznych podstawowych (4), których celem jest doprecyzowanie katalogu kosztów niekwalifikowalnych.
138.	Proszę o informację, czy jedynym dokumentem potwierdzającym miejsce zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR jest wydane przez organ gminy, zaświadczenie z właściwej ewidencji ludności o miejscu zameldowania na pobyt stały lub czasowy wydane nie wcześniej niż 3 miesiące przed dniem złożenia wniosku? Czy inne dokumenty tj. np. rachunki za prąd / gaz / wywóz śmieci, umowa najmu lokalu będą mogły stanowić potwierdzenie miejsca zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR?	Obecnie trwają prace nad zmianą wytycznych szczegółowych (1), których celem jest wprowadzenie bardziej precyzyjnych warunków przyznania pomocy. MRiRW w dniu 30 czerwca 2025 r. przekazało projekt zmiany wytycznych szczegółowych (1) do wszystkich SW, ARiMR oraz PS LGD, gdzie została doprecyzowana kwestia weryfikacji miejsca zamieszkania wnioskodawcy. Warunek ten został dodany do rozdziału IV.2 ust. 2.
139.	Czy w zakresach: start DG, start GA, start ZE, start GO, start KŁŻ, rozwój DG, rozwój GA, rozwój ZE, rozwój GO oraz rozwój KŁŻ zachodzi konieczność weryfikacji kwalifikacji i doświadczenia wnioskodawcy? Co w sytuacji, kiedy wnioskodawca we wniosku o dofinansowanie z listy rozwijalnej w polu „Posiadane kwalifikacje lub doświadczenie” wybierze odpowiedź „brak” i w biznesplanie nie uzupełni przedmiotowego pola, czy skutkuje to odmową przyznania pomocy?	Wymagane jest jedynie odniesienie się do pola dotyczącego posiadanych kwalifikacji lub doświadczenia, a nie posiadanie ich jako warunku przyznania pomocy. W związku z tym wybranie odpowiedzi „brak” oraz brak dalszego uzupełnienia tego pola w biznesplanie stanowi formalne spełnienie wymogu i nie skutkuje odmową przyznania pomocy.
140.	możliwości wyposażenia obiektu w ramach zakresu poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej.	Każda operacja musi być przypisana do właściwego zakresu wsparcia zgodnie z treścią wytycznych szczegółowych (1), a w przypadku stwierdzenia wystąpienia takich nieprawidłowości, koszty takiej operacji będą mogły zostać uznane za niekwalifikowalne, co może skutkować odmową przyznania pomocy przez Samorząd Województwa (SW). MRiRW zwracało już uwagę na kwestie tych dwóch zakresów wsparcia we wcześniejszych interpretacjach przekazywanych do Państwa za pośrednictwem Polskiej Sieci LGD oraz SW. Ze względu na pojawiające się pytania i wątpliwości w tym obszarze uznaliśmy za konieczne wprowadzenie korekty w wytycznych szczegółowych (1), które są obecnie na końcowym etapie zmian. W nowych, zmienionych wytycznych, wychodząc naprzeciw Państwa oczekiwaniom, oba zakresy wsparcia „poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności” i „poprawa dostępu do infrastruktury publicznej” zostaną połączone w jeden duży zakres wsparcia, co nie będzie budziło wątpliwości w interpretacji przypisania rodzajów operacji do poszczególnych zakresów wsparcia. Zakres wsparcia „poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności” zostanie włączony do zakresu wsparcia „ poprawa dostępu

		do małej infrastruktury publicznej” i w ramach tego zakresu będzie można między innymi doposażać obiekty infrastruktury publicznej. Zatem, założenia jakie macie Państwo zapisane w swojej LSR wpiszą się w zmodyfikowany zakres wsparcia.
141.	wyjaśnienia definicji małej infrastruktury publicznej/infrastruktury edukacyjnej.	Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (PS WPR) w ramach środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) nie przewiduje wsparcia na działania związane z edukacją. „Opieka nad dzieckiem od lat 3, edukacja na poziomie wczesnoszkolnym i szkolnym, w tym infrastruktura, edukacja wczesnoszkolna i edukacja szkolna, edukacja zawodowa, termomodernizacja budynków szkół”, zgodnie z określonymi w PS WPR zasadami demarkacji finansowane są ze środków polityki spójności i Krajowego Planu Odbudowy. W związku z tym, że ze strony wnioskodawców pojawiają się wątpliwości odnośnie do finansowania między innymi „infrastruktury edukacyjnej”, w zmienianych aktualnie wytycznych szczegółowych w zakresie przyznawania i wypłaty pomocy finansowej w ramach PS WPR dla interwencji I.13.1 LEADER/RKLS – komponent Wdrażanie LSR doprecyzowane zostanie jednoznacznie, że zastosowanie ma określona w PS WPR linia demarkacyjna. Ponadto przypominam, że niezależnie od doprecyzowania, które zostanie wprowadzone do ww. wytycznych szczegółowych, zgodnie z ich obecnie obowiązującą treścią, w ramach zakresu „poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej” pomoc przyznaje się, jeżeli infrastruktura będąca efektem tej inwestycji jest ogólnodostępna i niekomercyjna. Mając na względzie powyższe, ARiMR wyjaśniając zakres wsparcia w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej słusznie pominęła operacje, które mogą dotyczyć inwestycji w infrastrukturę edukacyjną.
142.	stanowiska w sprawie zasadności realizacji operacji w przypadku braku wskazań profilowych podmiotu w ramach interwencji I.13.1	Na obecnym etapie wdrażania Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027) brak jest przepisu, który wprost warunkowałby możliwość przyznania pomocy zgodnością zakresu operacji z działalnością statutową lub gospodarczą wnioskodawcy. Wytyczne podstawowe (1) przewidują natomiast, że pomoc nie może być przyznana podmiotom, które stworzyły sztuczne warunki, w sprzeczności z prawodawstwem rolnym, w celu uzyskania pomocy finansowej, co wynika z art. 44 rozporządzenia 2022/128 (2). Za tworzenie sztucznych warunków należy uznać sytuację, w których wnioskodawca podejmuje działania wyłącznie w celu spełnienia formalnych wymogów, bez rzeczywistej zdolności i zamiaru realizacji operacji, a tym samym działa sprzecznie z celami interwencji. W opisanym przez Państwa przypadku Ochotnicza Straż Pożarna w Chełmie, która jest wnioskodawcą, posiada tytuł prawny do nieruchomości oraz niezbędne zgody i zezwolenia zgodnie z przepisami krajowymi, a operacja została uznana za zgodną z

		lokalnymi kryteriami wyboru i wybrana przez LGD do przyznania pomocy w ramach interwencji I.13.1 LEADER/RLKS. Okoliczności te wskazują, że wnioskodawca spełnił wszystkie niezbędne warunki przyznania pomocy w zakresie „Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej” i ma faktyczną możliwość realizacji operacji, a tym samym nie można stwierdzić sztucznego tworzenia warunków w rozumieniu art. 44 rozporządzenia 2022/128 (2).
143.	postępowania z wnioskami naborów w zakresie dotyczącym infrastruktury publicznej	w nawiązaniu do pisma RW-D-IV.050.9.2025.AO przesłanego do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) w dniu 13.10.2025 r. dotyczącego postępowania z wnioskami o wsparcie z zakresów „poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności” i „poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej” oraz postępowania z wnioskami o wsparcie po wejściu w życie nowych zmienionych wytycznych szczegółowych (1), w których oba zakresy są połączone, uprzejmie informuję, że proces procedowania tych wniosków wynika z treści wytycznych szczegółowych (1). Wytyczne szczegółowe (1) zostały zmienione i ich nowa wersja została podpisana przez Ministra RiRW w dniu 13 października 2025 r. Zgodnie z ich (1) treścią mają one zastosowanie do naborów wniosków o wsparcie, dla których regulamin naboru tych wniosków został uzgodniony przez LGD z zarządem województwa nie wcześniej niż w dniu następującym po dniu podania tych wytycznych do publicznej wiadomości na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Zmienione wytyczne szczegółowe (1) zostały podane do publicznej wiadomości na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 14 października 2025 r., czyli mają zastosowanie do naborów wniosków o wsparcie, dla których regulamin naboru tych wniosków został uzgodniony 15 października 2025 r. lub później. Wszystkie nabory ogłoszone i przeprowadzone przed tą datą, a także te, których regulaminy naborów zostały wcześniej uzgodnione z zarządem województwa, należy procedować na podstawie wcześniejszych wytycznych szczegółowych (1) z dnia 28 marca 2024 r. obowiązujących od dnia 29 marca 2024 r.
144.	Chcielibyśmy uzyskać potwierdzenie lub zaprzeczenie czy gospodarstwa agroturystyczne funkcjonujące od lat na terenie miasta Olsztyna (woj. Śląskie) i innych małych miast naszego terenu, na terenie których również znajduje się kilkanaście gospodarstw agroturystycznych, objęte LSR, mogą składać wnioski o dofinansowanie na rozwój działalności gospodarczej?	Jednym z warunków przyznania pomocy w ramach interwencji LEADER/RLKS w przypadku wnioskodawcy będącego osobą fizyczną, który ubiega się o pomoc w zakresach rozwijanie gospodarstw agroturystycznych (rozwój GA), rozwijanie zagród edukacyjnych (rozwój ZE) oraz rozwijanie gospodarstw opiekuńczych (rozwój GO), jest posiadanie miejsca wykonywania działalności w ramach pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych na obszarze wiejskim objętym LSR co najmniej od roku poprzedzającego dzień złożenia wniosku o przyznanie pomocy (WOPP). Jednocześnie informuję, że zmiana statusu administracyjnego danej miejscowości, polegająca na nadaniu jej praw miejskich, nie wpływa na możliwość korzystania ze wsparcia w ramach interwencji I.13.1 LEADER/RLKS w przypadku, gdy miejscowość ta nadal znajduje się w granicach obszaru objętego LSR. W interwencji LEADER

		kluczowe znaczenie ma zakwalifikowanie danego obszaru do LSR, a nie jego bieżąca klasyfikacja administracyjna. Oznacza to, że osoby zameldowane oraz podmioty działające na obszarze objętym LSR, zachowują prawo do ubiegania się o przyznanie pomocy, nawet jeśli w późniejszym okresie status danej miejscowości uległ zmianie.
145.	W przypadku odpowiedzi pozytywnej na pytanie nr 1, jaki dokument powinien przedstawić wnioskodawca w celu udokumentowania miejsca prowadzenia działalności agroturystycznej, jeśli nie może uzyskać zaświadczenia o wpisie do ewidencji gminnej (z uwagi na położenie w granicach miasta)? Czy takim dokumentem mógłby być wypis z CEiDG, potwierdzający prowadzenie działalności gospodarczej pod kodem PKD 55.20.z, która to podklasa obejmuje zapewnienie krótkotrwałego zakwaterowania na przykład w gospodarstwach wiejskich (agroturystyka)?	Pierwszym, podstawowym obowiązkiem właściciela gospodarstwa agroturystycznego, jest dokonanie wpisu do ewidencji w urzędzie gminy, na terenie której znajduje się gospodarstwo. Jest to ewidencja tzw. „innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie”. Samo uzyskanie przez miejscowość praw miejskich nie powoduje automatycznego wykreślenia gospodarstwa agroturystycznego z ewidencji. W związku z nadaniem praw miejskich, status miejscowości się zmienia i może to mieć wpływ na status i przywileje związane z prowadzeniem agroturystyki, np. podatkowe, ale to na właścicielu obiektu spoczywa obowiązek zgłoszenia zmiany i potencjalnych konsekwencji w urzędzie gminy. Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1), w zakresie rozwój GA pomoc przysnaje się, jeżeli wnioskodawca wykaże, że w okresie 3 lat poprzedzających dzień złożenia WOPP wykonywał łącznie co najmniej przez 365 dni działalność, o której mowa art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo przedsiębiorców, potwierdzoną wpisem do gminnej ewidencji innych obiektów hotelarskich zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy o usługach hotelarskich. W przypadku, gdy uzyskanie takiego zaświadczenia nie jest możliwe, zalecane jest wystąpienie do właściwego organu prowadzącego ewidencję innych obiektów hotelarskich o wydanie potwierdzenia, że obiekt był wpisany do ewidencji w określonym czasie. Dokument ten może stanowić dowód potwierdzający prowadzenie działalności agroturystycznej w wymaganym czasie. Należy jednak podkreślić, że wytyczne szczegółowe (1) nie przewidują alternatywnej formy potwierdzenia prowadzenia działalności agroturystycznej. W związku z tym, brak jakiegokolwiek potwierdzenia ze strony organu, skutkuje brakiem możliwości wykazania spełnienia warunku przyznania pomocy w zakresie rozwój GA.
146.	Czy dla gospodarstw agroturystycznych, które funkcjonowały legalnie jako gospodarstwa agroturystyczne przed uzyskaniem przez miejscowość praw miejskich, przewidziane są jakiekolwiek rozwiązania przejściowe lub wyjątki umożliwiające im ubieganie się o wsparcie w zakresie rozwój GA?	Uprzejmie informujemy, że nie zachodzi potrzeba wprowadzania rozwiązań przejściowych oraz wyjątków umożliwiających ubieganie się o wsparcie w zakresie rozwój GA, ponieważ jak wskazano w odpowiedzi na pytanie nr 1, zmiana statusu miejscowości z wiejskiej na miejską nie powoduje utraty możliwości ubiegania się o wsparcie w ramach interwencji I.13.1, o ile miejscowość ta znajduje się na obszarze objętym LSR.
147.	Czy zmiana statusu miejscowości z wiejskiej na miejską po złożeniu wniosku przez wnioskodawcę w trakcie jego rozpatrywania przez LGD/UM (miejscowość Janów od 01.01.2026 rok) dyskwalifikuje gospodarstwa agroturystyczne z tej miejscowości/miasta?	W myśl art. 21 ust. 1 pkt 43 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. z 2025 r. poz. 163) wolne od podatku dochodowego są dochody uzyskane z tytułu wynajmu pokoi gościnnych, w budynkach mieszkalnych położonych na terenach wiejskich w gospodarstwie rolnym, osobom przebywającym na wypoczynku oraz dochody uzyskane z tytułu wyżywienia tych osób, jeżeli liczba wynajmowanych

		pokoju nie przekracza 5. Gospodarstwo agroturystyczne zlokalizowane na terenie miasta może nadal funkcjonować, ale nie może korzystać ze zwolnień podatkowych przewidzianych dla gospodarstw wiejskich. Status gospodarstwa agroturystycznego, czyli formy wypoczynku wiejskiego, pozostaje, jednak definicyjnie wymaga on położenia na terenie wiejskim. Aby skorzystać ze zwolnienia od podatku dochodowego z tytułu wynajmu pokoju, budynek mieszkalny, w którym znajdują się wynajmowane pokoje musi być położony w gospodarstwie rolnym na terenach wiejskich. Podsumowując, mimo że formalnie agroturystyka (jako usługa hotelarska) może funkcjonować w mieście i wymaga zgłoszenia do ewidencji, to jej specyfika jako działalności rolniczej powoduje, że nie można jej w pełni realizować w warunkach miejskich z zachowaniem wszystkich preferencji podatkowych przewidzianych dla wsi.
148.	Czy w programie LEADER/RLKS PS WPR obszar wiejski należy rozumieć jako obszar LSR, który obejmuje zarówno tereny wiejskie, jak i miasta poniżej 20 000 mieszkańców czy też zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990 Nr 16 poz. 95, z późn. zm.) czy też innym aktem prawnym?	Zgodnie z Planem Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027) w przypadku realizacji interwencji I.13.1 LEADER/RLKS, obszary wiejskie to tereny położone poza granicami administracyjnymi miast oraz obszary małych miast o liczbie ludności nie większej 20 tys. mieszkańców.
149.	Czy małżonek rolnika może się starać o dofinansowanie w zakresie rozwoju gospodarstwa agroturystycznego swojej działalności gospodarczej zarejestrowanej pod kodem PKD 55.20.z?	Małżonek rolnika może ubiegać się o przyznanie pomocy w zakresie rozwój GA, jeżeli spełnia warunki określone w wytycznych szczegółowych (1) dla interwencji I.13.1 LEADER/RLKS. Działalność w zakresie PKD 55.20.z to podklasa, która obejmuje zapewnienie krótkotrwałego zakwaterowania w: ośrodkach kolonijnych i pozostałych obiektach wypoczynku wakacyjnego (np. w ośrodkach wczasowych, domach wycieczkowych, ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych), kwaterach dla gości i bungalowach, domkach lub chatkach, bez obsługi, gospodarstwach wiejskich (agroturystyka), schroniskach młodzieżowych i górskich. MRiRW nie widzi przeciwwskazań, aby działalność zarejestrowana pod takim kodem PKD mogła zostać uznana za kwalifikującą się do wsparcia w ramach zakresu rozwój GA, o ile spełnione zostaną wszystkie pozostałe warunki niezbędne do przyznania pomocy w tym zakresie.
150.	Czy w sytuacji kiedy małżonek rolnika nie prowadzi działalności gospodarczej może się starać o dofinansowanie na rozwijanie gospodarstwa agroturystycznego swojego małżonka i po pozytywnej weryfikacji wniosku powinien rejestrować taką działalność w CEiDG? A w związku z tym czy zaświadczenie z rejestru gminnej ewidencji innych obiektów hotelarskich wystawione na rolnika potwierdza fakt prowadzenia gospodarstwa przez rok przez małżonka rolnika?	Zgodnie z wytycznymi szczegółowymi (1), w zakresie rozwój GA pomoc przyznaje się, jeżeli wnioskodawca wykaże, że w okresie 3 lat poprzedzających dzień złożenia WOPP wykonywał łącznie co najmniej przez 365 dni działalność, o której mowa w art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo przedsiębiorców, potwierdzoną wpisem do gminnej ewidencji innych obiektów hotelarskich zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy o usługach hotelarskich. Oznacza to, że pomoc może być przyznana wyłącznie wnioskodawcy, który faktycznie wykonuje działalność pozarolniczą polegającą na wynajmowaniu pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczeniu innych usług związanych z pobytem turystów. Jeśli małżonek rolnika nie prowadzi działalności agroturystycznej

		w tym gospodarstwie rolnym, nie może ubiegać się o przyznanie pomocy w zakresie rozwój GA prowadzonej przez swojego małżonka – rolnika. Warunkiem przyznania pomocy jest bowiem wykonywanie przez wnioskodawcę własnej działalności agroturystycznej. Tym samym, zaświadczenie z rejestru gminnej ewidencji innych obiektów hotelarskich wystawione na rolnika potwierdza wykonywanie działalności wyłącznie przez osobę, na którą zostało wystawione i nie może stanowić dowodu wykonywania działalności przez małżonka rolnika. W takiej sytuacji jedynym uprawnionym podmiotem do ubiegania się o przyznanie pomocy w zakresie rozwój GA jest osoba wykonująca działalność agroturystyczną w małym gospodarstwie rolnym. W omawianym przypadku będzie to rolnik, a nie jego małżonek. Jednocześnie należy podkreślić, że ubieganie się o przyznanie pomocy przez rolnika, małżonka rolnika lub domownika w zakresie start GA, w odniesieniu do działalności agroturystycznej już wykonywanej w danym małym gospodarstwie rolnym, nie jest możliwe. Działalność ta, jako już istniejąca, nie może być ponownie traktowana jako nowo zakładana, nawet jeśli osoby uprawnione do wnioskowania, po raz pierwszy rejestrowałyby tę działalność w CEIDG. Wsparcie w takim przypadku w ramach interwencji I.13.1 LEADER/RLKS może zostać przyznane wyłącznie w ramach zakresu rozwój GA, przy czym o pomoc może ubiegać się podmiot faktycznie wykonujący działalność agroturystyczną.
151.	możliwości ujęcia kosztów promujących lokalną grupę działania (LGD) w zestawieniu rzeczowo – finansowym operacji.	Zgodnie z wytycznymi podstawowymi (1) w zakresie racjonalności wydatków ponoszonych w ramach PS WPR 2023-2027, pomoc przyznaje się na operację uzasadnioną pod względem racjonalności jej kosztów kwalifikowalnych/inwestycji zaplanowanych do zrealizowania. Równocześnie, operacja musi być możliwa do wykonania, uzasadniona oraz dostosowana z punktu widzenia celu, zakresu i zakładanych jej rezultatów. Ocenę racjonalności należy przeprowadzić adekwatnie do rodzaju/specyfiki interwencji, a jej zakres powinien obejmować m.in. uzasadnienie ekonomiczne kosztów/inwestycji, czyli ocenę, w jaki sposób zakres rzeczowy wskazany we wniosku o przyznanie pomocy lub wniosku o płatność przyczyni się do osiągnięcia celu operacji lub wzrostu efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa/gospodarstwa rolnego wnioskodawcy. Koszty o charakterze promującym LGD, takie jak publikacja artykułów w prasie, emisja ogłoszeń w radiu, reklamy i działania w mediach społecznościowych nie spełniają wymogu racjonalności ani uzasadnienia ekonomicznego, gdyż nie przyczyniają się bezpośrednio do osiągnięcia celu operacji ani do zwiększenia efektywności ekonomicznej realizowanego projektu. Beneficjenci są natomiast zobowiązani do informowania i rozpowszechniania informacji o pomocy otrzymanej z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) zgodnie z Księgą wizualizacji znaku PS WPR 2023–2027, w tym: • oznakowania miejsca realizacji operacji (tablice informacyjne, bilbordy, naklejki), • oznaczenia dokumentów, produktów i materiałów powstałych w ramach projektu, • stosowania obowiązkowych logotypów: Unii

		Europejskiej, PS WPR 2023– 2027 oraz – fakultatywnie – LGD. Działania ukierunkowane na promowanie samej LGD jako podmiotu (jej działalności, wizerunku lub marki) nie stanowią więc kosztów kwalifikowalnych w projektach realizowanych przez innych beneficjentów, w tym przedsiębiorców. Zadania w zakresie promocji LGD oraz wdrażania strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność są finansowane w ramach interwencji I.13.1 LEADER/ RLKS – komponent Zarządzanie LSR.
152.	czy w ramach zakresu „Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi” dopuszczalne jest finansowanie operacji miękkich	Zgodnie z definicją znajdującą się w wytycznych szczegółowych (1), dziedzictwo kulturowe to obiekty zabytkowe lub kulturalne (związane z kulturą jako artystyczną i umysłową działalnością człowieka i jej wytworami) oraz dobra materialne i niematerialne kultury wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi lub obyczajowymi, uznanymi przez LGD za ważne dla społeczeństwa z danego obszaru oraz wartości zachowania dla następnych pokoleń. Na podstawie wyżej przywołanej definicji dziedzictwa kulturowego, potwierdzamy możliwość realizacji operacji miękkich w zakresie ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi. Jednocześnie wyjaśniamy, że warunek znajdujący się w wytycznych szczegółowych (1), który dotyczy obowiązku wykazania, iż obiekt jest objęty formą ochrony zabytków, dotyczy wyłącznie sytuacji, w której operacja obejmuje inwestycję w obiekt zabytkowy. Czyli warunek ten ma zastosowanie tylko do pewnej grupy operacji, spośród szerokiego wachlarza operacji mogących otrzymać pomoc w tym zakresie. Nie oznacza to, że jedynie takie operacje są możliwe do realizacji w tym zakresie. Z szerokiej definicji dziedzictwa kulturowego wynika, że operacje mogą być różne i mogą obejmować również dobra niematerialne kultury, do których wyżej przywołany warunek z wytycznych szczegółowych (1) nie będzie miał zastosowania.
153.	wyjaśnienie kwestii zmian dla uzgodnionych regulaminów i trwających naborów wniosków dla interwencji I.13.1	Przepisy ustawy o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (2), w szczególności jej art.19 ust 7, są spójne z treścią rozdziału VII.2.3 ust 9 wytycznych podstawowych (1). Zmian w regulaminie naboru wniosków o przyznanie pomocy można dokonać, gdy zachodzi konieczność dokonania zmian wynikająca z odrębnych przepisów lub ze zmiany warunków określonych w przepisach regulujących zasady przyznania pomocy z udziałem EFRROW lub na podstawie tych przepisów. Dokumentami regulującymi zasady przyznania pomocy, które mogłyby wpłynąć na konieczność zmiany regulaminu naborów wniosków są wytyczne szczegółowe (3) i wytyczne podstawowe (1). Zmienione wytyczne szczegółowe (3) mają zastosowanie do naborów wniosków o wsparcie, dla których regulamin naboru tych wniosków został uzgodniony 15 października 2025 r. lub później. Zmienione wytyczne podstawowe (1), które obowiązują od 20 października 2025 r., dotyczą naborów ogłoszonych (podanych do publicznej wiadomości) od tego dnia. Zatem jeśli jakiś regulamin naboru wniosków został uzgodniony oraz ogłoszenie o tym naborze podane do publicznej wiadomości przed 20 października 2025 r., to nabór będzie odbywać się na zasadach wskazanych w tym regulaminie, czyli zgodnych z wersją wytycznych podstawowych (1) obowiązującą przed 20 października br. Zwracam uwagę, że przepis ustawy o RLKS (2) oraz

		tożsama regulacja wytycznych podstawowych (1) dotycząca możliwości zmiany regulaminu naboru wniosków, wskazują, że zmiana jest możliwa, gdy zachodzi taka konieczność wynikająca ze zmiany warunków określonych w wytycznych (podstawowej i szczegółowej). W przypadku ww. zmienionych wytycznych nie zachodzi taka konieczność, a więc nie jest spełniona ustawowa przesłanka do zmiany regulaminu naboru wniosków. Gdyby taka konieczność istniała, to zostałaby to wprost wskazane w zmienianych wytycznych, co nie miało miejsca. W związku z powyższym, nie występują przesłanki do konieczności zmiany treści regulaminów naborów wniosków podanych do publicznej wiadomości przed dniem 20 października br., z powodu wejścia w życie zmienionych wytycznych podstawowych.
154.	wyjaśnień w sprawie kwalifikowalności podatku VAT	Odnosząc się do powołanego przez Pana art. 64 ust. 3 lit. c) rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060, wskazujemy, że przepis ten nie znajduje zastosowania do Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Zgodnie z art. 2 ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady 2021/2115, przepisy rozporządzenia 2021/1060 stosuje się do EFRROW jedynie w zakresie wyrażnie przewidzianym w rozporządzeniu 2021/2115 (3). Ramowe warunki przyznawania pomocy są regulowane przepisami prawa unijnego, w tym m. in. rozporządzenia 2021/2115 (3). Zgodnie z art. 73 ust. 3 rozporządzenia 2021/2115 państwa członkowskie ustanawiają wykaz niekwalifikowalnych inwestycji i kategorii wydatków. W przepisie tym wskazano jakie kategorie wydatków ma zawierać ten wykaz, natomiast jest to katalog otwarty. Nie wskazano w nim podatku VAT. Inne przepisy unijne odnoszące się do PS WPR 2023-2027 również nie regulują kwestii kwalifikowalności podatku VAT. Oznacza to, że poszczególne państwa członkowskie mogą dowolnie uregulować to zagadnienie w swoich przepisach krajowych. Katalog kosztów niekwalifikowalnych w ramach PS WPR 2023-2027 został doprecyzowany na poziomie krajowym w wytycznych podstawowych (2), które funkcjonują w określonym otoczeniu prawnym. Na sytuację rolnika mają wpływ nie tylko regulacje zawarte w wytycznych podstawowych, ale także szereg innych przepisów. Całość regulacji powinna tworzyć logiczny, zintegrowany ze sobą system prawny. Doprecyzowanie podejścia w zakresie kwalifikowalności podatku VAT w wytycznych podstawowych (1), wprowadzając zasadę jego niekwalifikowalności dla rolników we wszystkich interwencjach PS WPR 2023-2027 wynikało z potrzeby zapewnienia spójności stosowania zasad oraz przejrzystości finansowania w całym PS WPR 2023- 2027. Rolnicy funkcjonują w odmiennym reżimie podatkowym niż pozostali beneficjenci, a obowiązujące regulacje przewidują dla nich szczególne rozwiązania w zakresie rozliczeń podatku VAT. Wprowadzenie jednolitej zasady, zgodnie z którą podatek VAT jest dla tej grupy kosztem niekwalifikowalnym, ma na celu uniknięcie ryzyka podwójnego finansowania podatku VAT, w szczególności w przypadkach, w których rolnicy mogą pośrednio odzyskiwać część podatku w ramach krajowego systemu podatkowego np. poprzez zryczałtowany zwrot podatku VAT. Z tego względu, odmienne traktowanie w zakresie kwalifikowalności podatku VAT nie stanowi przejawu dyskryminacji,

		lecz odzwierciedla odmienny charakter podatkowy poszczególnych grup beneficjentów i ma na celu zapewnienie jednolitości oraz przejrzystości zasad finansowania operacji, w tym także w ramach interwencji LEADER.
155.	możliwości inwestowania w zakresie poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej w elementy znajdujące się na drodze.	Wytyczne szczegółowe (1) wskazują wyraźnie w rozdziale IV.3.1 ust. 4, że „pomocy nie przyznaje się na operacje: obejmujące budowę lub modernizację dróg w rozumieniu art. 4” ustawy o drogach publicznych (2). Art. 4 ustawy o drogach publicznych (2) definiuje drogę „jako budowlę składającą się z części i urządzeń drogi, budowli ziemnych (...) usytuowaną w pasie drogowym i przeznaczoną do ruchu lub postoju pojazdów, ruchu pieszych, ruchu osób poruszających się przy użyciu urządzenia wspomagającego ruch...”, zaś art. 4 pkt 17 i 18 tej ustawy odnoszą się do budowy i przebudowy drogi. Przesłane do MRiRW pismo wskazuje, że jest to droga wewnętrzna, zgodnie zaś z art. 8 ust. 1 ustawy (2) droga niebędąca drogą publiczną jest drogą wewnętrzną, co oznacza (bez względu na status właścicielski), że objęta jest przepisami powyższej ustawy (2). Mając zatem na uwadze art. 4” ustawy o drogach publicznych (2) oraz warunki określone w wytycznych szczegółowych (1), droga wewnętrzna jest również wyłączone z możliwości jej finansowania bez względu na to czy „droga” jest przeznaczona do ruchu pojazdów (droga dojazdowa do posesji) czy też jako miejsce postoju. Na podstawie informacji przedstawionych w przesłanym piśmie wynika, że inwestycja ma być realizowana na działce geodezyjnej wyodrębnionej jako „dr”, czyli gruncie, który jest (lub ma być wykorzystany w przyszłości) na cele drogowe. Posadowienie samej inwestycji w pasie „drogi” jest niefortunne, gdyż elementy planowanej inwestycji to elementy małej architektury tj. wiata, ławki, stojaki na rowery, brama i inne, które mogłyby zostać uznane za elementy technicznoużytkowe drogi (art. 4 ustawy o drogach (2)), usytuowane w pasie drogowym i przeznaczone do ruchu lub postoju pojazdów (miejsca odpoczynku podróżnych). Zasadnym zatem staje się stwierdzenie, że operacja nie będzie mogła być finansowana we wskazanym miejscu, gdyż mogłaby zostać uznana za budowę lub przebudowę drogi MRiRW nie rozstrzyga w sprawach indywidualnych, a skąpe informacje w przekazanym piśmie pozwalają sugerować inne umieszczenie inwestycji, tak by operacja i możliwość jej finansowania nie budziły wątpliwości
156.	realizacji międzynarodowych projektów partnerskich przez lokalne grupy działania	Zgodnie z art. 17 ust. 3 ustawy RLKS (1) wsparcie na wdrażanie LSR może być udzielone również LGD, która jest stroną umowy ramowej, na operacje, które dzielą się na projekty grantowe oraz operacje własne LGD. Międzynarodowy projekt partnerski realizowany przez LGD należy traktować jako specyficzny rodzaj operacji własnej LGD. Specyfika tego rodzaju operacji polega na tym, że jest realizowana przez co najmniej dwóch partnerów, z czego co najmniej jeden partner powinien być z zagranicy. LGD nie jest jedynym możliwym wnioskodawcą jaki może ubiegać się o pomoc w ramach projektu partnerskiego, dlatego w wytycznych szczegółowych (2) międzynarodowy projekt partnerski został wyodrębniony z operacji własnych LGD. Każdy partner projektu partnerskiego ubiega się o przyznanie pomocy na podstawie odrębnego wniosku o przyznanie pomocy (WoPP) obejmującego

		wyłącznie zadania przypisane temu partnerowi w umowie partnerstwa. Obowiązkowym załącznikiem do WoPP na projekt partnerski jest umowa partnerstwa, która zawiera m.in. cel utworzenia partnerstwa, opis realizacji projektu partnerskiego oraz wskazanie wszystkich partnerów z wyliczeniem odpowiednio zadań objętych projektem za które ponoszą odpowiedzialność. Dodatkowo w przypadku projektu partnerskiego pomoc wypłaca się, jeżeli został zrealizowany cały projekt partnerski objęty umową partnerstwa, nie tylko zadania objęte jedną umową o przyznaniu pomocy. Podczas ostatniej zmiany wytycznych szczegółowych (2) została wprowadzona możliwość realizacji przez LGD, międzynarodowych projektów partnerskich jako specyficznego rodzaju operacji własnych. Była to odpowiedź na liczne postulaty LGD oraz uznanie rozwiązań stosowanych w tym zakresie w innych państwach członkowskich UE. Omyłkowo zmiana nie została wprowadzona w rozdziale IV.3.3. ust 12 pkt 1. Stosowna korekta redakcyjna zostanie wprowadzona w trybie autopoprawki. Międzynarodowy projekt partnerski, którego elementem jest organizacja wyjazdu studyjnego, może być realizowany przez LGD, jeżeli spełnia warunki przewidziane w wytycznych szczegółowych dla projektu partnerskiego, o których mowa powyżej. Ze względu na to, że jest taki projekt byłby rodzajem operacji własnej LGD, powinien spełniać także warunki określone w rozdziale IV.3.3. ust. 11 wytycznych szczegółowych (1). LGD powinna wykazać, że operacja jest niezbędna do osiągnięcia danego celu/realizacji przedsięwzięcia LSR, realizuje cele publiczne oraz niekomercyjne i spełnia warunki przyznania pomocy dla danego zakresu wsparcia. Warto jednak zaznaczyć, że wyjazd studyjny nie może być jednak jedynym zadaniem realizowanym przez któregośkolwiek z partnerów. Powinien być jednym z zadań, które umożliwiają osiągnięcie celu i realizację projektu zawartego w umowie partnerstwa, a celowość jego ujęcia w zestawieniu rzeczowo-finansowym operacji będzie podlegać ocenie podczas postępowania w sprawie przyznania pomocy prowadzonego przez Samorząd Województwa
157.	sposobu stosowania wskaźnika R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej: liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)	Wskaźnik R.40 został słusznie uwzględniony we wniosku o przyznanie pomocy dla projektów grantowych, w których zakres wsparcia obejmuje przygotowanie koncepcji Smart Villages, czyli koncepcji inteligentnych wsi (koncepcje SV). Jednakże aby umożliwić beneficjentom pokazanie wpływu na ww. wskaźnik na etapie realizacji operacji, które zostały opracowane w wyniku przygotowania koncepcji SV (w ramach projektu grantowego), a następnie są realizowane w ramach pozostałych zakresów wsparcia, proponuje się wprowadzenie takiej możliwości technicznej w systemach ARiMR.
158.	odpowiedzi w zakresie wątpliwości dotyczących kwalifikowalności kosztów w ramach interwencji I.13.1 LEADER/RLKS	Zgodnie z katalogiem kosztów niekwalifikowalnych, który znajduje się w rozdziale VIII.2 wytycznych podstawowych (1), za inwestycje niekwalifikujące się do przyznania pomocy uznaje się koszty zakupu nieruchomości. Zgodnie z art. 46 § 1 Kodeksu cywilnego (2), nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności. MRiRW

		nie posiada wiedzy o przepisach szczególnych, które miałyby zastosowanie w tym przypadku i nadawałyby domkom mobilnym status nieruchomości. O spełnieniu definicji nieruchomości przez domek mobilny decyduje więc przede wszystkim jego trwałość związania z gruntem, która zgodnie z ustawą o podatkach i opłatach lokalnych (3), oznacza takie połączenie obiektu budowlanego z gruntem, które zapewnia temu obiektowi stabilność i możliwość przeciwdziałania czynnikom zewnętrznym niezależnym od działania człowieka, mogącym zniszczyć lub spowodować przemieszczenie lub przesunięcie się obiektu budowlanego na inne miejsce. Ocena stopnia związania z gruntem jest dokonywana przez właściwy organ administracji architektoniczno-budowlanej lub organ nadzoru budowlanego, a w razie potrzeby również przez organy podatkowe w kontekście właściwego opodatkowania. W ten sam sposób należy podejść do kwestii odnoszącej się do kontenera, pawilonu rekreacyjno-usługowo-modułowego oraz altany drewnianej. W spełnieniu definicji nieruchomości przez obiekt decyduje związanie z gruntem. Zgodnie z ustawą Prawo budowlane (4), obiekty kontenerowe oraz pawilony sprzedaży ulicznej i wystawowe traktowane są jako obiekty budowlane niepołączone trwale z gruntem, tym samym spełniające definicję tymczasowego obiektu budowlanego. Jednak ostateczna klasyfikacja należy do właściwego organu administracji architektoniczno-budowlanej MRiRW zwraca jednak uwagę, że ww. przepisy ustawy o podatkach i opłatach lokalnych (3) mają zastosowanie dla ustalenia obowiązku i wysokości dokonywania stosownych obciążeń podatkowych dla właściciela nieruchomości, czyli gruntu i ewentualnych obiektów budowlanych z nim związanych. Rozstrzygnięcie kwestii, czy domek letniskowy, który jest mobilny, kontener, pawilon rekreacyjno-usługowomodułowy oraz drewniana altana spełniają definicję nieruchomości, a tym samym czy są kosztem kwalifikowalnym w ramach interwencji I.13.1 LEADER/RLKS, następuje wyłącznie w ramach oceny konkretnego wniosku o przyznanie pomocy, po analizie pełnej dokumentacji oraz rzeczywistych cech nabywanego obiektu, a w przypadku, gdy dokumentacja jest niepełna i uniemożliwia rozstrzygnięcie sprawy, należy wezwać wnioskodawcę do wyjaśnień. MRiRW nie rozstrzyga w sprawach indywidualnych. Jednak w ocenie MRiRW sam np. domek mobilny nie jest elementem nieruchomości do czasu jego powiązania z gruntem. Zatem o ile wnioskodawca planuje wyłącznie zakup domku mobilnego, a nie także gruntu, który z tym domkiem na nim posadowionym tworzyłby nieruchomość w rozumieniu z art. 46 § 1 Kodeksu cywilnego (2), to taki koszt nie jest kosztem niekwalifikowalnym, o którym mowa w wytycznych podstawowych (1). Jednocześnie informuję, że zgodnie z wytycznymi podstawowymi (1), beneficjent zobowiązany jest do zapewnienia trwałości operacji w przypadku realizacji operacji obejmujących inwestycje w infrastrukturę lub inwestycje produkcyjne m.in. przez nieprzenoszenie prawa własności ani posiadania dóbr materialnych lub niematerialnych nabytych w związku z realizacją operacji oraz niedokonywanie zmiany sposobu ich wykorzystania. Również w okresie związania celem w zakresie podejmowanie pozarolniczej
--	--	---

		działalności gospodarczej (start DG) beneficjent zobowiązuje się do utrzymania zrealizowanej inwestycji oraz do prowadzenia działalności, na którą została przyznana pomoc co najmniej w okresie 2 lat od dnia wypłaty pomocy.
159.	możliwości finansowania zadania polegającego na zagospodarowaniu terenu parku przy budynku w którym funkcjonuje szkoła w ramach zakresu poprawa dostępu do infrastruktury publicznej w ramach PS WPR w świetle warunków wytycznych szczegółowych I 13.1 LEADER/RKLS.	Opis operacji jaki został przedstawiony w zapytaniu odnosi się do zagospodarowania terenu zabytkowego. Zarówno dwór, park jak i tereny przydworskie zostały wpisane do gminnej ewidencji zabytków (GEZ) uregulowanej w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (2), która nie nakłada obowiązku konserwacji, ale wymaga uzgodnień z konserwatorem zabytków w przypadku planowania jakichkolwiek prac. Zatem w pierwszej kolejności należy uzgodnić z konserwatorem zabytków planowane użytkowanie terenu, funkcję jaką ma spełniać, styl i materiał małej architektury oraz tworzywo roślinne, jego skład i kompozycje. Jest to istotne z punktu widzenia trwałości operacji (rozdział XI w wytycznych podstawowych (3)) gdyż, wykonanie prac bez uzgodnień konserwatorskich, może skutkować wstrzymaniem prac, ich poprawą lub koniecznością przywrócenia do stanu poprzedniego, co może wpłynąć na możliwość realizacji operacji oraz utrzymania jej trwałości. W świetle warunków określonych w wytycznych szczegółowych (1), nie jest możliwe inwestowanie w budynki lub budowle zajmowane lub wykorzystywane m.in. przez szkoły. Opisana operacja obejmuje inwestowanie w elementy małej architektury oraz tworzywo roślinne, które nie wpisują się w powyższe wykluczenie przy założeniu, że szkoła użytkuje sam budynek, a teren parku jest ogólnodostępny. Istnieje zatem możliwość sfinansowania operacji w ramach zakresu poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej, polegającej na zagospodarowaniu terenu parku poprzez ścieżki spacerowe, montaż małej architektury czy nasadzenia roślinne, pod warunkiem, że park i jego elementy zagospodarowania będą ogólnodostępne, co w omawianym przypadku oznacza m.in., że dzieci/młodzież szkolna nie może mieć priorytetu w dostępności do elementów funkcjonalno-przestrzennych parku przed innymi organizacjami czy mieszkańcami. Obiekty i elementy zagospodarowania terenu mają służyć mieszkańcom na zasadach niekomercyjnych, a operacja powinna wynikać ze zdiagnozowanych potrzeb lokalnej społeczności zawartych w strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR). MRIRW nie rozstrzyga w sprawach indywidualnych, przypomina natomiast, że operacja musi być możliwa do wykonania, uzasadniona oraz dostosowana z punktu widzenia celu, zakresu i zakładanych jej rezultatów, a każdy koszt w ramach operacji jest oceniany nie tylko pod kątem kwalifikowalności i racjonalności, ale także pod kątem zasadności jego poniesienia, a więc m.in. stwierdzenia, że jest niezbędny do osiągnięcia celu operacji
160.	odpowiedzi na zapytanie dotyczące wątpliwości interpretacyjnych w ramach interwencji I.13.1 LEADER/RLKS	Zgodnie z wersją wytycznych szczegółowych (1) z dnia 28 marca 2024 r., pomoc przyznaje się, jeżeli wnioskodawca co najmniej od roku poprzedzającego dzień złożenia WOPP posiada miejsce zamieszkania na obszarze wiejskim objętym LSR lub miejsce wykonywania działalności gospodarczej oznaczone adresem wpisanym do CEIDG na obszarze wiejskim objętym LSR lub miejsce wykonywania działalności w ramach pozarolniczych funkcji

[illegible]
